

1

Drevenica z okresaných brvien, okovaná, vyhnatá z ulice medzi drevárne a hnojiská podobných chalúp. Dve okná s červenými futrami úzko vedľa seba. Pod odkvapom žrd' na šaty. Pri zemi múrik, kde sa deťom i starým dobre sedí a rozpráva, keď je čas. V pitvore veľké ohnisko, na ohnisku pahreba, na pahrebe, olizovaný červeným plameňom, hrnček, jedináčik s vodou na múku — hartuvanicu.

To je domček starej matere Kramlíkovie.

Starenka vráskavá, trochu vpadnutá do seba, ale so smejavou nevädzou v očiach dávno je už hore. Vstala ešte ani na kravy netrúbili, hoci nemá čo vyháňať. Kedysi z Kramlíkovie uličky pochádzali pastieri. I teraz tu vedľa bývajú — Stano i Kušiak — čo sú s jalovinou kdesi na Zadných alebo na Machnatom. Jej nebohý muž — Boh ho osláv — bačoval. Ale bol kalika. Keď zišiel v jeseň z hole, hneď bol v meste u Weissov na Rohu. A keď prišiel domov, tu do nej: moja žena nakrivo čepiec nosí! Potrhal ju za zubaté čipky, a ju dulo — zlostila sa! Tu on vezme z postele hlavnicu a pod pazuchu gajdy. Vyjde na záhumnie, rozškrkne sovok a púšťa perie do vzduchu. — Bieda moja, bieda! — zalamuje žena rukami a on za ňou hučí na gajdách: Bieda moja, bieda—á—á! Také to boli časy.

Teraz je už po všetkom. Jediná dcéra, Mariena, vydala sa za Plajbása Kozovie na Vyšný koniec. Dostala dobráka chlapa, ale chudáka ako i ona, hoc bola dievkou, že jej páru hľadať. I pltníčil za mládenca a prišiel z Pešti pešky za tri dni. Teraz roľníci na strapcoch po otcovi a chodí na šichtu do garbiarne. Ale majú chlapca ako hrudu syra, Maroška. A Maroško si ešte spí tam v izbe, pod oknami na kanape v perinách. Ešte nosilo, prôšťa, sukničku, takú popolavú s červenými a bielymi hráškami — a ono už len k starej materi na Nižný koniec. I teraz je tu, keď hore u Plajbásov je viac roboty. Majú i kravičku, i teliatko. A ona si Maroška opatrí, veď je jej...

Po kravách trúbia na svine. Z veľkého volského rohu hučí i do uličky. — Hu—ú... hu—ú! Stará mať sa hnevá. Odchýli dvere na izbe, či ho tým húkaním nezobudia. Ale nie! V perinách bučľatá, strapatá hlava, neobyčajne červených líc. Ostré ranné slnko hodí svetla na spokojnú tvár, i na dotieravé muchy, čo letia rovno na noštek, sadajú na trochu vypretý žliabok pod nosom a nedbali by i do pootvorených gambatých úst.

— Jáj, idete ho! — zaženie sa starenka kostnatou, zoschlou rukou. — Ešte mi ho zjedia! — a na prstoch tichučko vyjde do pitvora. Popraví si ohník. Priloží dve—tri triesky a vojde do tmavej komory. Okienkom ako dlaň len čo sa precedí niečo svetla. Ona však vidí. Zastane pod štôčikom, kde je čosi veľmi podivné. Poriadna doska, vypílená na basu. Miesto strún však drôty, zapäté do krku, zdvihnuté na kobyľku. A do sláka tiež drôt vtiahnutý. Siahne po nástroji, ten jej však vypadne z trasľavých rúk a zabrnčí. — Jaj, jaj, — zoberie ho znova a odloží na kapustný sud, teraz práve prázdny. — Bude mať Maroško radosť. To mu vyrezali mládenci na pile, čo sa tu schodia cez zimu s dievkami na priadky! Bude to radosti, keď vstane!

Otvorí si štôčik a načrie mierkou do jačmennej múky. Potom vyjde žebože zatrepáť. Mliečka nemá, ale má dobrej bryndze, namrví mu do hartuvanice. To má rád. Už sa chytá habarky. Tu jej však príde na um, ani sliepky ešte nevypustila. A má pekné jariabky v kurníku. Ani prasiatku ešte nedala žrať. Ona nevyháňa — bojí sa choroby. Pobehá ciepkavým krokom — poponáhľa. Vyčistí bravkovi válovček, i naleje. Poopátra sliepky, ktorá má vajíčko, a pohodí im mrvenice. — Cip, cip... nate, nate! Na priedomí zatiaľ preženú teľce. I ten bláznivý husiaň rozháňa sa už deravou zásterou na dlhočiznej lieske na krdeľ bielych a strakatých husičiek: hú—ja—ja—ja! hu—ja—hú—ja—ja! Husičky gagocú, ženu sa kamsi k Váhu, kde majú svoje pastvisko. Veselo sa rozprávajú, skoro ako ľudia, keď idú na jarmok. Až sem ich počuť...

— Hú—ja—ja! Hú—ja—hú—ja—ja! — vrátil sa vtom hlas ako hrom do uličky. Kury sa rozplašia, stará mať sa strhne a vybehne z pitvorca, zahrozí sa Janovi, husiaňovi, dlhému ani tieň topoľa na močidle...

— A či tu máš husi, ty starý blázon? Čo vykrikuješ?

— A je Maroš hore? — zamáva pochtivý obecný služobník lieskovicou.

— Hore—nehore! Čo chceš s ním? — podíde starenka, aby ho krik nezobudil.

— Kázal sa mi ohlásiť. Pôjde vraj so mnou.

— Azda husi pást'?

— No, na to je ešte malý! Ale piecky stavať k Váhu.

— Id' mi ho, Jano, id', — zastane mu cestu už pred druhým domcom, múranicou. — Že ho nezobudíš! Radšej ti dám kúsok slaniny, keď budem mať...

— No dobre, — kýva sa Jano na priedomie. — Ale mu povedzte, stará mať!

— Poviem, poviem, — vracia sa starinka do pitvora. Fabriky, kožiarnie počnú trúbiť všelijakým hlasom. Tá tenko, tá hrubo, tá zas ako dvoma—troma hlasmi naraz. Tu je spolu dedina i mesto, len čierna voda, čo delí Mostice od Sv. Petra a Pavla, ale tá je niekedy veru ani atrament. Úrezky kožík po nej plávajú, zachytia sa a drnčia, ale rybičky v nej nevidieť. Zato Mostice sú tiež nielen taká hocijaká obec. Keď sa i nemôžu rovnať so Sv. Petrom a Pavlom — nemajú toľko Židov ani pánov — ale majú i niektorý ten výročitý jarmok, potom hodne poľa a hôr a na poslednom dome na Nižnom konci veľkými písmenami poznačené: Mesto Mostice. Mostičania boli od nepamäti — hádam od Márie Terézie a či dávnejšie — slávni pltníci. Ozrutní chlapiskovia, vyrastení na pálenke a na mäse. Takých štyroch máš plnú izbu, až sa ti zatmie v nej. Teraz už čo mladšie ide do fabriky — za učňa, tovariša alebo aspoň haus knechta, hoci i dve píly ešte režu a drevo sa spúšťa. Ráno už od piatej počuješ ťažké kroky črievisk, ani čo by regiment maširoval. I Maroškov otec bol už kravičke odkosiť k dojeniu, rozrúbal triesok, nech má žena pri čom variť, a šiel, hrkajúc ťažkými, vyzolenými čižmiskami o skaly...

— Rrun—rrun—rrun—rrun! — znie do vonného letného rána rachotný rytmus roboty.

Stará mať myslí na slaninu, čo sľúbila tomu, tomu — eh! Vsype niekoľko lyžíc múky do vriacej vody, vezme habarku, čo jej ešte starý otec odrezal z vrcholca poriadnej jedlice — špú—špú — súľa to medzi dlaňami šikovne, sporo, aby sa nesecli hrčky. Potom jedináčik odstaví, vyleje hartu vanicu na misku — oravku, namrví do nej veľké kusy bryndze a raňajky sú hotové...

— Díky činím, ó — Nejvyšší, — pospevuje pritom gazdiná trasľavým, tenkým hlasom. Teraz už Maroško i tak vstane. I môže vstať, keď je už múka na oravke. — Maroško, Maroško—ó, — zavolá z pitvora, keď sa chlapec nehýbe. — Maroš!

— Ha? — ozve sa z izby a vtom už i cup! — padne čosi vážneho na podlahu, až poháre zarinčia na polici a drevenica sa zachveje. — A kde sú mi nohavice? Nohavice kde sú mi?

Stará mať otvorí dvere a tu chlapčisko v košeli ak prehadzuje, tak prehadzuje gráty po stoličkách. I hlavnice sú už na zemi.

— Kde sú mi nohavice? Kde ste mi ich dali?

— Kde? Nuž tu sú ti! — dvíha ich mať zo zeme. — Tu — na klinčeku! To si máš pekne na stoličku položiť, keď ideš spať.

— Však ja som si ich! — opúšťa gamby malý špunt.

— Ale nezlost' ma, ty pankhart akýsi! — necháva starenku trpezlivosť. — Azda som ti ich ja? Ty šomroš! Na, — podrží mu ich, — obliekaj sa! Čo by si spal do obeda, aj potom vstaneš ako mosúr.

— A kravy už šli? — zadíva sa Maroš na zachmúrenú tvár starej matere.

— Pravdaže šli! Mali čakať za tebou?

— I husi už vyhnal Jano? — naťahuje chlapčisko po nohách, čo už dostal dnu, ruky do rukávov toho druhu nohavíc, čo sa zapínajú nazadok. — Ja som chcel ísť s ním.

— No, mal si vstať! Veď tu bol po teba.

— A čo ste ma nezobudili? — oduje sa, začne smrkať a utierať nos do rukávov. Vidieť by sa mohol v nich ako v zrkadle.

— Ale čuš mi ho! — osopí sa pestúnka. — Ta, pomodliť sa, umyť, najesť a choď mi včerty!

Maroško vidí, zle je. Neodváža sa ďalej starú mater hnevať. Klakne si k stolu, spraví si palcom na čelo poriadny kríž a odrecituje: Z lože vstávam! I Otčenáš a Verím v Boha. Ale umyť, to už nie. Mal by ísť na vodu? Však sa bude kúpať. Oblečený je už, košeľa, trochu veru i špinavá, trčí mu z nohavíc. Len ešte klobúk kde je — kde? I ten nájde — taký zelenkastožltý, a či vlastne neurčitej farby cedák, s dierkou navrchu, čo sa časom spraví, keď sa z neho voda pije. Tento si položí na hlavu a čaká, čo teraz stará mať, keď ju takto dožral. V tej chvíli už chlapčisko cíti čosi ako kocúr pred gazdinou, keď jej misku rozbil.

— Pod' sa najesť! — zavolá ho stará mať miernejším hlasom do pitvora. Oravku položí na lavicu, chlapcovi strčí veľkú drevenú lyžicu do ruky a z jednej strany načiera on, z druhej ona. — Najedz sa, aby si doma nepovedal, že si hladný! — díva sa naňho vždy krotkejšie tými nevädzovými očami. — A keby si vedel, čo mi mládenci priniesli, bol by si lepší.

— A čo? — potrhne sa Maroškovi lyžica v ruke, až mu hartu vanica tečie kútikom úst pod bradu na prsia. — Čo to máte, stará mať? — zajasá mu v zelenkastých očiach.

— A budeš dobrý?

— Budem!

— Nebudeš odvrkovať ani doma, ani tu?

— Nie! — stiera si vylešteným zápästím kväcky múky z prs. — Ukážte mi, stará mamka! — vyjasní sa tá dudravá tvár na celkom znesiteľnú.

— Tak počkaj! — odloží mať lyžicu a vojde do komory, vynesie vypílený nástroj. — Pozri!

— Aká basa! — skočí Maroš a už ju drží oboma rukami. — To mi sľúbil Jano oných ešte v zime, keď ma učil tú pesničku. Ajajáj, aké basisko! Takú nemajú chlapci. Paľo Kľuchaj, ani Mišo Mrázikovie! Dajte mi ju, mamka! Ukážem ju starému otcovi u Stračkov!

— Chlapci by ti ju vzali cestou, — pustí mať Marošovi basu. Väčšia je ako on. — A keby ti ju vzali, čo by si mal?

— Ja si nedám!

Čo robiť? Materinské srdce sa vždy napokon obmäkčí. I Maroško po búrke zbadá úsmev tých nezábudiek v očiach, čo sa ponášajú na oči jeho vlastnej matky. Skoro nato už ho stará mať i vyprevádza, idúceho víťazoslávne s basou na Vyšný koniec.

— A len si daj pozor! — volá ešte za ním.

Chlapec nejde ďaleko. Len asi do štvrtého domu, starej to múranice na ulici s muškátmi v oknách.

— A je doma moja mama? — zavolá na prahu do otvorených dverí.

— Ty si, chlapče? — ozve sa mu vtom drsný chlapecký hlas za chrptom. — Mama šla na Roh do Weissov, prinesie ti niečo, — drží ho za ruku prešedivý sedliak, širších lícných kostí, v trojrohom klobúku. — Hybaj dnu, zajeme si niečo! A čo to máš? — obzerá mu priťažký nástroj.

— Basu, starý otec.

— Tak ma máš volať — starý otec! — vovedie chlapca do priestrannej svetlice. — Ty si ako môj vnuk, vieš? A kto ti spravil tú basu — posadí si ho na kolená.

— Jano oných mi vyrezal na píle.

— No, keď budeš väčší, ja ti kúpim husle. Ale ma musíš bozkať, — chytí ho za červené líce a ťahá k ostrej brade.

— Jaj! — zjačí chlapec. Tú lásku už pozná — hladkať tvárou ježa. — Jaj!

— No nič! — pustí ho starý. — Počkaj! — a o chvíľu prinesie rezeň slaniny a fľašku hriatej. Slaninu krája na veľké kusy a dáva i jemu rovno do úst. — Na, zajedz si, aby si bol silný! — potom vezme pohárček a naleje i pálenky a dá mu obliznúť. — Na, vypi si, aby si sa nebál nikoho! A pôjdeš so mnou v noci na vežu? — dotkne sa starý, čo je ináč i obecný hlásnik, tajnej túžby chlapcovho srdiečka. — Vezmem ťa pod kabanicu. Pôjdeš?

— Aha! — blyštia sa tie zelenkasté oči. — Ak ma mamka pustia...

— Čože mamka? Ty máš tu mamu a ja som tvoj starý otec. Teda pôjdeš?

— Aha!

Maroško po druhých raňajkách dá sa hore na Vyšný koniec. Tá basa ho trochu tlačí, ale on vykračuje hrdo. Nedôjde ďaleko, už ho akési psíča začne obrábať. Zloží basu na zem, zdvihne skalú a psíčať sa zbaví. Horšie je, každý sa za ním obzerá. Čo to vlečie ten chlapčisko Kozovie? Najmä chlapci mu nedarujú — Nižňania Vyšňanovi.

— Dáš sem tú basu?! — stavujú sa mu do cesty väčší i menší. — Dáš ju sem!

— Ja si nedám! — stane Maroško do bojovej pózy.

— Nedáš? — chytí sa jej jeden a vydrapí mu z ruky.

— Daj mi moju basu! — spustí Plajbás celým rykom. — Však ti ho otec Stračkovie dá! Ved' ťa ja ovalím skalou, keď pôjdeš popred nás! Daj mi moju basu! — Spustí taký krik a nárek, až sa ľudia zbiehajú a zlodejovi neostáva, len hodiť basu na zem, až zarinčí...

— Koza me—e—é! — vysmieva sa ešte ten—kto spoza uhla.

— Však ti ja, — zbiera si Maroško svoj vytúžený nástroj zo zeme a ide ďalej, kričiac—nariekajúc, keď mu nikde nedajú pokoja. Výsmechy, hrozby — nič nepomôže. Narieka, ale nesie si svoju korisť — basu, väčšiu ako on sám — hore popri barokovej modlitebni na Vyšný koniec.

— Už je pol siedmej?

— Je! — vravia si ľudia ohliadajúc sa za driapúcim chlapčiskom. — Ved' už Maroško ziape ako ostrovid!

Chlapčisko totiž odspieva svoju pieseň z Nižného konca na Vyšný deň po deň — každého rána. A punkt o pol siedmej. Keď hodiny na obecnej veži stoja, ako obyčajne — možno sa naňho spoľahnúť. Keď zbočí do Plajbásovie uličky, už je celý zachrípnutý. Zato ešte kričí. Nech vedia, že ide!

— Ach, tento hubáč zarídený, — volá za ním suseda Krdanka. — Čo sa to len naziape každého rána!

Akoby ho dral. Naša Anka je o tri roky mladšia, a neziap tak! Bé! — osopí sa na mravčiaka.

— Hh—hh, — fíká tento a hrkoce basou po dvore.

— Jaj, — vyjde mu mladá mať, bielučká, neveľká, v ústrety. — Čože ti je zas? — utiera mu zásterkou uplakanú tvár, i nos vydrie na červeno. — To musíš takto strašiť ľudí, potvora! — zasvieti jej v očiach zdedená nevädza. — Čo reveš?

— Keď mi chceli vziať — vzi—a—áť... — fíká Maroško.

— Čo ti chceli vziať?

— Ba—á—su! Hh—hh...

— A tu čo máš? — vyberá mu z vrečka skaly po jednej.

— To... to... čo ma chceli chlapci biť.

— No nerev! Už si doma, — tiahne ho mamka, tá tretia a najpravejšia, za ruku. — Pod', dám ti kocha! Budeš?

O chvíľu sedí Maroško v neveľkom pitvore na schodoch a pchá do seba prihriatu zemiakovú babu či haruľu. Usiluje sa, akoby ešte dnes nič nebol jedol. A sú to už tretie raňajky — u tretej mamky. Hja, tak sa má chlap chystať pre život.

2

Prvorodený syn Plajbásovcov, zvaných proste Koza, má teda tri mamy a dvoch otcov. Kramlíkovie mať — je stará mať. Stračkovie — je mama. A Plajbásovie — tá najpravejšia — tá je mamka.

Všetky tri sa starajú oňho — rozumie sa — ako o zreničku oka.

Svojho otca vidí Maroš najčastejšie v nedeľu. Vtedy nemá škvorne. I ruky má čisté od zoly. V robotný deň sa stretnú zriedkavejšie. Najviac na obed. Niekedy večer, ak sa chlapec nezoberie k starej materi na Nižný koniec. Otec len robí a robí. Hovorí málo a je prísny. Syn sa rád prizrie na červené ružičky v jeho lícach. Ale sa ho bojí — a ešte viac hrubého remeňa, na ktorom ostrieva britvu. Najmä keď ho večer ženie vždy na potok umyť si nohy...

— Pozri, aké ich máš! — ukazuje mu hrubým prstom. — Repu ti možno na nich sadiť.

Maroško cíti — otec má pravdu. Ale voda, rinúca sa zo skalnatých nebotyčných hôr, keď zájde slniečko, je studená. Preto, keď sú už kravy doma a večernú žiaru prebija prvá veľká hviezda na západe, chlapčisko sa stratí. Keď bol menší, čakal pri maštalných dverách, kým mať podojí Rysul'u. Nadúchal sa mlieka, koľko stačil, ešte bolo teplé, spenené. Teraz už akosi nestojí o to. Radšej má slaninu, čím ho traktuje otec u Stračkov. Doma už poznajú jeho muchy, a keď ho zrazu niet, nehľadajú ho. Vedia, kam sa podel.

Práve sa ponáhľala a zas nakrivuje ústa. Okolo modlitebnice zahnal sa naňho oneskorený bujak, mumlavý, rozpajedený od pastierskeho kyja. Maroško odskočil do uličky, kľuckajúc a revúc. Palec si zrazil, chudáčik, o kameň, čo je nie milá vec. A potom — má aj iný žal, a to pre basu. Už je veru po nej. Naťahoval sa o ňu s ním kamarát Mišo Mrázik, silný chlapčisko a hrdý, veď majú doma i kone. Stalo sa to pri mlynici za humny. Maroškovi šiel do pomoci počerný, drobný Červeň, takto chlapča nič, ale prehodí i najvyšší topol kameňom. I Paľo Kľuchaj, sused, čo má holuby — priskočil na pomoc. Basa im ostala v rukách, ale kobyľka praskla. I krk sa odlomil. Čo teraz? Maroško má prečo fikať...

Dlho však nenarieka — nieto kedy. Už sa dobre mrká a on by rád s otcom od Stračkov na vežu, ako mu bol sľúbil. I teraz cestou zavolať Mišovi do Mrázikovie dvora, kam pustil tak mimochodom i zo dve skaly do holubov: počkaj, ty nepôjdeš na vežu ako ja! Teba môj starý otec nevezme!

U Stračkov zabudne hneď na všetku bolesť. Starý si práve zapeká na ohnisku. Bafne dva—tri dymy a dá i Maroškovi potiahnuť zo zapekačky. Nech vraj skúsi všetko, čo sa mu zide v živote! Chlapčisko však zjačí a počne si rukou pucovať ústa.

— Tuhé, čo? — smeje sa starý otec.

— Juj! — odtíska mu chlapec ruku.

— Nože si ešte!

— Ale id', starý blázon, — vytrhne mu Maroška mama, chudučká, s vyhrnutým nosom a ostrými očami. — Či je on ty? Taký smrad mu pchať do úst... — a už mu tisne kus jablčníka, čo preňho priniesla pod zásterkou od Weissov na Rohu. — Na, zajedz si! Dobrý je!

Napchá si plné ústa, plnučké, a obalkuje sa ďalej okolo starého otca, ktorý mu je len ďalší príbuzný, ale tak si žiada volať sa. O chvíľu zas mu je zurval na kolenách a starý ho učí mesiace po česky, tak ako sú v kalendári: leden—únor... brezen—duben... vždy dva a dva. Tak si ich vraj lepšie zapamätať.

— Leden — únor... brezen — duben, — opätuje Maroško a pritom rúti jablčník, až mu zmizne z hrsti ako voda z riečice. — A ma vezmete na tú vežu? — odhodlá sa napokon von s tým, čo má v srdiečku utajené.

— A sa nebojíš?

— Nie!

— Tak mu schystaj, stará, nejaký teplejší kabát odo mňa! Pôjdeme!

— Kde by len šiel! — protestuje zasa žena. — Veď sa tam hore vynáči.

— Nie, mama, — objíme Maroš dlhé sukne. — Ja sa nebojím. Už viem i tú pesničku, čo zaspievame.

— Vieš? — zadiví sa mama. — A kto ťa ju naučil?

— Nuž starý otec...

— Teda choď, keď chceš! Ale potom nemrauč!

Pred desiatou tlčú sa už na mostickú vežu úzkymi, pokrútenými schodmi s lampášom dve postavy. Ten v dlhej kabanici, to je Stračko. Ten v kabáte s rukávmi po zem, to je Maroško. Ide za otcom s dlhočiznou trúbeľou v hrsti pod kabátom, až mu hrká tu i tu o schody. Mocne sa drží kabanice. Keď i lampáš hodí niečo červeného svetla, je tu jednako len tma. A stará modlitebnica, kde sa vychodí na vežu, tiež je nie dom ako dom. Predo dverami stáva neraz rakva, keď sa tu pochováva. Dolu je

kamrlík so zamrežovaným okienkom. Sem strkajú Cigánov a všelijakých vandrovníkov. Chlapec si to už všimol a ide to pred oči. Nevie ešte, čo je strach, len sa mocne drží kabanice a kráča, kráča, vykračuje.

Hodiny hegajú — tp... tp. To je nič. Ale raz sa spustí rachot, akoby čosi ťažkého letelo nadol. Maroš sa zachveje.

— Si mi za chlapa! — ťahá ho otec nahor. — Azda sa bojíš?

— Nebojím sa! — chlapi sa tento. — Ale keď tak vrčí!

— Hodiny bijú! Nepočuješ?

A ozaj padajú ťažké údery tam hore. Najprv na menší zvon — potom na väčší. Čo úder, to zatrasie chlapcom.

— Desať hodín, — dočíta hlásnik z obyčaje. — No, už sme hore. Maroš si vydýchne, keď sa prederie pomedzi dosky a zazrie ústa a zvislé srdcia dosť objemných zvonov. Ten veľký a stredný ešte zvučia od úderov. Dobré si všimne, ako visia na robustnej drevenej stolici. Potom sa pritiahne k jednému zo štyroch veľkých okien s otvoreným spodným žaluzím a vyhliaadne do krásnej letnej mesačnej noci... Aké sú malé tie vrby a topole popri vode! — to je prvé, čo pobadá. I domce sú menšie ako tamdolu. Iba vrchy v diaľke zdajú sa ešte vyššími. Keby to videli Červeň alebo Mrázik, alebo Paľko Kľuchaj.

— Pod' pomáhať! — potrhne ho vtom starý otec. A už i spustí drapľavým mocným hlasom do otvoreného okna:

*Chváľ každý duch Hospodina,
i Ježiša, Jeho syna...*

Hlas sa nesie ponad usínajúce Mostice. Hádam ho počuť i za tú čiernu vodu do Sv. Petra a Pavla. Dolu na ceste zašteká pes ako odpoveďou. Tu—tam pristavia sa oneskorení občania a naslúchajú.

— Ale veď akoby tomu starému ktosi pomáhal tamhore!

— To má iste akéhosi mendíka! — vravia si chlapi pred krčmou, chystajúci sa ráno horeká — polplte zháňať.

A naozaj — k chrapľavému hlasu vinie sa i akýsi tenký jakot.

— Dvaja spievajú, dvaja, bohuprisahám, — dotvrdí všetkým Haruľovie faktor, vysoký chlapisko s blancierovým¹ opaskom, spredu od Kozov. — Nevie, či to nebude ten náš fagan zo zadku.

A Maroško spieva, ako plúca stačia.

Keď dospievajú, starý otec lapí sa povrazu a veľký zvon pohne sa vždy vo väčších výhyboch. Maroško tiež nezaháľa. Zachytí časť povrazu a potrhá, až i srdce udrie. Ale nevydrží dlho. Potrhne vtedy, keď treba popustiť, čo iba prekáža.

— Id', nechaj! — volá mu zvonár. Lenže nič nepočuť.

Chlapec už nezatahuje, ale koniec povrazu nepustí. Oči mu horia a v duši je radosť, že môže zvonit' na veľkom. Ktože to z chlapcov—vrstovníkov dokáže? A ako sa ten hlas len pekne nesie. Celá veža sa otriasa pri úderoch ťažkého srdca:

— No, a teraz dolu! — ukazuje starý na schody, keď už pristavil srdce, zakosíliac ho povrazom.

— Ideme odtrúbiť!

Skoro nato sa i tlčú najprv Nižným, potom Vyšným koncom a trúbia a trúbia.

— Dobrý večer!

— Dobrý večer! — obzerajú si ich ľudia, čo ich kde—tu stretávajú.

— Už máte i pomocníka?

— Akože!

A Maroško vystupuje hrdo vedľa starého otca. I trúbu mu nesie, ale ju ešte nevládze nafúkať. Ináč by už on odtrúbil. Strach, čo mal na veži, celkom ho minul. Zdá sa mu, akoby už i sám narástol odvtedy, čo sa dal na toto učňovstvo. Keď idú popred Plajbásov, rád by i odbehnúť i zaklopať. Nech by videli! Ale nie — nejde! Ešte by ho vzali do postele.

Po desiatej príde jedenásta. Po jedenástej zas vyjdú na vežu. Odspievajú i zazvoní. Ale tu sa už počnú Marošovi oči lepíť. I zíva ako psík na pazderí. Pomaly ho všetko prestáva zaujímať. Ani do okien sa mu už nechce. A z jedného vidieť i komíny fabrik vo Sv. Petre a Pavle. I kostoly dvíhať sa v mesačnom pološere. Z druhého vidieť Váh, i reťaz vrchov, kde letujú ovce a jalovina. Nič ho nezaujíma. Ani rozprávanie starého otca, ani verš o Valibukovi, ktorý mu predrečnieva, aby sa naučil.

¹blancier — mosadzná ozdoba na opasku

Sadne si na brvno stoličky a sedí. — Spal by si? — vezme ho starý otec pod kabanicu, bafkajúc zo zapekačky. — Pod', ľahneme si! Ved' máme i posteľ. — A naozaj uloží ho do nevelkej prípravky vedľa schodov pod oknom. Ľahne si i on. Prikrýje chlapca kabanicom. Nenačítal by do desať, starý chrápe ako cirkulár na pile a Maroško spí spánkom spravodlivých.

O druhej Stračko ticho vstane. Pozakrýva chlapca a zide dolu ešte odtrúbiť, aby nepovedali. Keby sa teraz Maroško prebral, ľahko by spustil rev. Možno by sa i skmotril dolu schodmi a zabil. Ale to sa nestalo a nestane. Ved' sa chlapec i pomodlil ako treba. A potom, nech sa učí, ak má byť z neho chlap! Keď otvorí oči, už je deň. Ohliada sa po veži, po zvonoch, a tu nič. Pretiera si oči, či sa mu nesníva. Ved' si pamätá, bol na veži, bol. I spieval, i zvonil. A tu na ňom ťažká perina a vedľa chrápe starý otec. Vydriape sa z hlavníc a — naozaj je v posteli u Stračkov. Na stene obrazy, akási páni s knihami. Medzi oknami zrkadlo. A slniečko si krásne svieti. Hľadá na hodiny, ako ide to kyvadlo sem i ta a blyští sa. Lenže ciferník nepozná. Keď však vidí kvetavý hrnček na stole a vedľa kus bieleho chleba, hneď vie, pre koho je, i že už mama šla na Roh do Weissov.

Ako sa dostal z veže do postele, nič si nepamätá. Čo by sa však s tým i trápil? Má ho iné čo zaujímať. Ten kvetavý hrnček mu nedá pokoja. Ticho vstane a v košeli, ako je, prisadne ku stolu, schytí hrnček oboma rukami a vtiahne si dobrý dúšok.

— Ej, to je dobré! A aké sladké! — mľaskne si Maroš, ktorý dosiaľ poznal hartuvanicu, polievku, koch, slaninu i pálenku a mlieko, ale také čosi nie. Púšťa do seba dúšok za dúškom a zajedá chlebom, ako by ho mrvil. Keď je hotový, odloží hrnček. A ak by to bolo pre oboch? Starý otec nemusí o tom vedieť.

— Maroš, kde si? Maro—oš? — hľadá ho starý, ešte sa len budí, hádzuc rukami po posteli. — Kde si, ty fagan voľáky?

— Tu! — zavolá tento z kanapy, naťahujúc si nohavice. Len ich ešte zapnúť. Teraz by sa zišla stará mať Kramlíkovie. A tá ani nevie, kde on bol. Bolo by ju malo! — Starý otec! — mrští sa Maroš.

— Čo?

— Keby ste mi zapli nohavice!

— A si už musel vstať? Kto je v noci na práci, môže vo dne spať.

— Ja nemôžem!

— A ved' je už preč deväť — na moj dušu! — škrabe sa starý. — No, pod' sem chytro! — vkladá mu gombík za gombíkom tvrdými prstami. — A pôjdeš i druhý raz?

— Kam?

— Na vežu. — Aha!

— A kde sa ponáhláš?

— Za mamou.

— Kam? Do mesta? Ved' ťa kone pridlávia.

— Nepridlávia.

— A trafiš?

— Trafím. Už som tam raz bol s mamkou. Bol veru, — chlapi sa Maroš.

— No, počkaj, — vstáva starý otec a už i naťahuje na trochu čierne gate úzke nohavice so širokým remeňom v páse. — Zajeme si a odprevaďm ťa.

Maroško by za svet nepovedal, že je už po raňajkách. Keď mu starý otec strčí do úst rezeň slaniny, aby bol silný — zje ho ako hláča. A keď mu dá obliznúť pálenky, aby sa nikoho nebál — oblizne. Náhle sú po tom — idú. Starý ho vedie za ruku a odpovedá mu na sto otázok. Prejdú ohradou a cez mestské smetisko, zvané Kocúrkovo, kde na Veľkú noc búchajú z mažiarov. Čo a ako, to mu všetko musí vyrozprávať. Na rínku zas stane pred každým výkladom. Horko—ťažko dôjde konečne za stoličný dom, kde je veľký poschodový starý hostinec — u Weissov na Rohu.

— Teda, pozri, — povedie Stračko chlapca pod bránu a ukáže mu na jedny dvere, kam chodia ľudia hore—dolu. — Ta chod'! Tam je mama!

Maroš ostane sám. Sprvu ho to v takomto veľkom dome zarazí. Potom, keď sa obzrie a vidí, že je skutočne sám, poberie sa a opatrne vykročí. Bát sa nebojí. Ved' bol i na veži a jedáva slaninu, aby bol silný, a pálenky mu dajú — nebát sa nikoho. Podíde k otvoreným dverám, prichýli sa k stene a natiahne hlavu, zavolá:

— A nie je tu moja mama?

— Čo za mama? — vyvalí naňho oči akási tučná žena, ledva sa prace do dverí. — Mám je veľa na svete. Čo za mama?

— Nuž moja mama! Stračkovie! — nezľakne sa Maroš.

— Jaj, nech ho vpustia dnu! — počuje vtom mamin hlas. A ona už i vyjde proti nemu. Vezme ho za ruku. — No pod', ty fagan! Kde si sa tu vzal? Pod'! — berie ho prekvapená celkom milo, — pomôžeš mi riad umývať!

Posadí ho na stolček k veľkému pocínovanému umývaču. A Maroško pomáha, ako vie. Veď je z robotnej famílie. Berie šálku za šálkou, hrnček za hrnčekom, ako sú na širokom stole v kope, a podáva... podáva. Ale nielen podáva, i nazrie do každého. A ak je v niektorom niečo, preválí ho na hlavu a vydúcha, čo dosiahne jazykom.

— Dobré? — smeje sa tá tučná, okrúhla pani, čo ho pred chvíľou skoro nechcela vpustiť. Smejú sa i slúžky, šťuchajúc sa do bokov s posunkami. Taký chlapčisko — hotová zábava. — Dobré?

— Dobré veru! — oblizuje sa Maroško od cukru, čo ostal v každej šálke na dne. Páni vari nevedia, čo je najlepšie! — naťahuje blaženú tvár. Čosi mu však brní v strapatej hlave. Zdá sa mu, čo pil ráno, bolo ako toto. Len je tu sladšie. Čo to len môže byť?

— Taký chlapčisko sa nestratí, — hovorí tá tučná.

— Bože uchovaj, pani kuchárka, — zdvihne mama nad umývačom vyhrnutý nos, utierajúc hrnček za hrnčekom a šálku za šálkou. — Veď by sme tri mamy plakali za ním. Pravda, Maroš?

— Aha! — vychraňuje tento zo šálky, čo sa dá.

— No na! — napchá mu mama do vrecka koláče. Aj dve kocky cukru mu dá, keď vidí — už chce ísť.

— Daj si pozor, nech ťa voz nezadlávi. A trafiš domov?

— Trafim!

— Teda choď! — vyprevadí ho pred bránu. — Tade choď, vidíš? Tade! — ukazuje na cestu pomedzi vozy.

— Mama! — obráti sa ešte za ňou, keď už spravil krok—dva. — Mama!

— No čo? — vráti sa za ním. — Čo chceš?

— A čo to bolo, — pritiahne sa k nej, akoby nechcel, žeby ho niekto začul. — Čo to bolo, čo som pil?

— Káva, syn môj, — usmeje sa žena. — Káva!

— Ká—áva? — pokýval si Maroško hlavou. — To je dobré. Musím i mamke povedať, nech navaria!

3

Nočná stráž spraví z Maroška hrdinu. Starší sa ohliadajú za ufúľancom, čo len vyrastie z neho? Azda farár, alebo rector! Chlapci ho obstanú na priedomí a dívajú sa naňho skoro závistlivo, ako čiara kriedou na starú, nahnutú sypáreň pri potoku všelijaké haky—baky. I Mišo Mrázikove, územčisté, červené chlapčisko, s vypitými kútky na ústach, má dnes rešpekt. Zato sa chlapi, vraj by to vykonal i on, nech má s kým. Ba spravil by to i sám!

— Tak sprav! — vrkne mu Plajbás Kozovie, zaokrúhľujúc brucho akémusi panákovi. — Kto ti káže nespraviť — há?

— Báľ by sa! — vyškerí sa mu krátky, počerný Červeň.

— Ja by sa báľ? — sčervenie Mrázik ako rak. — Ja?? — A už ho i buchne do vpadnutých pŕs.

— Ty, Mišo, neondej, — zohne sa Červeň pre skalú. — Lebo...

— Dáš mu pokoj? — priskočí vtom Paľko Kl'uchaj, dobre chovaný chlapec z lepšieho domu vedľa Plajbásov, pán. Priskočia i druhí a Mišovi neostáva, len gamby opustiť.

Maroško vidí, chlapci sú zaňho. Lenže skoro zbadá, ako máloktorá sláva petrvá deň. Na druhý—tretí deň nikto už o tom nehovorí.

Chlapci majú iné starosti a hádky. Plajbása ani nepozvú medzi seba, keď sa bavia v ohromnom Mrázikovie dvore o ovce alebo o holuby. Jeho to bodne, a nie prvý raz. Už dávnejšie cíti, že ho akosi obchádzajú. Nepovedia mu — pod' sa baviť! Leda ak má kus chleba alebo nejakú priešmačku od mamy. I to, ak sa stane niečo, praskne okno alebo sa zlomí sliepke noha — to on, Maroš Kozovie! Nuž ostáva sám. Niekedy si zájde s Paľkom Kl'uchajom k Váhu na šmýčky, z čoho sa potom pletú korbáčiky. Alebo s Červenom prehadzujú najvyššie topole tľapkavými kamienkami.

— Ny! Ny! — kričí pritom Červeň, ukazujúc po hode prstom, kade kameň letí.

— Ny! — probuje i Maroš. A ide to.

Jedného dňa však dovedie suseda do Kozov plačúce dievčatko, Zuzku, s poriadnou hrčou na hlave.

— Mara, Kramlíkuľ'a, — volá hneď mamke do dverí, — pozri, čo jej ten váš galgan vykonal! — odhrňa jej vlasy.

— Náš Maroš?

— Váš! — rozčuľuje sa suseda, červená od hnevu. — Prišli deti od Váhu a tie videli, ako jej hodil kameňom do hlavy. Veru, keď ho stretnem, dám mu ho! Takto do dievčať'a skaly ráňať! Či sa to svedčí?

Keď Maroš dôjde, má zlý obed.

— Nuž čo si zasa vykonal? — hreší ho mamka a hneď i vytrepe po rukách, až mu sčervenejú a opuchnú ako cibule. — Budeš dievčatám hlavy rozbíjať a mne prídu potom pre teba na dom? Čo si to spravil Zuze Lalovie, ha?

— Nič, — oduje sa Maroš, ale nezaplače. Čosi dusí v sebe. — To som jej ja nie!

— A kto?

— Chlapci! — šúcha si horiace ruky.

— Ktorí?

— Tam bolo veľa chlapcov a všetci hádzali, — nevie sa zdržať slz a pustí sa do usedavého náreku. — To vždy len ja — mh—mh — len ja!

— Tak si nemal tam čo hľadať, — zmäkne mamka, ale nechce to ukázať. Jej pekná biela tvár poleje sa pýrom, tuhším ako od sporáka, a belasé oči zvlhnú akosi. Cíti, Maroš vraví pravdu a stala sa mu krivda.

— Nemrauč! Hneď je tu otec, nech ť'a nevidí! Pod', zajedz si! Vezmi si vahanec, dám ti kaše dobrej, sladkej!

— Nechcem! — búri to ešte v chlapcovi.

— Nechaj tak! Akoby si priložil! — mrzí sa mamka na trucovitosti svojho jedináčika. Zato rozmýšľa, ako by ho? Keď i tá Lalová hneď všetko uverí, čo detiská navrávia, a príde ju sem pokúšať. No, ved' on sa vydurdí!

Maroško ľahko neuhne. Je on hlavaj—hlavatý. V bruchu mu škŕka na sladkú žltú kašu. Má to rád. Ale nie — on má aj iné spôsoby! Mamka ani nezbadá, ako si vahanec pichne pod pazuchu a ide. Idúcky od Váhu zbadal, u susedov Krdanov varia kuľ'ašu. Treba mu len zájsť na Krdanovie prah, položiť si vahan na kolená a totka Krdanovie fľaskne mu doň za lyžičisko jedla z múky a zo zemiakov, lipkavého, že by mohol ním chalupu omazať.

— Už si tu, ty hubáč? — víta ho totka, preobliekajúc Anku, živé dievčatisko. Pobahnílo sa jej kde v

čom na ceste. — Čo si to zasa vykázal, há?

— Nič! — oduje sa Maroš.

— Hej, nič! Len ty rozbíjaj hlavy dievkam! Ktorá pôjde potom za teba, keď narastieš?

— Ja nechcem!

— A kuľaše chceš? — všimne si totka vahanec na chlapčiskových kolenách, s ním chodieval sem na kuľašu, odkedy sa naučil nohy dvíhať. — Budeš kuľaše?

— Budem!

— A nebudeš mi Anku hnevať? — stavia mu oproti čiernovlasú, okrúhlu strapaňu. — Nebudeš?

— Nie!

— Nuž aby si nie! — podíde k hrncu gazdiná, naberie kuľaše na lyžicu a fľaskne mu ju do vahanca, roztrie a omastí trochu, aby mu v hrdle nezastala.

Maroš sa nedá núkať — hladný je. Najprv si prsty popáli, keď to on len tak — rukami do vahanca. Potom to však ofúka a raz—dva — posádza do seba.

— A ďakujem? — volá za ním totka, keď už chce ufrknúť. — To zjedol pes?

— Ďakujem! — zašomre chlapec, zbierajúc sa z prahu.

— Teraz by si sa mohol tuto s Ankou trochu pobaviť!

Tieto slová začuje už len jedným uchom. Kde by — baviť sa s Ankou? To by ho ešte len chlapci vysmievali! A už je i vnohy.

— No počkaj, prídeš mi ho druhý raz!

Tak to však býva aj inokedy. A keď Maroš príde s vahancom, totka vždy len fľaskne za lyžicu.

Hlad je už tam. Doma je o toľko jedináčik krotkejší. Mamka sa už nehnevá, otec tiež nie. Tento si ho vezme k sebe do ťažkých rúk a jedia vedno z misky sladkú kašu drevenými lyžicami, čo aspoň nepália. Chlapcovi chutí ako obyčajne. Len mu príde na myseľ, prečo oni nemajú kone ako u Mrázikov? Vtedy by otec nemusel mať také škvorne, tvrdé — ani z kôry. Ani by nerazil takým čímisi, ako smrdí, keď sa ide popri čiernej vode. Tak by hádam i jeho zavolali do Mrázikov baviť sa o ovce alebo holuby.

Pri takých myšlienkach a pri sladkej kaši zabudne na bolesť. Mamku to však neprejde len tak. Takú krivdu spraviť svojmu dieťaťu! Na najbližšom trhu kúpi mu za tú bolesť v meste maličký cimbal s plieškami i ceruzkou k tomu. Nech si zahrá a nech si kreslí, keď je doma. Nemusí sa vždy túlať.

Chlapec má veľkú radosť. Ani sa nehne z domu. Na cimbalu učí sa odklepávať pesničku Kohútik jarabý. Keď má toho dosť, čmára ceruzkou pánov na papier, čo mu vypýtali z cukru v obchode u Žida. Na druhý deň však už s radosťou nevydrží. Musí sa pochváliť. Vysadne na cestu a klepká a klepká. Obstanú ho chlapci a dievčatá a dívajú sa na hračku.

— Ako to pekne cinká! — nahne sa k muzike Zuzka Lalovie, o ktorej sa vyzvedelo, že ju trafil Červeňov kameň.

— Ukáž mi to, Maroško! — batolí sa k nemu i Anka Krdanka. — Ukáž! Naša mama ti dá kuľaše.

— No pozri! — snaží sa šťastlivý majiteľ cinkať do melódie.

— I mne kúpi také naša mama! I mne! — teší sa Anka, podskakujúc ani kozľa.

Pristavia sa i Klúčhaj, Červeň i Mišo Mrázik. Pristavia sa aj iní chlapci. A všetci myslia — to je niečo na bavečku.

— Ty, Maroš, — zadíva sa naňho Mišo závistlivo. — Pod' sa k nám baviť! My vezmeme chleba i mrkvy a kalerábu a ty cimbal — dobre?

— Hej, — kriví Plajbás ústa, — a ty si mi zlomil basu!

— Ja som ti ju zlomil? Vy ste ju zlomili — načo ste mi ju trhali z rúk?

— Keď bola moja!

— No cimbal ti nezlomím. Ale vieš, budeme sa baviť a zahráme si i na cimbale. Ideš?

Maroš nepovie slova. Zato sa pozbiera, vezme cimbal mocne do ruky a ide s chlapci. Dievčatá zaostanú, tie majú svoje bavečky. Anka Krdanka má plnú zásterôčku, a to samé uchá z hrncov, také odbité črepy. Načo jej len budú? Šarvanci zahrnú pomaly do Mrázikovie dvora. S nimi vedno i náš cimbalista, ktorý akosi nevie udusiť zvedavosť. U Mrázikov je ohromný dvor. Sú tam holuby a zajace, čo Mišovi bratia pestujú. Na dvore je piesok a hlina...

— A o čo sa budeme baviť? — radia sa chlapci, medzi nich sa zamieša i počerná Mišova sestra Eva.

— Bavme sa o ovce s fazuľkami, — radí dievča, o rok mladšie od brata. — Vy budete pást' a ja budem vaša žena. Donesiem vám jesť na salaš...

— A máš fazuľky?

— Prinesiem vám, biele i strakaté, — šteboce okaňa. — Aké chcete. Priniesť? — pozrie významne na Miša.

— Prines! — káže jej veliteľský. — Ale i z tých veľkých. To budú medvede.

Niekoľko minút a deti sa vžívajú do preháňania a postrkovania bielych i rysavých fazuliek na kopcoch z hlíny, akoby konali najvážnejšiu povinnosť. Maroš sa sprvu len díva, ako Mišo i Kľuchaj i Červeň a ostatní robia košiare, dávajú mená istým časťam: Repická... Machnatô... Javorová... Zadnie... Stavajú kolibky, košiare a strašia krdeľ ovečiek veľkou čiernou fazuľou, žebože medveďom. Cimbalista je už tiež v tom, páči sa mu to. Zato si cimbal nechce pustiť z ruky, hoci Mišo škúli, ako by si na ňom zaklepal...

— A toto nech sú psi, tieto bôby, — stavia tri kúsky Červeň okolo krdeľa. — Zahraj, Belko a Dunaj, dobre?

— Dobré! — prikyvuje Mišo ako bača a ostatní ako valasi a honelníci. — Břřč! Ideme na Javorovú.

— To je vysoký a strmý vršisko. — Břřč! Ideš ho, ty Straka, kade sa to driape? Si ty koza a či ovca? Boh teba skáral, aby ťa skáral — nepočuješ? — napodobňuje bača starých, tak ako počul, keď bol s jahňaciarmi i s otcom nedávno po syr. — Ty krivaňa krivá, ty šmatla akási! Ani to nedojí, ani neberie na seba! Bodaj ma hrom zabil, tú by azda ani medveď nezožral... Břřč, tu je potok, hoo... tadeto sa budete pást! — rozkladá Mišo, rozkladá, valasi postrkujú krdeľ až na Zadnie, Maroško naslúcha, zabudnúť skoro i na cimbal.

— Pánboh pomáhaj! — ozve sa vtom dievčenský hlas. — Ako sa máte? Medveď vás nestraší? — skladá Eva batôžtek a vyberá z neho mrkvu, kaleráb, chlieb i fľašu, plnú čohosi, už ako pálenky. — Ako sa máte, chlapi? Dobré vám doja?

— Ej, čerta ony doja! Iste im nejaká bosorka porobila! To si ty, Evička? Čo nového tamdolu?

— Veru nič zvláštne. Iba husiaň Jano padol do močidla a nevedel z neho von. Aj veru tam ostal, iba ľudia čo ho vytiahli. No mohol sa i zaliat, potvora. A potom kde by sme už my, ženy, konope máčali? Ale si zajedzte, vypite! — ponúka ich prestrojená ženička, Mostičianka, v materinej sukni, vizitke i šatke na hlave. — Vezmite si! Nech sa vám páči!

Pastieri si berú. Všetkým sa dostane. Keď si zajedia, chytia fľašu a upíjajú si z ruky do ruky.

— Eh, ale je dobrá! Ale tuhá! Na, Maroš, i ty si glgni a daj ďalej! Vša! — skríknu v tom valasi. — Sem hlaveň a karabínu! — Hav... hav... hav! — šteká Červeň. — Be—é—é—é! — bľačia ostatní zúfalo. — I—deš—ho, ty—po—tvora — po—tvor—ská — spre—pa—de—ná! To by ti boli pod zubáky naše ovce! Hej, to nie, otcu materi, maco, to už nie!

To sa však už deje, ako by nebola na Mrázikovie hline, ale niekde na Zadných nad Hronom, kde v noci sadajú hmla a treba sa po krk brodiť v rosnatej hafurine. Všetci sa vžili do zábavky a bránia nie fazuľky biele a strakaté, ale mostický majetok, krdeľ poriadnych dojok pred pažravým medvediskom...

— Mú... mú... mú! — berie Kľuchaj čiernu fazuľu, veľkú na cól. — Mú—mú—mú!.. strká medveďa kamsi do Machnatého, kde jesto hôr i skál a jaskýň. Tam sa dá ukryť.

— Mú—mmú...

— A teraz si zahrajme a zaspievajme! — rozhodne bača. — Maroš, sem cimbal!

Bača Mišo spieva, bijúc pritom s viditeľným pôžitkom kyjaničkou na cimbal. I valasi, Červeň, Kľuchaj, i ostatní vyspevujú, takže sa ľudia pristavujú pred Mrázikov, aká to veselosť?

*Hej, bučina zelená,
bača peknú ženu má!*

— A teraz, — skočí zrazu Mišo i s cimbalom, — poďme na šop! Tam je ešte staré seno. Budeme sa baviť na svadbu. Ty, Maroš, oženiš sa s našou Evou a my ti budeme hrať. Dobré?

— Hej, hej, — kričia valasi. I Eva pristane. Iba Maroš odúva gamby.

— Ja nejdem! — zašomre, obávajúc sa posmechu. — Daj mi môj cimbal!

— Jaj, — prevráva ho Mišo, — veď si len bojko! Všetci to nie naozaj!

Po dlhom nahováraní napokon sa uhne.

Na šope je ozaj pohodlne. Deti môžu robiť, čo len chcú. Sená ešte nevozili — miesta a miesta. Tu sa rozložia so všetkým dobrým, čo kto schytil doma napochytre na bavečku. Jesto chleba, rožtek, mrkvu, kvaky, kalerábu, reďkovky a čoho všetkého. Príde i Zuzka Lalovie s celejúcou hlavou. I Anka Krdanka vybatolí sa so svojimi riadikmi. Tie už ako družice... Mišo hrá a hrá, cimbaluje. Veľmi sa mu páči, ako to cinká. A veď to len na to vymyslel, aby si mohol čím dlhšie zacinkať.

Eva sa ľahko prístroji. Vezme trochu povoje zo záhumnia, a veniec je na hlave. Maroškovi strčia kúsok akejsi zelene do dierky na cedáčku, a je to. Potom sa už len je, čo sa naznášalo, a spieva, vyspevuje od výmyslu sveta. To je vlastne tá svadba...

Chlapci i dievčatá sú veselí, iba Maroško nemá akosi vôle. On už vidí, Mišo mu ten cimbal nedá tak ľahko. A naozaj, keď si povedia, že je noc a políhajú si do sena — zrazu len cimbalu nie. Kamsi sa v sene prepadol.

— Kde je môj cimbal? — zažiali Maroško. — Mišo, kde si ho dal?

— Ja? — hnevá sa Mrázik. — Tam som ti ho položil vedľa. Skoro som ti ho vtisol do ruky. A ja viem, kde si si ho zapotrošil?

O chvíľu je všetko naruby. Dievčatá idú kade ktorá, i Eva mladucha, i družice Zuzka Lalovie a Anka Krdanka, ktorá si má starosť o svoje riadiky. Chlapci, Červeň i Kluchaj a ostatní, hľadajú cimbal a strkajú ruky do starého sena, až sa práši. I Mišo to robí, ale kde nič, tu nič.

— Idú tetka od Kozov! Tetka od Kozov idú! — šepcú si chlapci a najradšej by tiež šli kade ktorý. — Idú ti mamka! — mrknú na ťukajúceho Maroška.

A ozaj je to ona. Anka a Zuzka išli rovno do Plajbásov povedať, čo sa stalo, že Mišo prekryl Marošovi cimbal v sene.

— Mišo! — ide nasršená žena rovno za Mrázikom, ktorý sa ohliada, kade uskočiť, lenže je neskoro.

— Mišo, daj sem ten cimbal podobrotky! Dáš ho?

— Ja ho nemám! Ja som mu ho dal! — ukazuje na Maroša.

— Nedal si mu ho! Vidieť na tebe, že klameš!

— Neklamem!

— Teda nedáš? — pozrie mu Plajbáska ostro do očí, chytiac ho silno za ruku. — Tak pod' k richtárovi!

— Nejdem!

— Ty si zlodej — ty musíš ísť! Teba zavrú pod vežu do šupárne, tak! Povedz, kde si cimbal strčil. Alebo pod'!

— A čo ja viem, — skrotne konečne Mišo a začne plakať. — Ved' mu je tam kdesi! My sme sa bavili a on sa zábavke nerozumie. My sa už s tebou, — vyvalí oči na Maroša, — nikdy nebudeme baviť, vieš!

— Daj mi môj cimbal! — to je jediné, čo má Plajbás na perách.

— Tu je, tu! — vytiahne ho napokon Červeň spod rohu. — Tu je, ny! — nesie ho hrdo, ani čo by bol vežu prehodil tľapkavým kameňom. — Ta ho strčil!

— Ja som ho nie! — šomre Mišo, ale už krotkejšie. — Možno si ho on ta dal.

— Ba sám ta zašiel, Miško, — berie si cimbal mamka i so synom. — Pod', ty akosi na tie bavečky vždy len doplatíš! Hybaj, bav sa doma! Alebo tuto s Paľkom. Ten ti nespraví také niečo.

Od toho času nejde Maroš do Mrázikov. Mišo je i tak urazený a ani sa s ním nezhovára. Ostáva mu len chodiť na Nižný koniec alebo si kresliť na cukrovom papieri. Niekedy i zacinkáť na cimbale — Kohútik jarabý. Ani Paľko nezájde za ním, ani Červeň. Iste aby si tých u Mrázikov nepohnevali. Iba Anka Krdanka priplichtí sa mu, keď sedí na okrúhlom skáli pod oknami a cinká. Rozloží si svoje riadiky i uchá, odbité z hrncov. Výprava mu, že sú to kravy. A tá ich je medzi nimi! Ale aby sa jej ani jednej nedotkol. Hneď je zle a dievka spustí na ratu.

I teraz, jedno to ucho vzal, že je krivé a napraví jej ho. Lenže čo? Sotva ho položí na skalú a udrie, ucho sa rozbije.

— Jój, moja krava! — zakvíli Anka a beží ku svojej materi. — Kravu mi zabil! Kravu mi zabil!

— Ach, ty ridzoň gambatý! Ty červenák! — zosype mu totka Krdanka z pitvorných dverí nadáviok, koľko jej len príde v rýchlosti na myseľ. — Tak sa ty mne odplácaš za kuľasu, ha? Čože jej nedáš pokoja? Počkaj, prídeš ty po ňu, keď narastie. Ale ti ju nedám, ty hubáč, ty — bé!

— Ani vám ju nechcem, bé! — nevie Maroš chápať, prečo len vždy vyhorí bez viny. A roztrpčený uhne do pitvora.

4

V strapatej hlave Maroškovkej počne sa brieždiť. Kamarátstvo je dobrá vec, ale nie je kamarátstvo ako kamarátstvo! Keď dostal basu od Jana z pily, hneď bolo kamarátov. Ale len kým sa basa nerozdrúzgala. A teraz tiež — Mišo by bol kamarátom, ale za cimbal. Načo je potom také kamarátstvo?

— Chod' do Kl'uchajov pobaviť sa s Paľkom! — narádza mu mamka. — To je dobrý chlapec. Cimbal ti nevezme. A má i holuby. Chod'!

— Ja nejdem! — opustí Maroš gamby.

— Prečo nejdeš? Tetuška ti ešte i dá niečo! Jablčko ti dá! Pod', zavediem ťa! — chytí ho za ruku, špinavú od hlíny.

— Ja, — strčí malíček do kútika úst, — ja nie. Keď sa ja hanbím.

— Čo by si sa mal hanbiť, — potrhne ho mamka, merajúc ho zadiveným pohľadom.

— Keď som ja nie pán!

— Ale môžeš byť! — rozosmeje sa mladica. — Keď sa budeš usilovať, všetko môže z teba byť, vieš? Pod'!

Horko—ťažko ho dostane do Kl'uchajov i s cimbalom. Vlečie sa za matkou oduť, s plachým pohľadom, smrkajúc. Na priestrannom, pekne vybudovanom dvore iba krdeľ hydiny — sliepok a kačíc. Zo dve perličky a krásny tmavopestrý kohútisko s blýskavým perím. V kuchyni tiež nikoho. Kl'uchajovú, príjemnú staršiu paniu, nájdu konečne v záhradke s motyčkou na bujných zeleninových hriadkach.

— Ach, suseda, čože nového? — zdvihne pani hlavu na pozdrav. — Akože ťa poslúcha ten tvoj cimbalista?

— Všakovak, pani urodzená, — potrhe mamka chlapčiska. — Ale idem s ním, s týmto kadektom. Nemá sa s kým baviť a ja, či je váš Paľko nie doma. Veď sú dobrí kamaráti!

— Paľo? — oprie sa pani o motyčku, krotko, ako vdova. Tiež už ponad jej hlavu veru všeličo prehmel. — Náš Paľo? Ktovie, kde je ten! Len čo sa naje, zmizne vždy ako gáfor. Iste bude zasa len u Mrázikov pri holuboch...

— No vidíte, mamka, — zašomre Maroš. — Načo sme sem šli!

— Zato nič, — usmeje sa Kl'uchajová, zbadajúc, ako suseda zapcháva chlapčiskovi zásterkou ústa. — Veď sme my doma. Pod'že sem, Maroško, — pozve ho dobrácky, — voľačo ti dám! Pozri! — zdvihne mu briadku jemnou rukou, ukazujúc na zarodené stromy. — Čo chceš radšej, jablčok, či kvetov?

Takáto otázka posmelí Maroša. Zadíva sa raz na stromy, dobré včasné jablone, tu zas na kvetnaté hriadky, od nich zaváňa rezedou a fialkami. Takú záhradu on ešte nevidel, leda škárou na plote. Jablčka sa mu páčia, sú také ako mamkino líce. Ale jablčka už mal. I otec mu doniesol z mesta. I mama mu dala. A kvety ešte nemal, leda také, čo si sám natrhal na Mrázikovie lúke...

— Nuž čo budeš radšej? — opätuje pani, hladiac ho zvedavo mäkkým pohľadom.

— Ja... ja... — nezodvihne Maroško ani za svet oči zo zeme, — ja chcem radšej kvety!

— No, ty si nie chlapec ako chlapec! Každý chlapec by si pýtal jablčok, a ty kvety! Tak pod', — vezme ho ku kvetným hriadkam, kde kvitnú na štíhlych kríkoch i ruže, — dám ti kvetov, keď ich máš rád! — Aj mu ich natrhá za plnú hrst'. — A teraz pod'! — zavedie ho pod jablone a potrasie jednu štíhlu, až začnú jablká cupotať. — Na, vezmi si! — tisne mu do ruky i do vrecák z pekného šťavnatého ovocia. — Aby si pamätal! Keď budeš vždy mať rád, čo je pekné, dostane sa ti z toho, čo je dobré a osožné.

Od Kl'uchajov ide Maroš vyskakujúc domov. Keď si už i kamaráta nenašiel, ale má aspoň kvety! Aké krásne kvety, a ešte i jablčka! Do jablčok sa hneď i dá. A z kvetov, čo vloží mamke do krčiazka na vodu, teší sa i na druhý deň.

Kvety však vädnú, a zas je po všetkom.

— A s kým sa budem baviť? — hudie Maroš znova istého rána materi. — S kým, ha?

— No s chlapcami! — vraví mu táto.

— Keď ma chlapci nechcú, iba za cimbal.

„Ach, hľa,“ myslí si mať, „ten cimbal je iba nešťastie. Keby si nemal, lepšie by bolo.“ Hovoríš, — obráti sa za ním, — chlapci ťa nechcú, iba za cimbal?

— Aha!

— Tak vieš čo, Maroš, — pohladí ho po strapatej hlave, — bav sa s nami.

— S kým? — nechápe chlapec, čo mamka myslí.

— No so mnou a s otcom!

— A o čo? Všetky vy ste starí.

— Starí—nestarí. Pomôžeš nám doma pri našej zábavke.

— A ako sa vy viete baviť? — vráta mu v hlave.

— Nuž ja sa bavím o obed a potrebujem, kto by mi doniesol dreva, zabehol po soľ alebo korenie do obchodu. Otec sa baví o gazdu. Vezme kosu, nakuje a ide kosiť na Španie alebo na Bolianske. Potrebuje, kto by mu zabehol na studničku s krčiazkom po vodu. Nevedel by si to spraviť?

— Vedel!

— Tak teda sprav! Pomáhaj nám — budeš?

— Hej!

Takto počne Maroš nahrádzať kamarátstvo. Mamke nanosí dreva ku sporáku. Otec Stračkovie mu kúpil nožík, púchovec. Týmto nafaklí koníckov z íveriek, aby bolo ľahšie ohňať podkladat'. Otcovi doma pomôže i kravu česať, Rysul'u. Ten mu zas ušľá zo srsti loptu i odrotuje špagátom, až je len hej! Vezme ho so sebou na Španie i Bolianske ku kosbe, kde mu nosí vodu v krčiazku, kamenáku, a plaší z ďateliny hrmotné jarabice. Nuž sprvu sa mu to i páči.

Skoro je však i s tým, kde bol. Márne si ho chce mamka udržať — zábava so staršími len nie je zábavou. To je práca! A Maroš by sa rád bavil ako na Mrázikovie hline. Mat' kamaráta, ako je on, a robiť niečo, ako to povedal Mišo na tú vodu, čo nie je pálenka, ale sa má piť, akoby bola.

— Paľko, — povie Kľuchajovi, keď sa s ním stretne najbližšie, — nechodievaj do Mrázikov. Ja ti dám cimbal a môžeš cinkať na ňom, koľko len chceš. I domov si ho môžeš vziať. Ale pôjdeme vedno k Váhu.

— A vieš hláče chytať? — zadíva sa naňho načervenkastý Paľko. — Vieš pichať na vidličku?

— Ja si vezmem vidličku, — hotový je Maroš.

— Tak ťa počkám a poď!

Plajbás nechá cimbal kamarátovi, ktorý si, pravda, hneď i zacinká. O chvíľu bežia už obaja s vidličkami jeden pred druhým popri mlynici za humnú, do jarkov. Tu sa rozteká mnoho jarkov z narazenej hlbokkej bystriny, obrúbenej najviac starými vrbami. Čistunká voda ani zrkadlo. Povyše sa kúpu v nej deti a ešte vyššie i panské dievčatá zo Sv. Petra a Pavla čľapocú. Slniečko tancuje na vlnách veselo a trávička sa usmieva sýta, zelená.

Malí rybári ani nepozrú v tú stranu. Majú povinnosť pred sebou, a v tej sa tiež treba vyznať. Paľko, ten sa vyzná. On je akurát na také veci — hrivaj, plž i klen. Ale i s flintičkou vie narábať a aj s kušou. S gumipuškou trafi veru niekedy i do okna, ale i do vrabca. Nuž rodený poľovník a rybár.

— Hybaj! — potrhne Maroša do neďalekej nížiny, porostenej hrstami vysokej trávy ako povesná hrubánskych vlasov. To sú šmýčky, do nich chlapi zapadnú po krk. — Vezmime si dva, — odtrhne Paľko poriadne, priviaže na konce po drevčiatku. — A teraz už poďme tam oddola! Tam sú!

Vyhrnú si nohavičky vyše kolien a pod Rajskej záhradou, čo je niekoľko mladých vrb, ohradených trnami, vojdú do potoka. Voda je dosť hlboká, zasiahne i nohavičky. Im to však nič. Krčia sa vedľa seba s vidličkami napohotove, prevažujúcu skalou za skalou.

— Ih, ih! — ukazujú raz jeden, raz druhý na prebrnknuvšiu svižnú ryбку. — Vidíš? To je klen! Aký klenisko!

Na klena si však netrúfajú. To je nesmierne šikovná potvora. Oni len na tie, čo počkajú. Taký hrivaj má veľkú hlavu, ale je sprostý ako tĺk. Očiská má vyvalené, keď mu však ide vidličkou od zadku, napichne ho ako nič. Hneď je cez chriapy na šmýčku. Plž je hybký ako háďa, ale tiež nemá rozum. Jelšovky ti vbehnú pod skalú, päť i šesť naraz. Keď sa potom skalou praskne o skalú, letia spod nej ani íverky.

— Ih! Ih! — vyťahuje tu i tu vidličku s hrivajom. — Ih, ako švingá! — zberá ho dolu a napichuje na šmýček, ktorý, zaseknutý pod skalou, ostáva vo vode.

— Ih! Ih! — probuje i Maroš. Niekedy mu ujde, niekedy ho i trafi — toho hrivaja. Ale pichá tak prudko, že je hláč skoro na dvoje, keď ho sníme z vidličky.

— To máš ísť ľahko, potichu. Takto, hľad! — ukazuje Kľuchaj. — Ty by si mal radšej na udicu chytať. Takto ich všetky dokaličíš. Pozri — ih! Aký veľký!

Takto vyjdú spod Rajskej záhrady až po mlynicu. Marošovi už tiež ide lepšie remeslo. Len mu je akosi ľúto tých hláčov. Paľko nedbá, keď on chodí už i na ryby s faktorom Harul'om, čo ich ostňom bije. Jemu je však ľúto. I keď sviňu zakáľajú, dá si hlavu pod perinu — nepočuť kvik. Ani keď

Haruľovci zabíjajú býka na humne pre pltníkov, nejde sa dívať ako druhí. A toto taký hláč, ako sa tiež myká na tej vidličke. Musí ho to bolieť!

— Chlapci, — zastane vedľa nich na brehu Anka Krdanka a vraví im natešene už po druhý či tretí raz, — ja vám poniesiem tie vaše hláče! Dobre?

— No nes! — zašomre Maroš. — I cimbal vezmi tam s Paľkovým kabátom!

— Ale my ideme ta vyše močidla k Váhu.

— I ja! — hotová je Anka, vlečúc už poslušne, čo jej bolo nakázané.

— Dobre — ale ak ťa mať bude biť, potom nevrav! — Nie!

Už sú teda traja s korisťou. Pri močidle nájdu Červená — hriebst' usilovne dieru do briečka pod pažiť. Hore je už otvor široký — Ankina piastka sa vmestí doňho.

— Čo robíš, Jano? — vyrušia ho v práci príchodzí.

— Piecku! — zahľadá sa na nich tmavým zrakom. — Máte hláče? Nakladieme si ohňa a upečieme.

— Ajajaj, spravíme si hostinu! — jasá Anka Krdanka.

Fabriky vo Sv. Petre a Pavle, ich vysoké komíny odtiaľto i vidieť, odrúbia jedna za druhou olovrant. Kamaráti sa práve chystajú k nemu. Rybári, i s Ankou, sú ani marasníci. Malí by sa najprv osušiť. Keď je však práce veľa — vyhriebst' prst', nazbierať suché prútie a šelím popri Váhu, vytiahnuť zo dve kvaky na záhumní... Ale rozdelí sa a ide to.

Čo nevidieť zapraská ohník a vrchným otvorom piecky vybuchne dym ako z nejakého komína. To je radosti. Malí sedia veru ako praví Indiáni. Delia sa s kvakou i so strukmi hrášku, čo bol Paľko opatril. Keď prehorí a zažiarí pahreba, Červeň ako kuchár, kladie na ňu hrivaja za hrivajom, i jelšovky, trlovky s peknými zelenkastými bôčikmi, a nakoniec i dlhé, ohybné plže. Ako trochu priškrie, už to i jedia, objedajú...

— Hrivaje a plže, — vysvetľuje Paľko, — dajú sa len takto jesť. Ak sa uvaria, sú samý sopel'. Ale jelšovky sú i varené dobré. A možno ich jesť i s hlavami.

Po hostine, keď už toho hodne neodplúvali, zháňajú sa po dreve. Lenže ho nieto. Pri močidle sa často vatrí: i robotníci si neraz rozložia ohňa v nedeľu. Všetky sucháre sú vyzbierané.

— Počkajte, kamaráti, — povie Červeň, — ja už viem, ako sa dá dreva dostať!

— Ako? — hľadia kamaráti na druhý breh Váhu, kde je píla — hŕby brvien a stohy dosák. — Tam by sa dalo! Ale kde sa dostať cez Váh? Na most je ďaleko.

— Len podťe! — posmeľuje ich Jano. — Sadneme si na breh a bude i dreva. Len kričte za mnou to, čo ja!

Zájdu na hať všetci štyria. Sadnú si pod vŕbky a dívajú sa do bystrých vĺn. Zhora ldu pltníci. Zháňajú polplte — v košeli a v gatiach. Chlapi chudí, ale tiež z mäsa a pálenky. Ženú popod vŕbky, len sa tak šinú po prúde. Nadvíha ich a špliecha pomedzi brvná.

Pltníci, nerobotníci...

spustí vtom Červeň a ostatní za ním:

zožrali chlapca, povedali na psa.

Kde skala, tu skala,

bodaj sa vám tá plť roztrepala!

Štvorhlas jačí a chlapi v gatiach sa ohliadajú. Prví i prejdú, len čo zakričia niečo ohyzdné. Ale druhých, tretích to domrzí...

— Vy pankharty naničhodné, — spustí akýsi Likavčan, hroziac im päťou a kľajúc pritom, až to vari i tú plť nadvíha. — Idete ho k materi! Vy... — schytí poriadnu kredanicu, akých leží hŕba na brvnách, a prásk do nich.

Pltníci, ne—robot—níci...

Uhnú všetci štyria ďalej od brehu. Ale nepopustia, dožierajúc chlapov. — Odt'ahuj tie kany, ty pes otrhaný!

— Ih! Otca tvojho! — brýzga ten i onen a kresanice lietajú na breh, len radosť. — I tá mať hlúpa, čo ťa mala! I ten učiteľ je sprostý, čo ta učí!

Niekoľko plť preletí a dreva je dost'. V piecke onedlho horí nažeravo. I komín šibe plameň, aj iskry lietajú, ako niekedy hentam z toho plechového na píle. Anka si len cinká na cimbele. Maroš zasa hľadá so záujmom, ako Paľko hrebie z riedkej pieskovej pôdy vŕbové korene. Jano zas zbiera suché

lajno a hádže ho do pahreby, až sa zadymí.

— Načo to bude? — zvedavý je Maroš.

— A vieš čakať? — mrkne naňho Kľuchaj akosi z vysoka. — Vieš?

— Nevie!

— Tak sa nauč!

— Viem — viem! — opravuje sa Plajbás.

— Teda čakaj! — smeje sa mu i Červeň, hodiac práve kus kravského lajna na oheň.

Maroša zamrzí, že si ho takto podávajú. Ale cíti, mnohé minul, keď nechodil s chlapci. Tí už vedia viac. Nuž, oduje gamby a stojí.

— No, hľaď! — urovná si Paľko koreň, prekrojí ho nožíkom a dá kúsok do úst ako cigarku. I pripáli si ju na pahrebe. Konček sa mu rozžeravie a z úst mu ide dym. — Na, zafajč si i ty! My sme ako diví ľudia, vieš?

Všetci dostanú po cigarre. I Anka Krdanka. Paľko im pripáli, nech zvedia, čo je to! Potom si sadnú do kola a poťahujú — fajčia.

— Ih! páli! — Anka hodí prvú cigarku do močidla. — Jaj! — počne i fľukať.

— To je zlé! — povie i Maroš, ale zato nepustí to z úst, aby sa mu nevysmievali. — Ph! — odpľuvne si, ako vídal otca Stračkovie. — Ph!

— Ani odpľuť nevieš! — ozve sa zas Červeň. — To sa má pustiť pomedzi zuby. Takto — vc... vc!

— crkne na dva metre do močidla, až sa tichá voda zavlní. — Vc! — Vc — Zacrká i Maroš.

Sotva to však probuje druhý—tretí raz — buch! Podchyť ho, ani čo by strelil. Obzrie sa, a tu vidí, Jano vyberá z pahreby žeravé lajno, posliní kameň, na sliny dá lajno a druhým kameňom praskne naň.

— Buch! — ozve sa ešte silnejšie.

„Ej, také voľáčo!“ myslí si Maroš. „Kravské lajno, a takto strieľať.“ — Nože, ja... ja! — skočí ku kameňu. — Či mne strelí?

— Strelí! Čo by nie! — položí Červeň žeravé lajno. — No udri!

— Buch! — praskne to ako prv.

— Teraz mne! Mne! — horia oči i Anke Krdanke.

— Buch! — i jej sa to ozve ako tým.

Také čosi už trhne. Všetci si prinesú kamene, pľujú, kladú na ne žeravé lajno z piecky a búcha to a búcha.

— Nepôjdeme domov, len po kravách! — povie Paľko.

— Len!

Počne sa zábavka, pri akej sa na všetko zabúda. I kravy prejdú, i fabriky odtrúbia a odzvoní na večer — oni len trielia na oheň, pália kravské lajno a buch! buch! — buchoce im to ani na poľovačke. Z piecky sa kúri a pahreba ožaruje štyri detské tváre. Sýta zeleň už zmizla, len príjemná vôňa materinej dúšky čo zavaňa. Teplo je a ticho, iba Váh čo hučí. Na oblohu vychodia hviezdičky.

— Buch! Buch! Buch!

Odkiaľsi spoza Váhu nesie sa vánkom škrekot žiab.

— Maroš — Maroš — udrie im vtom do strelby ostrý hlas mamky Plajbásovie. — Maroš — Maroš — volá spod prvého humna.

— Juj, už nás budú hrešiť! — schytia sa deti. Plajbásovi neujde, ako mu kamarátov napína dávať — iste od tých cigariet. Všetci sa zrazu cítia nevoľno. Poberú, čo majú, a idú.

— No počkajte, vy loptoši! — hrne sa im na hlavy, keď prídu bližšie. — Čo ste to zasa vykázali? Bili ste vraj dievčatá z mesta a vykrikovali ste na ne mrzko. Ved' len poďte domov — dostanete!

— My sme nebili nikoho! — odváži sa Paľko. — Sedeli sme pri piecke a strieľali z lajna. To iste druhí!

— Nie — my sme nie! — dotvrdí i Anka Krdanka. — Len ja som bola s nimi, a mňa nebili.

— Teda nie?

— Nie veru! — postaví sa dievča smelo na obranu svojich gavalierov.

— My sme sa bavili sami! — šomre Maroš, obávajúc sa, že i teraz vyhorí bez viny ako obyčajne. — To bol iste Mišo Mrázikovie. Ten vravieva mrzko.

— To bol Mišo! Iste Mišo to bol! — prisviedčajú i ostatní. — A teraz povedali na nás — hej!

— Pravdaže povedali, — zdrží sa Plajbáska, aby zas nevydrala Maroša ako kedysi. — Preto som i prišla po vás. Ved' vás veru čaká virgas každého doma. Nevideli ste kravy domov ísť? Nepočuli ste zvonit? Vy štence akési... Len vás ta do chlieva pozavierať!

- My by sme sa vedeli i v chlieve baviť, — šepetí Anka Kardanka nevinne.
— No, ved'... ved'! Nebyť tu teba, dostali by! Ale ty nemáš prečo cigániť! A druhý raz nelomte tu krk do noci!
— Nie!

5

Anka Krdanka uchránila chlapcov od veľkej nepríjemnosti. Nech jej nie, dostane sa im i hubovania, i po ústach — kým sa zas vyzvie, že to Mišo Mrázik bral košele dievčatám z mesta a mrzko na ne vykrikoval. Od tých čias hľadia kamaráti na strapaté, bystré dievčatko celkom inak. Nie tak ako na Zuzku Lalovie alebo Evu Mrázikovie, ale skoro ako na chlapca, čo patrí k nim. Spoločná krivda utvrdí kamarátstvo i medzi nimi. Niet dňa, že by neboli spolu, či u Plajbásov a či na Váhu. Čistunká voda, dobrý horský vzduch, teplúcke slniečko a piecky — to je ich kráľovstvo deň po deň. Čo dostanú doma, chlieb, cukor, alebo si opatria — všetko je dovedna a robí im to radosť.

— Chlapci, — povie im raz Maroš na pažiti vyše močidla, kde i husiaň Jano posedí si pri nich, viete čo? Zbierajme si jabĺčka na zimu, i kaleráb a kvaku. Uložíme si u nás na šop do sena a budeme mať.

— Dobre, — súhlasia. — A kde to dostaneme?

— No, kde sa dá!

Odvtedy ráňajú zurvalci viac do jabloní. Najmä do tej veľkej, azda i storočnej, čo je pri studni pred Lalovie okny, veď je to vraj obecná. Lalovie gazdiná dosť sa navykrika, ale čo naplat? Taký Červeň, to je skálnik — namieri zďaleka do konára a cup! Anka a Maroško bežia to len pozbierať, aby nezhnilo na zemi. Paľko, ten zas nosí z domu, a veru dosť. Už je to mame podozrivé. Tak sa nazháňa ovocia i všelijakej dobroty do spoločnej komory na Plajbásovie šope. Odtiaľto sa potom vyberie, keď treba, k Váhu alebo až hen do Vrbinky, kde je krásna studnička s priesačnou vodou a na močarínach plno zlatohlavov...

Sem sa vyberú radi, lebo tu sa môžu v teplých vodách kúpať. Ak je Anka s nimi, tak je pri šatách a oni idú do pláni, naháňajú kleny i hrúzy. Len číka a pijavice čo sa boja. Keď sa nadvlali po vode, zajedia si, čo práve jesto, a idú na zlatohlavy, z nich je však veľmi ťažko chytiť.

— Chlapci! — zháňa ich práve Paľko rozbehaných za motýľmi po zelenej, niekde neistej pažiti. — Poďme radšej k Váhu, hen! — ukazuje na hĺby dreva. — Sadneme si na brvná a podívame sa, ako Haruľovci zbíjajú plte.

— Poďme! — a už i bežia, ak neletia ako pustovky. Iba Anka zaostáva, keď ona má i poriadny kaleráb na starosti. Všetci ich ona dobehne!

Sadnú si na brvná, voňajúce smolou. Odtiaľ vidieť na všetky strany... mesto a jeho veže i komíny, hory — doly i háj, hore na okrúhlom kopci, popod ktorý zadymí tu i tu železnica.

Teraz ich to však nezaujima. Jesto tu iné, na čo sa dívať. Vysoký ujec Haruľa, faktor v širokej košeli a v gatiach s opaskom okolo pásu hotuje tu plte so svojimi dvanástimi chlapmi, tvrdými Mostičanmi. Neďaleko horí oheň, k nemu si zachodí kto ten zapieť na fajočku. Ináč jedni kresú ostrými sekerami, druhí majú silné koly v rukách, podkladajú pod brvná a hó—rup...! gúľajú klátiská, kam ich potrebujú...

— Hó—rup! Hó—rup! — kričia chlapi.

— Hó—rup! — Hó—rup! — pomáhajú im aj oni.

— Hej, čože kričíte, fagani, — zahriakne ich jeden z ujcov s dlhými vlasmi a s dobre červeným nosom. — Pomáhať podťe! Dvíhať!

— Veď ideme! — hotový je hneď Maroš a s ním i ostatní. — Ideme, — pustia sa z hĺby za pltníkmi.

— No len tam sedťe! — ženie ich späť faktor Haruľa. — Ešte niektorého pritlačí a budem mať len protiveň. Hodne kusov chleba zješ, kým udvihneš ten kôl, — užkrnie sa na Plajbása.

— Veru nie! — začervenie sa chlapčisko, dobre mu líca nepuknú, — ja ho udvihnem!

Prisočí sa a naozaj — kôl je koncom.

— No, ty môžeš vladať. Ty máš dvoch otcov a tri matere! Môže byť z teba ešte dobrý pltník.

— Hó—rup! Hó—rup! — kotúľa sa drevo. Klát ku klátu sa viaže, zbíja tenším koncom, až je plť hotová. A k polplti druhá, tretia, štvrtá... I veslá sa nabijú. K večeru už stojí na jasavej vode celá flota, popríväzovaná o koly na brehu.

Detiská ešte vždy nezunovali dívať sa na prácu. Takú plť spraviť, to je nielen tak. Až bude pršať a pustia sa jarky z dvorov tam doma, spraviť takú plťku, by sa díval Mišo Mrázikovie!

— A spravíme si takú! — vraví Maroš. — Kláty budú konáre z vrby! Ja mám dobrý hrbánik. I naostrím si ho. Vystrúham i veslo a budem zháňať...

— Hej, detiská, kravy idú z hája! Čo nejdete domov? — volá faktor Haruľovie, naťahujúc si úzke nohavice. — Mať vás bude hľadať.

— Ujček, — priplachtí sa vtom k nemu Paľko Kluchaj, zaodetý už onakvejšie ako tí druhí, i do kabátika, nohavíc a trakov. — A by ste nás nevzali na plť?

— Ešte čo? — krúti faktor hlavou, prikrytou trojrohým klobúkom. — By som si dal, utopiť vás niekde a potom...

— No, my sa neutopíme, — podíde i Maroš pytkajúc. — My len chceme, či je to dobré, a budeme tam sedieť, kde nás posadíte.

— Ani sa veru nepohneme! — prisviedča i Anka.

Haruľovi sa smelé deti páčia. Najmä ten Paľko, čo chodí s ním niekedy na hajove — takej dlhšej truhlici — i do Váhu ryby chytať. Spočiatku nechce privoliť. Keď však len pytkajú a slnko ožiari oblohu na západe, popustí... — Tak sa teda sypte, fagani! — povolí im konečne sadnúť na svoju faktorskú, čo má i zadok zviazaný. — Sem sa učpte, k týmto kresaniciam. A nech sa nehnete z miesta...

Deti poslúchnu. Sadnú si vedľa seba ako sliepky na pánt. Skoro nato polplť sa odbije, za ňou druhá, tretia, štvrtá a flota je na vodách. Kamaráti držia sa okolo krku a Anka Krdanka drží Maroša okolo pása.

— Teraz už môžeme ísť!

Ide sa im hladko. Faktorská plť má dve vesla, jedno napredku, druhé nazadku. Nazadku odtáhuje ujec s červeným nosom a dlhými vlasmi. Predok vedie sám faktor Haruľa, chlapisko bystrého pohľadu a istých rúk. Maroš si ho všima, s akou istotou odtiahne plť na zákrute, kde by už—už mala vraziť do drevenej hate, kde—tu veru silno dotrhanej. Niekde i zadrie — hrrr! — keď je dosť sucho a vody je menej. Ale inak — akoby plť len ktosi niesol. Vrbinka zaostáva, píla sa blíži. Z vysokého plechového komína sa valí čierny dym a z menšieho tam nad strojárňou vybuchuje biela para. Námele, plné okrúhleho bieleho skália a piesku, utekajú kamsi spať. I vrbí a topole bežia, a plť ani čo by stála na mieste...

„Keby nás tak niekto videl!“ myslí si Maroško. On sa sprvu i trochu bál, ako všetci. Teraz však už drží hrdlo hlavu hore. Tí chlapi, ktorých často vída doma pred sypárnou deliť si mäso na hrbý i piť a nehorázne kričať u Haruľov, keď sa vyplácajú — teraz sa mu zdajú ako ľudia z rozprávok, čo mu niekedy u Kramlíkov vykladá stará mať. — Takí smelí chlapi, ničoho sa neboja! Keď plť zastane na výmoli, skočia do vody s kolmi a hó—rup! — plť sa nesie ďalej. — I môj otec bol pltníkom, — chváli sa kamarátom a Anke Krdanke.

— A teraz prečo chodí do garbiarne?

— Keď my máme málo poľa, — povie Maroš smutne. — Ale ja, až narastiem, budem pltníkom. Takým faktorom ako ujec Haruľovie...

— Hľadte, deti, ako je len v háji pekne! — ukazuje Jano na okrúhly vršok, poliaty žiarou od západu.

— Mali by sme ta niekedy ísť!

— Mali.

— Viete čo? Podme ta zajtra na huby.

— Ale či nás pustia? — mračí sa načervenaný Paľko.

— Nemusíme nikomu povedať, — hotový je Maroš. — Len si vezmeme z domu chleba a šatky, také veľké, ako nosia školáci, keď sa vyberú. Naši nemusia ani vedieť, a keď im prinesieme veľa húb, budú radi.

— Jaj! Jaj! Jaj! Pôjdeme na huby! — teší sa Anka Krdanka.

Vtom sa už blížila k zákrute, kde Váh bije zrovna kolmo do hate. Tu je hľbočina. Starší sa v nej kúpu a skáču i teraz do vln stojacky a niektorí i dolu hlavou, s rukami vystretými dopredu.

— Deti, držte sa! — volá faktor Haruľa a pomedzi brvná ozve sa silnejšie — loč... loč.

Plť sa púšťa vždy väčšou rýchlosťou. Napokon letí ani šíp. A vlny hučia v ohromnom krútidle, kypia a vyšplachujú ako z vriaceho kotla. Chlapci vidia, ako sa im naháči z hate smejú. Počujú ich krik. Hľadia, ako skáču do vody jeden za druhým ani žaby a chcú sa dostať k plti, na ktorú sa jednému—druhému podarí i vysadnúť.

— Jaj! — tisne sa k nim Anka. — Ja sa bojím. Mamička moja!

— Len nebudeš revať? — zahriakne ju Maroš, v ktorom to síce tiež trochu hegá. — Načo si sa vybrala s nami? Viezť sa na plti, to nie je len tak.

Anka si zapchá ručičkou ústa a necekne už ani slova. Vie, žena musí poslúchať. Zato sa jej srdiečko radostne zatrepoce, keď vidí, ako sa má plť ku brehu na pltisku... ako hrkluje na menšej vode, statní ujcovia schytia silný zvitý povraz a bežia rýchlo na breh s poriadnym kolom.

Malí pltníci tiež nečakajú. Zoberú sa a povyskakujú na skalnatý breh ako srnky. Len Anka musela zas čľupnúť do vody a zamočiť sa. Ale to nič — uschne.

Maroš sa poteší, keď vidí, že sú práve neďaleko močidla, pri svojej piecke. Ešte raz sa obzrie za chlapmi, ako držia kôl na dlhom silnom povraze proti pažiti. Ako sa líňa vystrie a kôl vodrie do zeme ani pluh. Potiahne mocných chlapov, ba i povláči. Konečne zastane a plť je pribitá...

— Ďakujeme pekne! — volajú šarvanci a ponáhľajú sa domov.

— Ráno sa zídeme hneď po kravách, — rozhodne Červeň pri poste, keď sa rozchodia. — Ale príd'te!

— Kde sa zídeme?

— Tu pri tejto dutej vrbe! — ukáže staré stromisko pri môstku nad mlynicou.

Doma niet vyprávke konca—kraja. Maroš nepovie, že sa viezli na plti z Vrbinky. Ale jednostaj sa dopytuje otca, čo a ako je to na tej pltnici. Čo sa je, kde sa spí... A že on veru bude len pltníkom, keď narastie. Takým faktorom, ako je ujec Haruľa, čo si naberie chlapov, nazbája plti, potom stane na samý predok a kermenuje — odťahuje.

— Ale ma ráno zobud'te, keď zatrúbia na kravy! — nakáže mamke, keď ide spať.

— Azda pôjdeš s nami za Vrch k d'ateline? — smeje sa otec, ktorý sa teraz za pár dní musí dať na gazdovstvo.

— Keď ja neviem kosiť! — vyhovára sa Maroš. — Ja by som rád s chlapci! — skoro vypovie i kam.

— Ale potom nemrauč, ak nás nebude doma. Prídeme len večer. Nemrauč, vieš?

— Nie. Ja nebudem mraučať!

Ráno otec zdvihne sa už o druhej z postele. Oblečie sa, niečo zje, vezme kosu na plece a ide za Vrch, kam vyháňa i háj. Maroš sa zobudí sám a zoberie sa, kým mamka dojí Rysuľu. Oval chleba do mamkinej šatky—šifónky, a je hotový na cestu. Keď zaznie na dlhočiznej čerešňovej trube, ako ráno po ráno — trá—rararará—rarará... on je už pri dutej vrbe. Sem prídu i ostatní a — idú.

Ráno je v poli radostnejšie ako kedykoľvek. Ľudia sú už v práci. Vtáčatá veselo spievajú, i hrdličku počuť podpolikať z obilia, čo zakvitá tu—tam nevädzou a červeným divým makom. Pri železničnej rampe kamaráti postoja. Práve sa valí zdola dym a počuť ťažký supot nákladného vlaku.

— Počkajte! — povie Maroš. — Ja mám groš, čo som dostal za rečnenie. Položím ho na koľajnicu, čo bude.

Ako povie — spraví. Všetci štyria stanú si k spustenej rampe a čakajú — čakajú. Mašina však, sotva sa priblíži, počne syčať a púšťať paru, neostáva im, len dať sa vnohy.

Keď sa vrátia — z peniaza je tenký lopár.

— No teraz ti už zaň nič nedajú, — ľutuje Červeň. — A mohli sme si aspoň cukríkov kúpiť.

Za rampou ide sa už do vrchu. Tu si sadnú pod šípkový ker a zaviažu šatky, hlboké až po zem. Nech ich majú hore napohotove.

— Kamže idete, deti, kam? — obzerajú si malých—neveľkých ľudia, idúci do poľa alebo už stade. — Načo sú vám tie šatky, há?

— Ideme na huby! — volajú všetci štyria naraz alebo jeden za druhým. — Na huby ideme!

— Ba kieho! A poznáte vy huby?

— Poznáme! — odpovie Maroš smelo. — Ja som doma čistil s mamkou i hríby i plávky.

— Len aby si muchotrávok nepriniesol materi!

Cesta sa im miňa. Skoro sú pri prvej svrčinke. Vedľa chodníka je hotová priepasť, vyžratá vodou za dažďov.

— Počkajte! — pristaví ich Paľo. — Tu nasypme všetci omrvínek na vetvičky. To je pre vtáčikov. Ukážu nám, kde sú huby. Tak hovorila i jedna žena, čo k nám nosí hríby. To sa má spraviť.

— Spravíme! — odštipnú všetci z chleba a namrvia na vetvice.

— A naši budú kdesi na Vrchoch, — vraví Maroš. — Kde je to?

— Tam! — ukazuje Červeň na druhý kopec.

— I my tam máme roľu.

Spod hája, ktorého vôňu už dobre cítiť, vidieť ďaleko. Mostice i Sv. Peter a Pavol sú tam dolu ako na dlani. Váh sa vinie zďaleka—do—ďaleka a hladina jeho jasá niekde ako zrkadlo. V dolinách rozoznať dedinky s bielymi vežami a vršiská za nimi sú odtiaľto ešte vyššie ako zdola. Vrch na vrchu a ešte na vrchu po oblouhu.

— To je Ďumbier! — ukazuje Paľko oproti na najvyšší, rozložený doširoka. — Tam v tých horách pod ním sú i medvede.

— A tu nieto medveďov? — zachveje sa Anka Krdanka.

— Tu niet! Tu nie je hora, len háj!

— A pozrite to bielo tam! — zvolá Červeň, ukazujúc prstom. — Ny!

— To je sneh!

— Sneh! Sneh, a v lete!

Dlho sa však nebavia, lebo huby treba zarána zbierať. Vôňa machu a smoly ich osvieži. I pustia sa s chuťou po chodníčkoch pomedzi vysoké smrek, jedle a svrčiny. Jedni sa dajú vpravo, druhí vľavo, ale tak, aby sa dovideli. Potriasajú hlboké šatky, v nich je po kuse chleba na dne. Vrtajú pohľadom popod stromy, dvíhajú vetvy, kde zakrývajú zem. Takto hľadajú a hľadajú.

— Hej, počujte! — volá na nich Červeň. — Takto my nič nenájdeme! To musíme volať: hrí—by... hrí—by... vytŕčajte hrí—vy! — spustí, čo mu hrdlo stačí. — Pláv—ky... pláv—ky... vytŕčajte hláv—ky, u—ju—ju!

— Hrí—by... hrí—by... vytŕčajte — hrivy! — zazvoní v húšťave detskými hlasmi. Vtáčatá, švitoriace veselo na vetvách, preletujú sem—ta, vyplašené nezvyklou melódiou. — Pláv—ky... vy—tr—čaj—te hláv—ky!

— A ja mám! — vykrikuje vtom Anka. — Tá má i pekný podbradník.

— To je zlé, — vraví Paľko, čo ju vidí zďaleka. — To je šialená huba. Muchotrávka!

— Ale ja mám naozaj! — zvýskne Červeň. — Aký pekný hríbik! — hrebie ho spod červeného ihličia medzi koreňmi stromov. — Hu—hu!

— húkne do hubky, ako ho ktosi naučil, — ešte takú druhú!

— Ukáž! Ukáž! — dobehnú všetci za Jankom a obzerajú mladučký buclatý koreň i priliehavú hlavičku. — Aký hríbik!

— Aký bude dobrý, keď si ho upečieme! — sľubuje šťastný nálezca.

— Ja mám i soli.

— A ja mám zápalky, — ozve sa Paľko. — Podpálime tie husté kríky, — ukazuje na borievky.

— Hrí—by... hrí—by... pláv—ky... pláv—ky... — nesie sa krížom—krážom po háji až do obeda.

Keď dolu fabriky trúbia na poludnie, vyjdú kamaráti kamsi na čistinu. Chlieb už zjedli, a teraz nevedia, kde sú. Odtiaľto vidieť celkom iné vrchy, sivučké, vysočizné. Iné obce rozkladajú sa po dolinách, neznáme, podivné. Oproti je dedina na okružlom holom kopci. Kto ju tam len počal stavať na vetre?

— Hen je Kriváň! — ukazuje Maroš na východ, kde z reťaze vrchov vyčnieva jeden ako rozkrídlený orol s nakriveným zobákom. — Videl som ho z veže.

— Kriváň! Kriváň! — vykrikujú deti na mohutný vrch. Potriasajú šatky, v nich je len málo, neveľa. I to ktovie — aké!

— Táto je zlá! I táto je zlá! — preberá im ich radom Červeň ako najlepší znalec. Kedysi už bol tu na hubách so svojou starou materou. — Ani táto nie je dobrá!

Napokon neostane im skoro nič.

— A ja som veru hladný, — začne Maroš.

— I ja! I ja! I ja! — prisviedčajú ostatní.

— Podpálme toto kadečo! — zastane Paľko pri schnúcej borievke a škrkne zápalku o zamatové nohavičky. — Húb máme niečo. Koriienky možno zjesť a hlávočky si upečieme. To je vraj dobré.

Od tretej zápalky borievka sa chytí. Oheň vyblkne vysoko, chlapcom nad hlavu. Nájdú i raždia a hneď je vatra. Hlávočky hríbkov i plávočiek sa posolia, priložia k pahrebe, o chvíľu je už v nich vodička. Môžu sa jesť.

Na roliach zazrú hrach. Hneď sú všetci v ňom. Vyplašia z neho zajaca a naraľujú si strukov za plnučky Marošov cedák.

Hlad sa utíši — potrápi smäd. Ale i studnička sa nájde nablízku. Nastane roztopaš. Chlapci behajú od borievky k borievke a podpaľujú... podpaľujú. Pomaly je celý háj v bielom dyme a ľudia okolo na roliach hádajú, čo sa to tam robí. Starý hrbatý hájnik, opierajúc sa na valašku, vycieпка sa hore. Keď vidí šarvancov v práci, zazvíja sekerkou blýskavo a zakríkne ich.

— Nuž meru bohov vám do matere, čo tu robíte?

Kamaráti sa zarazia. Zazrúc starého hajčieho, ako sa kati, pod' ti vnohy. Anku chytí Maroš za ruku a tak trtúňajú.

— Jaj, jaj, jaj! — jačí dievča strachom. — Mamička moja!

Zapadnú do húšťavy a tu sú skoro do večera. Hríby vydávajú jedno po druhom a v bruchu im začne škŕkať. Ísť — nejst'? A ak ten starý ešte číha voľakde pri ceste? Keď však už chcú nadol, zas len nedajbože — nevedia sa vymotať.

— Nebojte sa, nájdeme cestu! — posmeľuje Maroš. Chlapci probujú i sem, i ta, ale vracajú sa smutní.

— Vari tu musíme nocovať, — pohodí Červeň.

— Jaj, mamička moja! — spustí nato Anka, ako vládze. — Mamička moja, kde ste? — ozýva sa celý háj jej nárekom.

Na nárek stavia sa otec Lalovie, idúci od sena. Prederie sa cez húšťavu, a keď vidí štyroch bludárov, hneď vie, čo sa stalo.

— Čože, vy tu chcete nocovať? — obráti kosu dohora, aby neublížil niekomu.

— Ba nevieme domov, ujec, — zjasní sa im v očiach.

— Teda poďte, ale hneď!

— Mamička moja, kde ste? — opätuje si ešte Anka smrkajúc. Ale berie šatku zo zeme — prázdnu — a ide za ostatnými.

Nenesú veru nič. Aspoň nemusia tam nocovať.

— Veď ste nám len doniesli tých húb, — doberá si totka Krdanka Maroša ráno. — Plné—plnučičké šatky! Čo len spravíme s nimi?

— Nebolo, totka! — opustí Maroš gamby. — Ale pôjdeme raz za Váh do hory. Tam bude!

6

Posledné plánočky zažltnú na mohutnej jablони pri Lalovie studni, keď Maroško zbadá, ako všade obťažujú jednakou otázkou:

— Čo chceš, Maroš, radšej — bračeka a či sestričku?

— No, ja bračeka! — odpovie rozhodne. — Chodili by sme spolu k Váhu.

Chlapcovi je to podivné, že mu to hovoria i na Nižnom konci u Stračkov, i stará mať u Kramlíkov, i ženy na uličke.

— Veru bračeka! — podáva si ho totka Krdanka. — To aby bol taký hubáč ako ty? Dievčatko radšej, ako je Anka...

— Tá veľa ziape! — odsekne zurvalec.

— Tí, a ty nie? — zahrozí sa naňho prútenou metlou. — A keby nebola ziapala kedysi v háji, vrany by vás boli tam zjedli do rána.

— Nezjedli!

— Ba zjedli! Zjedli!

— Nezjedli! Nezjedli! Nezjedli! — tlčie Maroš päťou o päť.

A ako si žiada, tak sa i stane. Jedného dňa mamka ochorie a akási stará totka mu povie, keď sa vráti od Kľuchajov: chytili sme ti na vode malého bračeka, Mišianka. Pod' si ho pozrieť vo vaničke!

— A kde ste ho chytili? — hľadá do vody na trepotajúce sa stvorenie.

— No tu pred nás!

— A ja som vždy na priedomí, a nevidím to, — šomre chlapec nedôverčivo.

Maroš takto stratí svoje jedíništvo, ale u Plajbásov je hneď veselšie. Mamka, keď vstane, mnoho spieva a on jej pomáha. Niekedy pomáhajú obaja, jeden tak, druhý inak — podľa schopností. Otec uviaže na hradu plachticu, v ktorej sa seno nosí. V tej sa dá dobre kolísať a Mišiankovi sa buvíka. Ak kričí niekedy, príde stará mať, postaví ho do koníka, vymastí ho sadlom. Potom dostane macholín a spí...

*Haja, haja, haja,
šla mamka do hája —
na čierno, na bielo,
chlapcovi na pero...*

Počuje Maroško, ako mamka spieva, i robí potom, čo sa dá. A ako pesnička donáša, vždy rozoženie plachticu, tak, že letí od zrkadla po pec.

*Haja, haja, haja,
šla mamka do hája —
na červené kvieťa,
chlapcom na bukrieta...*

Pomáha i on, i Anka Krdanka, ktorá odkedy sa Mišianko narodil, je tu viac ako doma.

— Ja vám budem varovkyňou, — ponúka sa Plajbáske.

— A čo ti za to dám?

— No nič! Všet sa ja doma najem.

Maroško zato nezabudne na kamarátov. Ťažko prišiel k nim, váži si ich. Teraz už vie, pre dobré kamarátstvo hodno je aj niečo dať. Címbal už zunoval. Ten už bol u Kľuchajov, i u Červeňov. Teraz ho má Anka, ale sú na ňom už iba tri pliesky: d, f, a h... Čo po ňom! Tam je kdesi na almarii v Krdanovie pitvore. Všet je tu inakšia hračka — Mišianko.

Kľuchaj i Červeň prichádzajú často, ale len na uličku. Zahvzdajú svojím spôsobom a Maroš vyletí ako vrabec z hniezda. Už má čižmičky, nohavice i kabátik osebe a miesto cedáčika — šije mu kušniar čiapku — baranicu.

— Počuj, Maroš, — dôjdu istého dňa, keď je už sneh na horách, kamaráti. — Pod' me na šop — pozrieť tie naše jabĺčka a čo je tam! Či je všetko v poriadku!

— Pod' me!

Na šope je sena a sena. Nie preto, akoby ho bolo veľa, ale šop je malý. Celý ho založili. Horko—ťažko vryje sa Maroš do kúta až po roh, strčí ruku do diery a počne vyťahovať...

— Ej, — berú chlapci jabĺčka z ruky do ruky, — hnijú! Hnijú veru! veru!

— Musíme to popreberať! — nástojí Paľko. — Tak to robí i moja mama.

Čím však idú hlbšie do sena, vidia, tým je to horšie. Samý hnoj! Neostáva, len to nejako vychrániť, aby ešte i gazda nerobil tartas, že mu kazia krm, galgani.

— Tam je naša komora! — opustí Maroš smutne gamby.

— Tam veru! — opustia i tí druhí dvaja.

— A bola by nám trvala! — vraví Paľko. — Mohli sme mať až do jari! Čo sme sa toho len nazbierali!

— Zbierať je ľahko, — pohodí Červeň sklamané. — Lež opatrit'! Druhý raz to spravíme lepšie. Iba kaleráb je dobrý, — krája do jedného nožíkom a prihrýzne si z neho ako zajac. — I ten je už zrebnatý! Anke zanesú kalerábu a dve—tri polozhnuté plánky. Nech sa poteší!

— Ó, ja mám doma pekné jabĺčka na polici, — krúti sa dievča okolo Mišianka a ohrdí dar. — To len zjedzte vy!

Lepšie je, keď padne sneh a ponad komíny zatiahne chladný vietor od Kriváňa. Deti sa schodia do Plajbásov, posadajú si okolo pece a mamka im spieva pesničku za pesničkou — všetko z tých krásnych časov, keď dievčila. Ona i sama vedela spraviť pesničku a zanôtiť po svojom.

*Hej — haj, bolo dievča,
hej — haj, bolo raz,
hej — haj, boli líčka,
už ich zjedol mráz...*

- Hej — haj... hej — haj! — pomáhajú kamaráti mamke s Mišiankom v náruči — najmä v sobotu večer. Vtedy ujec Kozovie chodí neskoro domov pre výplatu a v peci sa pečie zemiakový koch, riadne sobotňajšie jedlo, tak ako sú v piatok bryndzové halušky.

*Hej — haj, bude dievča,
zjasá očí pár,
hej — haj, prejde zima,
hej — haj, bude jar!*

Pri takej veselej pesničke aj sa dajú do tanca. Každý osebe. Ale taniere rinčia na polici a podlaha duní ako poriadna basa. Pocítia to i tí v prostriedku, u Krdanov, a tí spredku, u Haruľov.

— Čo to robia? Čo to len robia? — nakukne neraz totka Krdanka nazadok. — A je tu nie naša Hana?

— Tu som, tu! — ozve sa dievčatko.

— Zvalíte si ten domec — nedávno ste si ho postavili.

— Nuž zabávame sa ako chudobní ľudia. Spievame si i tancujeme. Čo máme robiť? — vyhovára sa mamka.

— A nie je tu náš Paľo? A nie je tu náš Jano? — prídu i od Kluchajov a niekedy i od Červeňov po chlapčiská, keď je už neskoro.

Tak sa mňajú u Kozov zimné večierky.

Cez zimu chodí Maroš na Nižný koniec menej. Zato chodí — umrzne neraz na belaso. Rovnou cestou nevie ísť. Najčastejšie klzkou na potoku. Rád sa zadíva do kadlúb na drobne čipkovaný jemný ľad. Keď sa rozbehne a mal by vletieť do kadluby, nakríví opäť a zaškripi podkovičkou, až to fŕka. Neraz sa mu však stane, že to všetko neosoží a on príde v čižmičkách a nohavičkách samý srieň a ľad do Kramlíkov.

U starej matere schodia sa zase dievky priasť a mládenci za nimi robiť huncútstva. Kramlícke je takto veselšie v jej vdovskom stave. Maroško zas cíti, tu sa možno všeličomu naučiť. I takému, čo mu ešte netreba.

Najradšej má pesničky a Jano oných, čo mu i tú basu kedysi vyrezal na píle, starý mládenčisko, učí ho i rečniť... Chlapčisko spieva dobrým hlasom o komárovi, ako ho oženili, a reční Valibuka. Keď ho postavia na pec — všetci ho poslúchajú. I u Weissov na Rohu už rečnil zo suda a chlapi sa prisahali, že z toho galgana niečo vyrastie. Aj mu dali veľký dvojgrošník. I sladkého vypiť.

U Stračkov je iné. Ak sa ta príde osušiť, starý otec ho lapí za ucho a dovedie k stolu. Najprv vraj musí byť exámen...

— A vieš sa modliť? — pýta sa ho, keď on ako obecný hlásnik je v nedeľu i dozorcom mostičianskych faganov či nerobia nezbedu za kázne v kostole.

— Modlievaš sa, ha?

— Modlievam, starý otec, modlievam, — osrka Maroš.

— Čo?

— No Otčenáš... odťahuje sa chlapec od neho.

— Povedz ho!

Maroš odrecituje Otčenáš.

— A viac nič? — nie je ešte starý otec spokojný.

— Verím v Boha... — zašomre delikvent.

— Povedz ho! Odrecituje i to.

— A viac nič?

— Desatoro božích prikázaní!

— Povedz ich!

Čo máš Maroš robiť? Starý otec, ak mu pustí ucho, chytí ho za šticu. Nuž recituje a recituje až po ten posledný amen.

— Dobre, — pochváli ho otec. — Ale teraz budú Vianoce. Vinšovať vieš?

— Neviem.

— Tak sa musíš naučiť. To stojí za to, — vysvetľuje mu. — Kde zavinšuješ, dajú ti grajciar, i groš, možno i šesťák. A na koláče si musíš vziať poriadnu šatku.

— Ja unesiem, — chlapí sa Maroš.

— To viem! Len či si i zaslúžiš? Pod' — vezme si ho medzi kolená k stolu. — Naučím ťa pekný vinš.

Hovor za mnou: *Vinšujem vám Vianoce...*

...Vinšujem vám Vianoce...

...aby ste mali štyri ovce...

...aby ste mali štyri ovce...

...a tie štyri ovce štyri barany...

...a tie štyri ovce štyri barany...

...to je krdeľ neslýchaný!

...to je krdeľ neslýchaný!

S takým krátkym vinšom je Maroš raz—dva hotový. Starý otec má radosť. Nakrája slaniny. Vezme i fľašku hriatej z almárie a častuje svojho žiaka, ako myslí — najlepšie.

— Na, zajedz si, aby si bol silný! Na, vypi si, aby si sa nebál nikoho!

A Maroš silnie navidomoči. A je zo dňa na deň menej toho, čoho by sa bál. Na ľade i na sanici je so svojimi kamarátmi, ale sa vždy zamieša i medzi starších chlapcov. Príde guľat' sneh na snehuliaka alebo stavať z neho hrad — on guľ'a, až sa mu kečka parí. Guľovať sa vie tiež poriadne a na vlačuhy sa oblepí, i keď kone letia ako šíp. Mišo Mrázikovie už ho neprevýši. A on mu ani nezávidí, len tie zajace. I to mu už Jano oných sľúbil za rečnenie na priadkach. Zajace mu opatrí, nie buravé, ale také biele s čiernymi bodkami na chrbte, s veľkými ušami a červenými očami. Také, aké nemá ani Mišo.

K Vianociam je už Maroš pripravený. Vinš už vie, peniaze si položí do vrečka a koláče do materinej šatky. Do tej, čo mal v háji, keď zašli na huby.

O vianočnom stromku sa mu mnoho sníva. Čože však, keď on nie je pán! Mat' Kramlíkovie mu i kúpia za šesťák dvanásť sviečok, už ako na ten stromček. Ale kde vziať jedličku? V háji neslobodno vyťat' a hora je ďaleko, kdesi za Váhom v doline. Ako by ta šiel, keď je všetko zaviate snehom?

Trochu ho to i trápi, najmä pre tie pekné farbisté sviečočky. On si však poradí. Keď von chumelí a dívajú sa oknom, mrazom pomaľovaným, i s Ankou Krdankou, všimne si veľkého rozmarínu, rozrasteného ako ker. I teraz tam bol na poličke okna, ale ho nezbadal. Nebol mu treba.

— Ja budem mať stromček, — chváli sa mu Anka. — Ja budem mať stromček!

— I ja budem mať! — zašomre Maroš.

— A kde ho máš! Ja som svoj už videla v našej drevárni na chlieviku. A tvoj je kde? — vyvalí naňho očká zvedavo.

— No, môj je už tiež tu — uvidíš!

A na Štedrý večer, keď už starý otec odzvoní na veľkom, vidia mamka i otec, i Anka Krdanka, čo zaskočí pozrieť zo zvedavosti, ako Maroško zapaluje sviečočky na rozrastenom rozmaríne, červené i zelené i belasé — svietia, svietia, blkotajú. Rodičom príde Maroška i ľúto, ale nepovedia slova. Chudobnému chlapcovi stačí miesto jedličky i rozmarín!

Ráno zoberie sa Maroš s Janom Červenom, keď Paľko nespí. Vezme si materinu šatku—šifónku a idú vinšovať po rodine a známych.

*Vinšujem vám Vianoce,
aby ste mali štyri ovce,
a tie štyri ovce štyri barany,
to je kŕdel' neslýchaný!...*

Vinšujú smelo, hlasno a naraz, ani čo by uťal. Darmo ich po večeroch mamka neučila tak, ako to otec Stračkovie nadiktoval. Takto zastanú u dvier u Krdanov, kde sa im Anka pochváli stromčekom i peknou bábkou... u Haruľov, u Kľuchajov a od Vyšného konca po Nižný. Ľudia idú do kostola, keď sa oni dvaja terigajú so šatkami, nabitými koláčmi, hrkajúc vo vreckách dvojgrošníkmi i šesťákmi.

Ešte jeden taký sviatok zažije Maroš v krátkom čase. To je Veľká noc! Pravda, Matej dotiaľ zláme ľady. Na jednom takom on sa i odvezie po mlynici a čľupne po pás do vody. To sa však stane i druhým a mamku teraz udobrí ľahko, keď jej Mišianka pohebká v plachtici. Ale Veľká noc, to je ešte inakší sviatok! Chlapčiska veľmi kostol nezaujíma, hoci ho vezme so sebou raz otec, raz zasa starý otec do chlapeckých lavíc. Ale v sobotu večer strieľa starý Stehlík na Kocúrkove z mažiarov — bumm — bumm! — zabľští sa v očiach a letia drevené koly kamsi na ohrád. V nedeľu popoludní, keď stará mať Kramlíkovie ide na večereň, on si vypýta zo svojej buksy dva grajciare, mamka mu dá fľaštičku z Elza fluidu, a už ide do apatieky v meste ako druhí chlapci.

— Dajte mi za dva grajciare odkolonu, — pýta si smelo, držiac v ruke nový klobúčik so stužkou a červeným pierkom.

Ráno ho vzbudí krik, čo dievky vlečú do potoka alebo k studni. O chvíľu je oblečený, pekne v nových šatočkách. Na kabáte sú i vrecká, do nich možno i vajcia klásť. Šatka mu trčí z jedného. V ruke drží poriadnu litrovku, brúsenú mocnú fľašu, miesto zátky zaviazanú riedkym organtínom a plnú akejsi mliečnej tekutiny.

To je vôdka.

Maroš ju potrasie i pridrží k nosu.

— Vonía! — zašomre a vojde rovno do Krdanov.

— No, že len ideš tú Anku okúpať, — otvára mu totka dvere, vedúce k dievčaťu, čo sa, ako vidieť, za vôdku veľmi neoduševňuje. — Ved' ju máš začo okúpať.

Totka podrží dcérku, kúpač ju poľfka, až vôňa udrie do nosa. Vezme si vajce, maľované na červeno, i dva grajciare si strčí do vrecka a ide ďalej, ponáhl'a sa, ako čo by robil od kusa s otcom vo fabrike.

Na ulici stretá pánov, tovarišov. Tí to už robia po pansky. Majú malé fľaštičky a diškurujú veselo. I oči sa im svietia. On má hodnú fľašu, ale i veľa povinností. Zájde do Lalov — Zuzku opáčiť. A potom po susedoch až po krstnú, čo má tiež dievča. I mamu musí okúpať u Stračkov a otec Stračkovie ho ešte kdekade povodí. Maroš kropí a kúpe svedomite. Niekedy síce hrkne fľašou dievča rovno po hlave, až sa i rozmraučí, ale mať ho utíši a všetko je dobre. Pri takej práci udá sa všeličo. I vyleje sa viac ako treba. Ale to sa môže. Zájde sa na potok a vždy sa doleje, kým treba.

— Ved' už máš len číru vodu, — hreší ho starý otec u Stračkov, keď ovonia — Aspoň pomarančových korok mal si si namočiť, — potriasa fľašu, obsah sa však nezabúri. — Číru vodu máš, Maroš!

— Ale mám plné vrecká vajec, — užkrnie sa potvora. — I peňazí mám!

— No, ty si zbojník, — zdvihne ho starý otec zo zeme za mocné ručiská. — Ty sa nestratíš!

Mamka doma Marošovi maľované vajčeka nechá, nech sa s nimi hrá na lúke. Ale peniaze idú do buksy. Na jeseň pôjde už synček do školy. Zíde sa mu to na tabuľky, šlabikár a na peračník... Chlapec sa i slušne chystá do novej doby života. Kamarátov má rád, ale i doma pomôže. Keď mať musí do dvora alebo na zelinu, na neho nechá Mišianka a on ho opatrí. I popestuje ho. Najradšej mu je však, keď spí. Keď nechce spať, tak musí, ved' len tak sa môžu kamaráti baviť v pitvore. I Anka Krdanka s nimi... Ona im ho i prizrie, ale dlho tiež nevydrží. V taký čas to Maroška dožerie. Uloží bračeka do plachtice, a spieva mu a spieva, halačí a čo takt, to buchne silno do plachtice, až letí od povaly do povaly. Mišiankovi by sa ani nechcelo spať, ale musí — to od povaly do povaly uspalo by i staršieho človeka.

— Ach, Maroško, Maroško, — pochváli ho mať, keď zhodí pred dvermi z chrbta batoh zeliny, — aký si poriadny a dobrý! Dobré dieťa tak má pomáhať rodičom.

Raz však pri takej príležitosti vojde do izby a skoro spadne z nôh. Jeden koniec plachtice roztrhnutý, pod plachticou hŕba malch a hlavníc. Dieťa ani nevidieť.

— Jaj, Mišianko môj! — zalomí mamka rukami a raz—dva vyloží synka z perín. — Čo si to robil, ty

zbojník? Či ho nezabije? Ty fagan mizerný, však ste sa vešali na plachticu? Počkaj, dá ti ho otec! Maroš stojí v kúte a fíká. Vie, chlapci sú už preč a teraz je všetko na ňom. A či on môže za to, keď bol ten koniec taký slabý? Mišiankovi na šťastie nestalo sa nič. Skoro sa ani zo spánku neprebral. Keď zacíti materin prsník pri ústach, s chuťou sa dá do olovrantu.

— No, neskuč! — krotne mamka, keď vidí Maroškov žiaľ. — Chod', tam máš kýšky na polici. Nalej si do hrnka! A druhý raz nehojdaj tak šialene!

S tým je všetko skončené. Ani otcovi sa o tom nepovie.

7

Maroškov otec, tichý, pracovitý človek, nemá sa kedy deťmi zapodievať. Opatrit' hoc malé hospodárstvo a chodiť pritom i do fabriky, to je zdvojnásobiť sily a využiť každú chvíľku, ako sa dá. Maroš, keď doma spí, počuje neraz okolo desiatej večer alebo ráno o štvrtej buchot z drevárne, pristavenej vedľa pitvorca, alebo z veľkého starého dvora, rozdeleného pre troch dvoranov. Vie, otec rube drevo alebo reže sečku kosou na truhle. Zatiahne si perinku na hlavu a myslí: „Tak to musí byť, keď sme nie páni!“ Niekedy večer zájde mu i pomôcť. Čo však taká pomoc? Leda lampáš podržať! V lete je už veselšie. Jaloviatko je na holi, Stano a Kušiak majú oň starosť. Rysuli sa odkosí a netreba sečku rezať. Deň je dlhý — stačiť skôr na všeličo.

— Maroš, pod' pomáhať! — zavolá si ho otec istého večera do drevárne. — Podrž mi tu tento klepec!

— ukáže na silné okružle brvienko, zaseknuté v koni, takom na pílenie.

— A čo to robíte? — nahne sa chlapec na drevo oboma rukami. — A čo to bude?

— Uvidíš! — berie otec píľku a počne píliť na samom konci.

— Aké kolieska! — všíma si malý robotník, keď padajú pod píľku jedno za druhým na zem. Nedomrza zvedavosťou, aby sa mu nedostalo, ako kedysi pri piecke od Paľka a Jana. Hľadá so záujmom, ako otec vezme nebožiec; položí koliesko na zem, pristúpi ho a v prostriedku prevrta. To isté stane sa s druhým, i s tretím, i so štvrtým. Keď je s tým hotový, vyberie si dosku znad chlievca, pomeria a píli a píli... a zbíja a zbíja, až je z toho podlhovastá truhlica. Potom vezme buka, primeria a odpili dva rovnaké kusy. Na konci obstrúha obručným nožom, pribije na dno truhlice a probuje koliesko, či sa vmestí na menší koniec...

— A ja už viem, čo to bude! — obdivuje Maroš, ako to otcovi ide jedno za druhým, hoc sú tie prsty hrubé a ruky ťažké ani zo železa. — Ja už viem.

— No čo? — prižmúri majster oči a usmeje sa na zvedavca.

— Vozík — hurtovnica, ako majú aj u Lalov, — jasá chlapec. — To bude pre Mišianka, keď pôjdeme k Váhu. Mamka ho posadí a my ho s Paľkom povezieme.

O deň—dva už to aj ide.

— Taký vozík, to je voľačo! — obzerajú sa kamaráti, keď je hotový i s ojom. Zapriahnu sa doňho najprv naprázdno a hrrr... bežia z uličky na skalnatú cestu a hurtujú, hurtujú... ako meno značí. Maroš má radosť i preto, že nemusí ostávať doma pre Miška, a mamka, keď musí do poľa alebo inde po práci — má po starosti. Posadí synka do hurtovnice, obloží ho hlavničkami a pred nami vidno — za nami tma — už sú chlapčiská i s deckom kdesi na moste. Prehrčia cez jarky—nejarky a o chvíľu už sa to vezie hladko po pažiti...

Miško je dobrý chlapec. Kúsok rožka, namočeného do mlieka, postačí mu na dve—tri hodiny. Hľadá na chlapcov a najmä na Anku Krdanku, varovkyňu, hútorí a smeje sa im.

— Chlapci, — odvolá Maroš nabok kamarátov, — viete čo? Bavme sa o hrady! Postavíme si hrad, ako mamka vyprávali, že mali zbojníci. Potom ho budeme dobýjať! Hej?

— Ja by som radšej lapal hláče na udicu, — povie Paľko. — I červíaky som priniesol. A mám špendlík dobre zakrivený. Tam vyše pltiska sú pekné trlovky...

— Nuž ty lapaj, — rozhodne Maroš. — Anka bude pri Mišiankovi a my sa pobavíme. Potom prídeme za tebou.

Plajbása čosi ženie do takých zvláštnych hier. On spravil i plť, opatril ju veslami, ako ujec Haruľa. Ale tá, čo urobil Červeň, bola lepšia. Ani sa tak ľahko nerozbila, keď zháňali po dažďoch na jarkoch zo dvorov. I mlynec vie spraviť, keď i nezdvíha kladívko ako Paľkov — pri každom skrute — klep—klep... klep—klep na klátik, zabitý na briežku do zeme. To je však všetko nič. Starý otec Stračkovie hovorí — chlap má byť mocný a smelý. Čo pri takej plti alebo pri mlynici? Ale ako mamka čítala o zámku Likave — to je už niečo iné! Tu možno bašty stavať a dobýjať, ako sa dá...

— Len kde ho vystaviť! — ohliada sa Červeň.

— Kde? Počkaj! Pri mlynici jesto miesto. Tam pod křcom nad tou vodou, — rozhodne Maroš. — Tu je celý kopec, pozri! Obložíme ho kameňmi — to budú bašty. Do křča vyryjeme chodby a okná, ako je v mamkinej knihe na obrázku...

Hneď sa i dajú do roboty. Vyberú z vody veľké kamene, doteperia ich na kopček a obložia křč. Niekoľko takých kameňov, potom hlina a plášte — už je to inakšie. Maroš a Jano robia, ani čo by im platili. Voda—nevoda, blato—neblato, ale hrad musí byť.

Keď je už opevnenie hotové, vyberú nožíky a dlabú do křča a dlabú. Vyryjú chodby pomedzi korene a do pňa, dost' zachovaného, niekoľko dier, žebože okná...

— A teraz aké mu len dáme meno? — hádajú chlapci, keď je hrad ako—tak hotový.
 — Nech sa menuje Čertov krč! — navrhuje Červeň.
 — No, čertov nie! — krúti hlavou Maroš. — To je mrzké. Radšej nech je Zlatý krč! To je krajšie, hej?
 — Nech teda bude zlatý! — pristáva Jano.
 — A teraz, tieto palice, to budú meče, — počne Marošova fantázia pracovať. — Poďme do hradu! — potiahne kamaráta sadnúť si na krč. — A vieš tie bodliaky tam v priekope s tými veľkými hlavami — to sú naši nepriatelia. Oni nám chcú náš hrad vziať. A my si ho nedáme. Pravda, Janko, nedáme si ho!
 — Nedáme! — prisviedča kamarát zmeneným hlasom nahrubo. Už ako že sú starí vojaci. — Ej, veru nedáme!
 — Čo by sme si dali? — snuje ďalej Plajbás a v očiach zablyсне mu oheň. — Veď je náš! My sme si ho zbudovali. Či nie?
 — My!
 — A kto sa nám ho odváži brať, na toho pôjdeme! My sme chlapi, máme i meče, — sekne palicou napravo—naľavo. — A chlapi musia byť silní a nebáť sa nikoho!
 — Ani sa veru nebojíme! — uchvacuje už i Janovu hlavu obraznosť.
 — Počuli ste, vy potvory potvorské, tam v tej priekope? — volá Maroš na bodliaky, kývajúc pichľavými hlávkami vo vánku. — Hneď sa practe od nás, ale už! Nejdete? My vám ukážeme cestu! Jano, — kmitne sa palica vo vzduchu, — poďme na nich! — Hu—ú—ú —Hu—ú—ú! — vykriкну obaja. Vyskočia z hradu, bežia rovno na tých v priekope a ráňajú im hlavy dolu. — Vy nám chcete vziať náš Zlatý krč? A ste si ho vy vystavili? To vám ukážeme, kde sú chlapi! — ťrkajú hlavy nepriateľa až na cestu, kade kravy chodia. — Na! Na! Na! Na! — rozdáva úder jeden i druhý, kým len jedna bodliaková pichľavá hlavisko trčí v priekope. — Chcelo by sa ti to biť, a keď na to príde, nič nespraví... — chlapia sa víťazi, uťahujúc sa na Zlatý krč...
 Paľko sedí na hati vyše pltiska s udicou, zahľadený na drobné dievčatko, plávajúce na vode — pohne sa? Nepohne sa? Kamarátov nevidí, keď ho zaujíma, ako rybky okolkujú okolo červiačika. Anka však sleduje ich po celý čas. Najmä odkedy sa dali s krikom do priekopy a pichľavé bodliaky frngajú sem i ta. Už by rada za nimi i ona. Ale ako? Mišianka nesmie nechať. A ak by prišla nejaká zlá hus alebo sviňa!
 — Maroško! Maroško—ó! — volá na bojovníka. — Vezmite i nás k sebe!
 Kde by tí však v ohni boja počuli slabý ženský hlasok.
 Mišianko sa i hniezdi a začne frnkať. Ona mu i spieva. Ale čože, iste je už mokrý! Podvihne ho oboma rukami a vytiahne spod neho plienku, veru, mokrú. Kým uschne na slnku, nech si sedí na plátne, čo nepremoká.
 — Be—be! Pozri, aký si! — hreší ho varovkyňa. — Pekne sed'! Počkaj, preveziem ťa! — a už sa i prisoší k oju. Drevené kolesá zavŕgajú a hurtovnica sa pohne, pomaly, ale pohne...
 Maroš ani nezbadá a Anka s Mišiankom sú pod vrúbami neďaleko od Zlatého krča, ktorý sa bojovníci práve stroja dobývať. Dievča hľadá so záujmom, ako chlapci berú skaly z potoka a najprv zd'aleka, potom vždy zblížša a zblížša — bijú do vrbového krča i do skál a kameňov okolo neho.
 — A čo to robíte? — stane si i Anka vedľa do potoka a vypleští na nich očká. — Kam to hádzete?
 — Do Zlatého krča, — znie krátka odpoveď.
 — Ny! Ny! — frngajú skaly a odierajú slabšie časti dreva a kôry. — Ny!
 — Veď je to vrba!
 — Aká vrba? To je hrad! — odvrkne jej Maroš. — A volá sa Zlatý krč.
 — Môžem i ja hádzať do Zlatého krča?
 — Hádž, ale poriadne! Nech sa nám tí dnu nesmejú.
 — A kto sú dnu?
 — No zbojníci! My teraz zaujmeme zbojnícky hrad, vieš? —Aha!
 Mišianko pod vrúbami hľadá z hurtovnice, zastretej napredku mokrou plienkou, aby sa usušila. Obracia očká na veľké deti, čo ráňajú skalú za skalou a kričia, kričia, vykrikujú. Myslí si, to jemu kvôli. Hútori si a usmieva sa na nich. Vzpína sa v hurtovnici a zdá sa, chcel by i on medzi nich — hádzať skaly. Najviac sa mu páči, keď skala padne do vody, urobí — čľup a vyprskne na všetky strany. Keď však vidí, ako si ho nevšímajú — i Anka Krdanka len hádže a hádže — počne sa zlostiť, vŕzgať. Napokon sa rozbečí...
 — Plače ti, plače, — volá Anka znepokojená na Maroša.
 — Veď si ty varovkyňa! — šomre chlapčisko, čo sa len pomaly vžíva do toho, čím je. Už by ho Mišo

Mrázikovie nemusel vyhanbiť! — Ty si varovkyňa, vieš!

— No, ale Mišianko je váš!

— On je mamkin!

— Hej, ale mamka je tvoja, — nedá sa dievča. — Keď naša mamka budú mať Mišianka, to bude náš.

— Eh, čo reveš? — hnevá sa Maroš a ide za deckom. Vie, ľudia, čo tadeto chodia, povedia mamke a bude zle. — Čo ti je? — pohrozí mu. — Chceš dostať na zadok?

Miško stíchne, keď vidí, všetci sú už zase okolo neho.

— Vieš čo? — zazrie Plajbás na bračeka, a on vie poriadne zazrieť. — Keď ti je nie dobre v hurtovnici, vyložíme ťa z nej a budeš ako my!

A ozaj! Anka vezme plienku, ktorá už uschla. Prestrie ju na pažiť. Mišianka vytiahnu z hurtovnice ako mačiatko, posadia na plienku a obložia hlavničkami.

— Ha... ha! — hútorí chlapča a ešte zaslzené oči zas sa mu usmejú. Vystiera drobné pršteky po trávicike a hned' sa pohne šmýkať. Raz—dva a už je pri vode.

— Jaj, ty fagan, — odťahujú ho všetci traja na staré miesto. Kde sa to hrabe?

— Chceš sa utopiť? — hrozí mu Anka. — Žaby ťa zjedia!

Maroša to už začne mrzieť. Chytí Miška popod pazuchy a hybaj s ním znova do hurtovnice. Pohádže i hlavničky za ním a zdvihne oje.

— Poďme za Paľkom na pltisko! — povie kamarátom.

— Poďme!

Vozík zahurtuje, najmä po skáli. Chlapci ťahajú ani mladé žrebce. Strkajú sa i zaerdžia a decko hádže sem i ta v truhlici, dobre nevyletí.

— Vyvalíte ho! Vyvalíte ho! — kričí nastrašená Anka.

— Hja, keď chce byť medzi chlapci, nech vie!

Paľka nájdu na hati. Drží udicu v ruke, akoby si len teraz zastal. A má už niekoľko pekných hláčov. I väčšie ryby sú medzi nimi.

Dolunižšie sú plte pribité a šťastí naložené doskami. Na takej je i koliba a dobre sa tam baviť.

— Poďme na plt'! — navrhne Červeň.

— Hej, a s Miškom čo? — zazerá zas Maroš, keď mu je braček na každom kroku nepohodlný. — Ja musím byť pri ňom, keď Anka nechce.

— Ja budem! — podvolí sa dievča. — Ale buď i ty!

— No, aká vec? — vyskočí Jano na znak, že mu svitla dobrá myšlienka. — Poďme všetci na plt'!

— Všetci? — pozrie Maroš nedôverčivo.

— I Mišianko? — natiahne tenučký krk Anka.

— I ten! Všetci!

— A hurtovnica?

— I s hurtovniciou! Pekne ho zvezieme bokom, vytiahneme na brvná a bude s nami na plti.

Bez ďalšieho dajú sa do toho. Breh je samá skala, vydriapaný vodou, čo keď vzrastie, je veľmi divá. Berie všetko. Ťažko im je hurtovniciu prevliecť. Ale čo musí byť — musí. Paľko hádže červiačika na špendlíku sem i ta. I vytiahne niečo trepotavé a jasavé ani striebro. Ostatní zas i s Mišiankom a hurtovniciou zalágrujú sa na plti. Počúvajú, ako to čľapoce, vyhrievajú sa na slniečku a hľadajú do priezračnej hĺbočiny, ako sa rybky prehánajú...

— Pozri, aká veľká, ny! — ukazuje Jano prstom. — Takú chytiť, to už hej!

— A tam je druhá! — mrkne Maroš.

— A tam aká veľká! — šepce Anka, akoby sa obávala. — Ako si to ľahko pláva proti vode.

Miško, ktorého nové okružie akosi uspokojuje, iste tiež hľadá na rybky do vody. Ďavká a vzpína sa v hurtovnici, stojacej skoro pri kraji medzi brvnami.

— Ej! — zachveje sa vtom Paľko. V druhej chvíli zazrú kamaráti nad vodou trepotat' sa opravdivú rybu.

— Drž ju, drž! — kričia všetci traja na Paľka.

Ryba je však prisilná a Paľkova niť je slabá. Odtrhne sa a čľup! Vtom však zjačí i Mišianko. Zjačí i Anka, zakričí i Paľko. Sotva sa Maroš zbadá, hurtovnica je kolesami dohora.

— Mišianko, Mišianko—ó! — jačí dievča. — Jáj, Mišianko náš!

V tú chvíľu však ho už drží Maroš za nohy. Je pravda, hlava mu je už vo Váhu, i rukami čľapoce. Ale brat nenadarmo je slaninu — mocný je. A nenadarmo lízne si i pálenky, keď mu dajú u Stračkov — nebojí sa ničoho. Vytiahne Miška z vody ani mačku za chvost, tak zručne, že ten len vtedy začne

ziapať, keď je už zasa na plti.

— Čo sa vzpínaš? Čo len neseďíš poriadne? — zazrie na ustráchané decko a hreší ho. — Nevidíš, aká je tu voda?

A voda je veru na tom kraji hodná. Nebyť tých nôh, Mišianko sa v hurtovnici sotva vozí ďalej. Musela by už byť pre druhého. Ale takto rastú mostickí pltníci. Ak sa neutopia za detstva — môžu sa na starosť.

Maroš sa najprv poohliada, či ho nikto nevidel. Kdeby však nie? Okolo Váhu v taký čas je vždy ľudí. Na druhom brehu zbierajú chudobné ženičky drevo, také odpadky. Tie sa dívajú už chvíľu na deti. Ba vari i kričia...

„No, už je nie dobre!“ mykne v Maroškovi. „Večer sa naši dozvedia a bude krik...“

— Neboj sa, Maroško! — tuší Anka, čo ho hryzie.

— Veď ja nič nepoviem!

— Čože ty! Ale druhí...

Miško len nechce stíchnuť akosi. Jačí a jačí!

— Čo jačíš? — zahriakne ho Jano. — Však sa ti nič nestalo. Koľko ráz to ešte bude!

— Hej, — dovtípi sa Anka, — ale keď je mokrá.

A decko je naozaj ako hláč. Neostáva, len vyzliecť ho do nahá a všetko usušiť. Slniečko hreje, len radosť. Je to raz—dva...

Práve ho vyzliekajú, teraz už bezpečne — medzi stohmi dosák pri kolibe, keď dobehne Zuzka Lalovie, bielučka strapaňa.

— Maroš Kozovie, Maroš, — kýva mu z brehu, ako že mu má voľačo radostného povedať. — Doniesli ti mládenci zajačiky. Také pekné, bielučké, s čiernymi bodkami na chrbte. Samčeka a samičku.

Plajbás by skákal od radosti, nech nie ten Mišo. No ale — slniečko, čo mokré — osuší. Naložia sa, zapriahnu do hurtovnice a ženu vocval domov. Doma Miška nechajú mamke pred dvermi a hybaj všetci do maštale, kde si zajačiky ozaj murckajú na kapustných listoch.

— Ej—ej, aké pekné, — pochvaľujú. — Také ani Mrázik nemá.

— A vám sa nič nestalo? — spytuje sa mamka detí, keď zbadá, Mišianko je akosi doudieraný. — Nič sa vám neprihodilo?

— Nič!

Iba večer keď začuje od žien, ako zletel Mišianko rovno hlavou do Váhu.

— Nuž, ty potvora potvorská, — hreší chlapčiska, — a keby sa ti bol zalial? Čo už potom, ha?

— Ja by som mu nebol dal, mamka, — povie Maroš rozhodne.

— A čo by si si bol počal, nech ti spadne dnu?

— Bol by skočil za ním!

8

Jano oných, i keby bol chcel, nebol by vedel vymyslieť väčšie prekvapenie ako tie zajačiky. Darmo ich asi nedal! Ktovie, čo mu dala za ne stará mať Kramlíkovie! Ale jednako! Ta basa bola veľká vec, to je však nič proti tomuto. Maroš má nesmiernu radosť. Na holuby mu nejde chuť. Zajačiky? To je iné... ani neuletia, i pekne murckajú, i dupnú si nôžkou a pobechnú. Tam vysedáva pri nich — ani na Váh nejde. Naznáša im kapustných listov a nevie sa na ne prenaďávať.

— Pekné zajačiky! Iste polovičiare, — hovoria kamaráti, keď nakuknú. — Pozrime, či sú ozaj samec a samička!

Raz—dva ich majú v hrsti, čo by ony chceli aj uhnúť do pripravy na rez. Červeň lapí za ušiská, tiež odpoly čierne, najprv jedného, potom druhého, ako to robia u Mrázikov. Podrží ich proti sebe a proti svetlu, a ak im rozfukuje srst, tak rozfukuje...

— Sú! — rozhodne znalecky. — Väčší je samček, hentá — je samička. Ojoj, to je plienno. Budeš mať zajacov, Maroš, — mrkne na kamaráta, — môžeš potom i predávať.

Lenže s majetkom ide i povinnosť a starosť. Maroško Kozovie tiež hneď zbadá — treba mu vyrezať dosky a pribiť pod válov. I válovček im treba na vodu a rebrinka na kapustu a d'atelinu, čo im donesie. Práce a práce! Dosku pod válov vyreže mu i pribije otec. Len do čoho im dať vody, kým si vydlabe válovček?

„Aha,“ pomyslí si, „mám vahan. Ten je už i tak trochu puknutý, a mám už i miskú, červenú plechaňu. Vahan, ten im bude!“

Prinesie ho, položí ku kapuste, naleje doň vody a je to. Potom sa už dá do roboty. Mišianko s Ankou bavia sa teraz najviac vo dvore, kým on, zabraný do plánov, v drevárni stružlíka a dlabe. Najprv len ten válovček, ako Mišo. Aj ho už má hotový, taký neohobľovaný. Ale čože, keď naleje doň vody — tečie.

— Eh, — zamrzí ho, — toľko roboty, a nadarmo! — poškrabe sa za uchom. Tu mu príde na myseľ, či by sa to dalo niečím zatrieť. — Smolou, na moj pravdu, smolou! — a už i beží na dolnú pílu naškrabať si smoly z klátov. Keď jej má, zatrie válovček a je dobrý.

Pri rebrinke pomáhajú kamaráti, Paľko a Janko. Nech je pekná, poriadna, keď už má byť — veľká na dve strany a pre celý krdeľ zajacov! Nadíde i Mišo do drevárne a poradí: takto to a takto... On je však viac zvedavý na zajace. Počul o nich, ešte ich však nevidel.

— Ukáž mi tie svoje zajace! — vyrukuje napokon.

— No pod'! — zájdu všetci štyria do maštale, kde zajačiky zdvihnú uši a zvedavo sa dívajú na šarvancov veľkými očami. — Tým tie červené oči vo tme i svietia!

Zavru dvere, zapchajú neveľký oblôčik a naozaj!

— Pekné zajačiky! — mľaskne si Mišo túžobne. — Ja mám len buravé a čierne.

— Keď ich budeme mať viac, — sľúbil Maroš, — začarujem ti.

— Dobre, začarujeme si! Ja ti dám z tých našich veľkých na plemä. Taký zajac narastie ako hodné prasa... Príd' si pozrieť — prídeš?

— Prídem!

Maroš už zabudol na históriu s basou i s cimbalom. Veď Mišo Mrázik vie byť, keď chce, i dobrý kamarát! Prisľúbil sa mu na ráno a ten ho i čaká na múriku pri studni. Plajbás i ide, ale má v servítke spušniak—hlinenák a kus čierneho chleba.

— Kam ideš? — pristaví ho Mišo. — Nejdeš pozrieť zajace, ha?

— Keď ma mamka vystrojila otcovi s fruštikom, — šomre Maroš.

— Do fabriky?

— Hej! Nemôžu prísť domov — majú veľa práce.

— Tak pod' cez náš dvor! — rozrieši hneď Mrázik vec. — Do fabriky zájdeš i záhumním a môžeš si obzrieť i naše zajace.

Maroš i so spušniakom v ruke zabočí do Mrázikov dvora. Zájdu s Mišom do maštale, ale tam má ešte menšie okienko ako u Plajbásov. Treba sa v nej rozhl'adiť. Keď sa však šero rozplynie, zajace vychodia z dier za pohodenou kapustou jeden za druhým. Sadnú si, jeden vedľa druhého, buré i čierne, fľochnú očami, pohybu ušami a chruckajú si lístok za lístkom.

— Aké veľké! — porovnáva Maroš. — Moje sú menšie. Ale narastú.

— Na! — dovlečie mu Mišo za uši poriadneho samčiska—buriaka. — Podvihni ho. Všetky je ťažký?

— Je!

— No, keď si začarujeme, — podrží mu kamarát prst pred samým nosom, — i ty budeš mať také,

vieš?

— A ty budeš mať biele s čiernymi bodkami na chrbte, ako mám ja!

— Áno.

Od Mrázikov pohne Maroš bežkom. Čo by povedal otec, keby raňajky nedostal? Chlapca to ženie vždy bystrejšie kráčať. Mišo ho vyprevadí záhradou, prevedie ho medzou i pomedzi konope, vyššie ako on. Potom sa však už ponáhl'a sám popri vode rovno do jednej z početných fabrík, kde vie — robí jeho otec.

— Mé—é! — počuje už mečať z veľkej fabríky, postavenej za vodou. Chlapec vie to učniskovia a naňho, keď sa k nim volá i do Kozov. Ani sa neohliadne na nich, opice! Pred druhou fabrikou vlievajú práve akúsi teplú masu na kopec, skade steká do potoka a usadá sa. Maroš vojde popri mlynici dolu do potoka a potom hore brehom po tej masti. Teplá je a nohy sa mu v nej celkom odtláčajú. I nalepí sa mu na ne: tu by sa pobavil, ale sa bojí, aby ho nezatrúbilo... Vbehne širokou bránou na dvor, plný mokrého duba. — Me—é! Me—é — ozve sa i tu z viacej strán.

— É—é! — vyplázi chlapčisko jazyk v tú i tú stranu, keď ho to dožiera, a usiluje sa zmiznúť v najbližších dverách.

Zarazí ho nesmierny hluk, z neho ťažko vybadať, či je to krik ľudí, či lomoz strojov. Naraz sa mu postaví pred oči veľké mravenisko, aké on ešte nevidel. Čo tam na Váhu pltníci alebo chlapi na roliach! To je celkom inšie. Tam je i vidno, i dobre sa dýcha, ani sa tak neponáhl'a. Robí sa — hó—rup! hó rup! A tu — všíma si Maroško — jeden beží ta, druhý odtiaľ. Jedni nosia kože, druhí preberajú, hádžu na hrbu, až to plieska, ako keby pľasol na holý zadok. A k tomu — tu mašina, tam mašina, hen sa s rachotom obracia veľké koleso, široké, širočizné, otvorom vidieť, ako sa v ňom kože prehadzujú — uh!

— A to tu robí môj otec? — opýta sa Maroš chlapov, čo si ho najprv ani nevšimnú.

— Čo chceš, chlapče? — skoro sa potkne oňho jeden z robotníkov, garbiar, so skôrnatým šurcom

— zásterou — na bedrách. — Čo?? — napne hlas, keď ho nepočuje pre hluk.

— Či tu robí môj otec? — prekričí Maroš i vravu i hukot strojov.

— A či si ty?

— Me—!—e—é! — zmečí vtom ktosi ostro, až sa to ozve na širokom priestore. — Me—é! Koza, me—é!

— No, ja som Kozovie, — gáni chlapčisko na výsmech. Poznať mu na tvári, ako v ňom myká. — Či tu robí môj otec?

— Hja, Koza? — klepne si robotník prstom na čelo s úsmevom. — Tu, tu, chlapče, a kde by inde? Vidíš hentých chlapov, čo drú kože v kúte na kobylinách?

— Hej! — zašomre Maroš.

— Tak choď ta! Ale si daj pozor, nech ťa remeň nezachytí! A tade sa nemoc! Tam sú cilohy¹. Padneš do dajedného — utopíš sa v dubnici, ty! Tadeto, — ukáže mu cestu. — Jeden z tých robotníkov je tvoj otec.

Maroša mrzí akosi, že sa nevie hneď vynájsť. Pýri sa po uši, ved' je on tu prvý raz. Bolo by to niekde pri Váhu, veru by sa nespytoval nikoho. Teraz však už ide rovno a smelo i vedľa toho ohromného, rachotiaceho kolesa ako po šnúre.

Zastane pri chlapoch, obrátených i s kobylinami k oknám do steny. Šesť ich je, a všetci majú pred sebou surové kože, všetci držia v rukách veľké nože s rovnými rúčkami na dvoch koncoch, všetci sa zhybujú ani do taktu a drú tie kože, drú. Maroš vidí, ako sa srst' oddeľuje pod takým nožom, ani čo by holil. Ako ostáva koža biela, bielučká. I to zbadá, prečo sú tí chlapi zazolení. Keď tie kože nosia rovno z veľkých zolných vaní...

„Takú kožu odrat', to nie je ľahká vec!“ kmitne mu v hlave. „Ujec Haruľ'a má ľahšiu robotu! Zbit' plť, čo je to proti tomuto? Lež,“ zadáva sa na robotiacich chlapov, čo akoby nič nevideli a nič nepočuli, „ktorý je len z nich môj otec?“

— Ty si tu, Maroš? — pozná ho hneď tretí z chlapov, keď sa mu postaví skoro pred kobylinu. — A si trať!

— Máš hodného syna! — pochvaľujú Plajbásovi druhovia. — Musíš ho dobre chovať. Bude z neho garbiar!

— Me—é—é! — začuť zas odtiaľ i odtiaľ. Vtom však i zatrúbi na fruštík a robotníci sa hrnú — každý

¹štvorhranné jamy v dlážke

svojou stranou.

— Pod' — pojme otec chlapca za ruku. Vyjdú na dvor iným smerom a zájdu do neveľkej miestnosti pri komíne. Tu je dub, vlhký dub, čo dosť príjemne razí. I pece sú tu akési. — Tu si sadneme! — rozviažu servítku a rozložia sa pohodlne. Plajbás si vezme spuštiak, položí ho medzi kolená, načiera, chlípe múku veľkou lyžicou a zajedá si čiernym chlebom. Syn sa díva naňho a je mu akosi divno. Vidí, aký je otec mladý. I pekný je, červený. A keď sa ešte v nedeľu vyholí! Keby však mal zeme viac, kúpil by si kone a nemusel by tak drieť tie kože so svojimi kamarátmi...

„Keď budeme mať veľa zajacov,“ myslí si Maroš na dubu v kurárni, kým otec chlípe lyžicou za lyžicou, „i predám z nich niečo. Peniaze odložím. Potom zas predám, i zarobím. A keď bude dosť, kúpime si poľa. I kone kúpime a radšej pôjdeme s otcom na furmanku.“

— A ty si už jedol? — podáva mu otec lyžicu. I chleba mu nechá polovicu.

Maroš múku nechce, ale chlieb neohrdí. Strčí si ho do kabátika, pozbiera riady a je hotový domov.

— A mamka čo robí? — spýta sa ho ešte otec.

— Mišianka mastí — bolí ho bruško!

— Tak pod', vyvediem ťa. Nech niekde nespadneš!

— Ó, ja si dám pozor! A tie zajačiky tak pekne žerú z jaslíčiek! — chváli sa ešte cestou, odskakujúc, preskakujúc ako mladé kozľa.

— Pozor! — skríkne otec, ako vyjdú na veľký dvor. Už je však neskoro. Chlapča sa prevráti a šup do ciloha. Na šťastie je v ňom len trochu dubnice. Sotva po kolená. — To by si sa bol okúpал, nech je plný! — skočí otec za synom a vyhodí ho na dub. — Nevravím ti, daj si pozor? Čo je tu ako pri Váhu? Tu môže človek prísť o život ako nič. Neudrel si sa?

— Nie! — pustí Maroš cez zuby, zato osrka na nohu. I do jazyka si zahryzol. A zmočený je, ani čo by chytal hrivaje. — Nič sa mi nestalo. Ja už zájdem, otec...

Domov ide kľungajúc. Ale hneď sa znova vyrovná, hoci padnúť do takého ciloha, to je nie také nič. Poteší sa však, že bol skoro prázdny. Poberá sa záhumní, a keď si odreťazí zadné dverce na dvore, dá sa rovno do maštale. Hodí zajačikom kapustného listu, čo idúcky odlomil, a čaká, či vyjdú. Samička i vyjde, ale samec nikam.

„Kde je?“ myslí si Maroš a vojde rukou pod válov. Pozrie i do ohrádky pre jaloviatko, prekutá celú maštal' a zmrzne. Nikde nič! — Ach, môj zajac, — vyhrknu slzy, — kde si sa mi podel? Môj zajac pekný, môj!... — s nárekom nesie spuštiak mamke do pitvora.

— Čo ti je? Čo mraučíš? — hrozí mu táto päšťou, ukazujúc do izby na plachticu. — Zobuď mi ho! Čo ti je!

— Z—a—j—a—c! — dusí v sebe Maroš, — Ten sa—a—mec! Nie—to ho!

— Popozerať po dvore! Azda ti len vyšiel! Ak boli dvere otvorené. Chlapec vyšiel, prezerá v rezajni i na záhumní. I mamka pomôže.

I Paľko a Jano, keď nadídu — kde je Maroš? I Anka Krdanka. Ale kde nič, tu nič.

— Kde sa podel? Kde sa len mohol podieť? — trápi sa Maroš. — Ešte ráno tu bol, a teraz ho tu niet.

— Ak ho mačka zjedla? — háda Jano.

— Sem taká nechodí! — krúti Paľko hlavou. — A na oblôčiku je silný drôt, ny!

— Tak ho musel voľakto ukradnúť.

— Ukradnúť! Ukradnúť! — zhodnú sa deti. — Len kto? Veď to sa skoro vyzvie.

V ten večer sedí Maroško smutný na schodoch v pitvore. Ani jest' sa mu nechce. Mozgom preletí tieň hrozného podozrenia. Príde mu na um Mišo — Mišo Mrázikovie. Ako sa len mal okolo jeho bielych zajacov! Ako ho dnes volal a sľuboval — čarovať. A kým on šiel do fabriky otcovi s fruštikom, už mu samčeka i vyčaroval, ale tak naprázdno! On, on a nikto iný!

V noci Maroš nemôže zaspať. Prehadzuje sa v šramkovannej posteli z boka na bok. V duši mu vrie a uzrieva čosi, na čo on ešte nikdy nepomyslel. Teraz však už myslí, musí myslieť! Svojho zajaca si pôjde vziať. A ak ho nenájde — vezme, akého dolapí!

Len nad samým ránom čo zaspí. Vidí si vo sne svojho samčeka so samičkou doma v maštali. Sedia na zadných nôžkach pri rebrinke a chrumkajú si kapustičku. Tým trpkšie prejme ho smútok, keď sa prebudí. Vyjde na priedomie a sedí, sedí na skale pred sypárňou, ani sa nehne.

— Čože tak opúšťaš tie gambiská, — teší totka Kardanka, — zajace boli a budú!

— Ale taký samec nie! — zašomre Maroš.

— Azda ti ho ktosi vzal?

— Veď sa ja dozviem, kto ho má!

Maroš nesedí na skale, ako podstrelený havran, pre daromnicu.

Vie, Mrázikovci sú bohatí gazdovia, pôjdu na pole. I Mišo pôjde s nimi a on si potom môže hvízdajúc zájsť do ich dvora.

Tak sa i stane. Keď chlapčisko vidí, všetko je preč, ešte len i Eva — prebehne susedným dvorom a raz—dva je v maštali. Srdce mu síce bije prudšie, veď on také čosi neproboval. Ak by ho však i voľakto našiel, hneď má výhovorku. Hľadá si svojho zajaca, bieleho samčeka — nie? Nikto sa mu však nedostane do cesty. Maštal' je prázdna. Iba zajace sa zbiehajú okolo válovca a chrústajú ovos s krájanými zemiakmi. Chytí oči do hrsti, či je nie tu jeho beláň. Toho však niet, len samé buriaky a čierne. To ho trochu zmätie, ale len na chvíľu. V druhom okamihu lapí ho akási dravosť, nezdolná, mocná. Skočí za buriakom, zdrapí ho za ušiská, such s ním pod kabát, a hybaj! Vo dvore len čo sa kury splašia, živěj duše nieto. On však beží pomedzi konope, akoby ho niekto hnal. Vlečie zajačiska, čo mu dopoly trčí spod kabáta, a zastaví sa len doma v maštali. I tam zavrie dvere za sebou...

— Máš! — oddýchne si sťažka. — Ty si mi vzal beláňa, ja tebe buriaka, a sme kvit. — Opatrí zajace a ide von akoby nič.

Lenže je to nie také prosté všetko, ako si Maroš predstavuje. Keď on toť asi za hodinu nakukne, čo sa deje v maštali, ešte len teraz to mykne ním. Mohutný buriak behá za bielou samicou, a čo ju raz dobehne, vždy jej vytrhne chl'p bielej srsti, až tá úzkostne zapískne. Pri válovcovi nájde chl'p nejakej vaty. Zdvihne to a pozná — chvost.

— Samičkin chvost, na moj veru, — zosfka Maroš. — Nuž, ty zbojník, schytí samca za uši a trhá ho nemilosrdne. — to ju chceš zadrhnúť — ha? Ty zbojník zbojnicky!

„Čo však teraz?“ uvažuje. „Probujem ho zavrieť, navykne!“ Zavrie ho do neveľkej debny, kde sa mu je ťažko hýbať. Keď ho však vypustí na druhý deň, tu ten zas do samičky len trhať ju a trhať... Maroš ešte probuje i to i oné. Všetko darmo! Zabiť ho? No, to nie! On nemá zajace na mäso, ale na radosť. Čo však s ním?

„Zanesiem ho späť!“ svitne mu napokon v hlave. Aj ho hneď lapí za tie ušiská, a kade ho priniesol, tade ho i nesie do Mrázikov. Mišo samca už iste hľadá, a ak by ho niekto i pristavil, povie mu: — To je Mrázikovie zajac! Lapil som ho v konopiach, nesiem ho späť.

Keď sa vráti od Mrázikov, je akosi rád.

Ešte radšej je však tomu na druhý deň, keď príde Zuzka od Lalov a prinesie mu samca — beláňa.

— Je to tvoj zajac, Maroš? — podrží mu ho oproti.

— Môj, — zajasajú chlapcove oči.

— No vidíš, náš otec ho lapili na našom záhumní. Objedal nám kaleráb!

— Môj samček! — vezme si ho od Zuzky. — Keď bude mať mladé, dám ti!

— Ja—jaj, Maroš, — smeje sa dievča, — kde ti samec bude mať mladé!

— Nuž veď, — zahanbí sa, — keď tie moje zajace budú mať mladé, potom dám i tebe!

— A nezabudneš?

— Nie! — volá ešte i za ňou zo dvora. Položí samčeka k ošklbanej samičke do maštale a myslí si pritom: „No, ani ten Mišo nie je taký zlý!“

9

V jeseni istého dňa ženie mamka Maroša hneď zrána poriadne sa umyť, učesať a obliecť do nových šiat. Vziať si nový klobúk, ten ešte nevycedáčený, s červeným perečkom. Keď je hotový, postaví si i ona nový tylový čepiec so širokou vložkou na bohaté svetlé vlasy, uviaže si čierny ručník a v driečnej vizitke, šušťivej šate a drobných čižmičkách taká je, len uletieť...

— No pod! Ideme! — pojme Maroša za ruku.

Maroš vie — idú na zápis do školy. Aj je rád — bude ako staršie deti. Ale mu je aj akosi nijako. Cíti, čosi veľkého sa deje v tom jeho slobodnom živote. Už nebude môcť, kedy sa mu zachce, zabehnúť na Váh alebo k zajacom. Do školy sa musí chodiť, a to deň po deň... A on už tak navykol na tie jarky za humnami! Na zelenú pažiť a žltunký mach, i na piecku pri močidle! Ani pri Váhu nemôžu už toľko vysedávať a Zlatý krč, ten už tiež len ledakedy navštívi... Všetko to mu príde na myseľ a radšej by len ostal doma. Keď však vidí, idú i iné deti. I Zuzka Lalovie, i Mišo Mrázik, i Jano Červeň, ako sa ešte pýšia, že budú žiaci, zapýši sa i on a ide s materou.

Na školskom dvore vo Sv. Petre a Pavle vidí už krdle žiakov, chlapcov i dievčat. Z kamarátov iba Paľko ostal doma a Anka Krdanka, tí sú mladší. Tým bude ešte hej!

— A ty do ktorej pôjdeš? — spýta sa Maroša akýsi panský pristrojený väčší chlapec.

— Do prvej! — zašomre mu nasmelo, obzerajúc si ho od hlavy po päty.

— Ku slečinke! — doloží mamka.

— Jaj, slečiničiatko! Slečiničiatko! — počne sa mu potvora chlapec hneď vysmievať. — Slečiničiatko—ko—ko—ko!

Maroš sa ohliada, či tu niet poriadnej skaly niekde. Ale nič. Všetko čisto pozametané ako doma v izbe. Mamka zbadá, že sa chlapec obzerá, pohrozí samopašníkovi a syna potrhne za sebou.

— Pod! Čo ťa po ňom?

Maroš ide, ale dlho gáni za provokujúcim, akoby si ho chcel zapamätať.

— Také páňa! — zašomre zlostne.

Pred školskou bránou pridá sa k nim i Červeňova mať, chudá ženička, iste suchotinárka. Jano priskočí k Marošovi, ovinú si ruky okolo krku a hneď im je v tom zmätku veselšie. V škole ich prijme príjemná počerná dáma. Prihovorí sa chlapcom, potom sadne ku stolíku a píše, čo jej povedia, kým sa chlapci obzerajú po učebni, plnej stolíc a obrazov s veľkými punktami, akoby to niekto len prstami naodtláľal.

— Nuž ako zapíšeme chlapca, — všimne si Maroš, že je o ňom reč, — Koza či Plajbás?

— Hádam už len Koza, slečinka, — mieni mamka. — Veď k nám najviac len tak volajú. A kto bude mať dvojce mien?

— Teda Maroško Kozovie, — pritiahne si chlapca učiteľka k sebe, — a si rád, že ideš do školy?

— No, — uvažuje tento povedať, či nepovedať, — keby som nemal doma zajace!

— Veď zajačiky môžeš mať. I do školy môžeš chodiť, nie?

— Ale ak mi ich niečo zožerie, keď budú mladé!

— To sa ti môže stať, i keď budeš doma! — usmieva sa slečna.

— To sú tá slečinka, čo vás budú učiť, — vysvetľujú žiakom mamky. — A len ich dobre prísno, slečinka! Lebo je to divé ani z hory.

Chlapcov takéto prípovedky nenadchnú veľmi radostne. Cítia, akoby sa tu strojilo niečo proti nim. Keď im však kúpia mamky tabuľky s peknou žltoučkou špongiou na špagátiku i šlabikár a po pakličku cukríkov, akosi inak hľadia na svet a vpravujú sa do nového stavu. O dva—tri týždne sú z nich žiaci, len radosť.

Vážnu zmenu poznať najmä na Maroškovi. Zajačiky si opatril, to je doma prvé. I k Váhu si zájde, najmä keď je voľno, v stredu a v sobotu popoludní. Ale ináč tabuľka a grifel'. Šlabikár, ihla — í, uško — ú, očko — ó, fajka — f, gajdy — g... Počína ho baviť a ide mu to ako po masle. Je dosť presný. Keď je čas, vezme krámy pod pazuchu, cedáček na hlavu a beží boso, až sa práši za ním.

— Maroš, ty by si bol dobrý žiak, — chváli ho slečinka, keď čítajú radom pri stolíku, — len keby si si nos lepšie utieral! Nemáš šatôčky?

— To majú len páni, — fľočne na dvoch—troch lepšie oblečených chlapcov v prvej lavici.

— Páni, akí páni? — mrzí sa slečna. — To má mať každý čistotný človek, viete deti? Nie smrkať, siakať a čo všetko, ale šatôčku si vziať, takto hľa, — ukazuje názorne učiteľka, vychovávajúc z tej diviny kultúrnych ľudí. — Nikto nemá šatôčky? — spytuje sa triedy.

— Ja mám! Ja! Ja! — zdvihne sa zopár rúk. Veru nie veľa, — I ja mám!

— No a ty, Maroš, pozri, — ukáže mu na rukávy.

— Veď majú i druhí! — zazrie chlapec, akoby bodol. Cíti, celá trieda je v tom, a na ňom sa смеjú. Čo on môže za to, že je nie pán, a slzy sa mu tísnu do očí.

Od toho času síce šatôčky nemá, ale na rukávy si dá pozor. Utrie si nos do hrsti. Tak nejako, ako to robia, okrem páncat, i tí ostatní. Ináč by bol v škole doma. Sedí si s Janom Červenom, to je dobrý kamarát. Mišo Mrázik chcel si tiež sadnúť do ich lavice, ale nebolo miesta. Darmo sa tiskal. Musel na samý zadok! A dobre je to tak! On ani tu nikomu nedá pokoja. Kým slečinka nepríde, chodí neraz štvornožky popod dievčenskú lavicu, ťahá dievčatá za nohy a tie pištia—mraucia, až to čuť i na dvor.

— Budete ho ticho! — zakričí neraz na nich spod okna prísny hlas učiteľa Horvaja. Ten vie zazrieť, má fúzy, boja sa ho. — Čo pištíte?

— Keď nám Mišo Mrázik chodí popod lavicu a ťahá nás za nohy, — kričia všetky naraz.

— Čo to? — vojde raz pán učiteľ do učebne, akoby nepočul dobre. — A kde je ten Mišo?

— Pod lavicou! Tu, tu! — ukazujú deti raz ta, raz inde. — Hen je!

— Pod' von! — zaznie prísny rozkaz medzi lavicami. — Ideš?

— Nejdem!

— Nejdeš? — v tom už mocná ruka i ťahá delikventa za ucho. — Nejdeš?

— Jaj, idem, idem, prosím ponížene! — jačí Mišo, pridržajúc ruku učiteľovi.

— Čo si tam hľadal? — examínuje ho, keď ho už má v moci. — Povedz, čo?

— Grifel', grifel' mi tam ktosi musel hodiť, grife — eé!'

— Grifel', hej? — a tu fac, fac, sype sa mu už poza uši. — Aby si ho nehl'adal tam viacej!

Mrázik si sadne na miesto červený ako rak. Trieda však prijme trest s istým uspokojením. Len sa deťom zdá, bolo toho trochu veľa, keď dievčatá i samy zapárajú doňho. Ale Mišo je pes, a dobrý pes sa vylíže!

Maroško hľadá nielen na slečinku, ale i na celú triedu s istým rešpektom. Vidí, ako sa deti delia podľa toho, odkiaľ sú, i čie sú, ale trieda je trieda. O desiatej spolu sa bavia na školskom dvore, a keď idú domov v rade, na všetkých teda i na tie páncata, volajú starší žiaci — slečínčiatka, slečínčiatka! Oni sa však nedajú. Zavolajú i tým najstarším smelo: horvajčiatka, horvajčiatka! Nedajú sa, a to ich spája. Ale spája ich aj iné, a to je — autorita triedy. A kto voľačo prekúri, kým slečinka nepríde, sadne celá trieda na vrch lavíc a dievčatá i chlapci, bijúc päst'ou o päst', spustia: jój—jój—jój, do—sta—neš! jój—jój—jój! Na koho sa to vzťahuje, už či vylial atrament, či zabil okno, ten je stratený. Musí sa dorevať a potom príde výprask — jój—jój—jój!

Ak sa Maroško čoho bojí, je toto! Preto sa i správa celkom utiahnuto. Nevadí sa, ani nebije, hoci sily má. Zdá sa mu, keď on nie je pánc'a a ani nemajú kone, inak to ani nemôže byť. Doma má svoje zajačiky, svoj svet a svoje staré kamarátstvo. Do školy chodí s Červenom, čo ho vždy príde zavolať. Na zimu dostane čižmičky, ba od rodiny z Novej Vsi po istom rovesníkovi, čo umrel — i kožuštek. Za sáru strčí perečník, okrúhly, s lilavým krúžkom na konci, čapurdu — baranicu na hlavu, ešte i kožuštek a už aj ide.

Pritom neobíde jednej kĺzky, zaškrípí podkovičkou, až to prská, a bára ľad opäťkom — ako ostatní.

Niekedy sa mu pridruží i Paľko. Smutno mu je samému doma a na Maroša, kým príde zo školy, dlho čakať. Ako dobrý kamarát radšej ide i on s ním ku slečinke. Anka Krdanka pridá sa zas niekedy k Zuzke Lalovie, keď ona príde len o dva roky do školy. V takýto čas sú zas všetci spolu... Lepších kamarátov si nenájde. Ono to tie deti neraz letia jedno do druhého pre nič, za nič. Najmä Marošovi sa dostane, keď je dosť utiahnutý, a myslia si o ňom, je len taký ťuťmák. Hneď ho buchne ten — hneď onen. Keď však on neostane dlžen, je krik.

— *Koza—boza rohatá, do pol boka odratá, mé!* — zaškrie raz doň Ivan Kloška, jeden z panských chlapcov, pre to nešťastné meno. Vystrčí si ešte i dva prsty pred čelo, žebože rohy. — *Me—é!*

Vtom však v ňom až hegne a je na zemi. Maroš sa rozbehol, a buch! Ivan sa rozpleští ako žaba, až sa skúri prach.

— Keď som koza, nech som koza! — zgáni víťaz a nadurený ide pokojne do svojej lavice.

Ten zo zeme sa pozbiera. Keď však vidí, ako si zaľúľal pekné belasé nohavičky, spustí mrauk. Darmo fňuká, trieda sa ho nezastane a nepočne jojkať, ako keď sa stane niečo nesprávneho. Maroš verí v spravodlivosť triedy, kým ho nenadíde niečo, čoho by sa nebol nazdal.

Istého rána príde do školy neskoršie. Ostatní sú už skoro všetci spolu. Maroša už na chodbe zarazí, v triede je ticho. Azda je už slečinka dnu? Všetci ju videl na dvore s učiteľmi. Ako však otvorí dvere, hneď je na čistom. Chlapci i dievčatá sedia na vrchu lavíc a ako ho zazrú, povstane hluk.

— Jój—jój—jój, — zahučí učebňou a bije do taktu päst' o päst'. — Budeš — dostá — vať! Jój—jój—jój“

Chlapčisko vidí, celá trieda je sprisahaná proti nemu. Ale prečo — nemá ani tušenia. Začervenie sa po uši ako obyčajne, opustí gamby a sadne si mĺkvo do lavice i v kožušku. Najhoršie to má, že ani Červeň je nie na jeho strane. I on sedí navrchu lavice s ostatnými a jojká do taktu. Ani naňho nepozrie a čaká, čo bude. Nie si je vedomý nijakej viny. S nikým sa nebil, nikomu nič nespravil. To hrozné jój—jój—jój! reže mu ako britva do srdiečka, ale nezaplače. Len hľadá pred seba, mračno hľadá, potom si podoprie hlavu rukami z oboch strán.

Otvorí dvere slečinka a nastane ticho.

— Čo sa stalo? — vezme do ruky trstenicu, rozstrapkanú, čo bije ňou o stolík, keď je hluk. — Čo je zasa? — zahľadá sa na triedu prísny zrakom.

— Maroš Kozovie strelil včera Hanke Pištákovie mendelku do ucha, — žalujú dievčatá. — Museli ísť s ňou mamka i k doktorovi — vybrať tú mendelku.

— Akú mendelku? — pocíti už Maroš prísny pohľad na sebe.

Také jadierko zo svätójánskeho chlebička! Také maličké!

— Kde si, Pištáková? — ide slečinka medzi lavice, kde vstane drobné počerné dievčatko a počne plakať. — Je to pravda? Boli ste s mamkou u doktora?

— Áno!

— A kto ti to strelil? Kedy?

— Včera, keď sme šli zo školy.

— Ale kto ti to spravil?

— Ja neviem!

— Maroš, Maroš jej to, pani slečinka, — počuť chlapcov i dievčatá. — On mal takú cievku, strieľal hrachom i do nás.

— Tak čo je to, Maroš? — dôjde teraz už rad na delikventa. — Čo si to urobil?

— Ja som neurobil, — zachveje sa chlapec, vedomý svojej neviny. — Ja som nie.

— A kto?

— Neviem! Ja som ani nemal svätójánskeho chleba, ani mendelky.

— To si mohol i nájsť!

— On je to! On! — vravia znova deti.

— Tak teda neklam! — okrične ho slečinka, ktorá nemôže inak pri toľkých svedkoch. — Kde máš tú cievku?

— Tu, — vytáhuje Maroš z vrečka celkom tenkú cievočku, čo spravil ešte v lete z chabzdy, že mu bude na písťalku. — Tu je! — I podá ju červený po uši slečinke. V očiach sa mu zatmie. Triedu už ani nevidí. Počuje ostrý hlas učiteľky a nevie, ako sa dostane von z lavice, len keď mu trstenica búcha po kožuchu, ani čoby koberce prášil.

Bolieť to ani nebolí, veď má kožuch. Ale tá hanba, a pre nič! Prejme ho žiaľ. Tak trpko zaplače, až slečinke ovisne ruka a nechá ho. Príde jej na myseľ, však Maroš Kozovie nevyparatil dosiaľ nič zlé a je z prvých žiakov. Ale keď celá trieda hovorí. Spravodlivosť musí byť i v škole!

Mamka doma hneď všetko zvie od Zuzky Lalovie, čo sa stalo. A že Maroš ostal i zavretý. Keď príde domov smutný, s červenými očami — i počne ho hrešiť. Keď však vidí, ako ho zas myká bolestný nárek, príde jej na myseľ rozbitá hlava Zuzky Lalovie.

— Si to ty vykonal? — spýta sa syna celkom krotko.

— Nie—e—é, — fíká chlapec. — Ja by vám povedal. Ja som strieľal hrachom. To vykonal druhý, a povedali na mňa...

— Jaj—jaj, chlapča, — poľutuje ho mať. — Ty budeš akési nešťastné v živote. Ale nič. Len sa neboj! — posmeli ho. — A drž sa, veď ti to zacieľ.

Kto strelil Hanke Pištákovie mendelku do ucha, to sa hneď nevyzvie. Ale slečinka si všíma od tých čias Maroša viac. Vidí, je to poriadny, snaživý žiak a je k nemu dobrá. A on skoro zabudne buchot do kožucha, ale triede to už nezabudne. Do tej duše ako vosk vpísalo sa k tomu, čo tam je, i to, že celá trieda môže cigániť. Zato on do školy chodí rád. Učí sa pilne. Doma učí neraz i Paľka a Anku Krdanku poznávať litery a písať čísla na tabuľku. Naučí ich hrať sa i o kinkarapac, i kone maľovať.

Len keď už príde jar a zazelenie sa popri Váhu, bol by rád, keby bol škole koniec. Chodí, riadne chodí, nemusia ho doma hnať ako Jana Červeňa a iných. Keď však môže hodiť knižočky a vyletieť ako vták, to má najradšej. Lastovičky lietajú, kvietky vytrčajú hlávky, vrby sa usmiejú sviežou

zeleňou. Píšťaly možno krútiť i s troma dierkami, prdele robiť, ba celé trúby. Na pažiti čivkajú žltucké húsatky a sipia husi, vystiera sa plátno, čo treba polievať, kým sa vybieli. I mamka majú... A on musí do školy. Čo počať?

Raz popoludní ide sám záhumním. Slniečko krásne hreje. Popri vode sú ešte lúky, zakvitnuté, pestré. Na konci je rad vrb, starých, rozkorenených, a v omladnutých korunách spievajú si lahodne vtáčky. Nemožno sa nezapočúvať. Maroš kráča, obzerajúc sa sem i ta, neskôršie než inokedy. Pribavil sa pri zajacoch, čo mu majú už druhý raz mladé. Už si myslí, bude neskoro. Ale zajačky musel opatríť, aby mu ich čosi nepodrhlo ako tie prvé. Z čoho potom dá Zuzke Lalovie, ako jej sľúbil? A z čoho predá, odloží a kúpi roľu a kone, aby otec nemusel do garbiarne?

— A kam ty ideš? — vyruší ho zrazu známy hlas. Keď sa prizrie, vidí — pod vrbou si sedí Jano Červeň. Plátennú kapsu, akú dostal už i Maroš od starej matere, má tam kdesi v tráve pohodenú. Vyberá mladé prútiky a špidlík nožíkom. — V škole niet nikoho. Ja som bol!

— Naozaj si bol? — zadíva sa naňho Maroš, či ho neklame. — Naozaj?

— Akože! Bol som, — prisviedča Jano. — I zabožím sa ti na to, ak chceš.

— Tak povedz, — na moj dušu!

— No, na moj dušu! — dotvrdí kamarát, hľadiac celkom poctivo. — Nechod' ani ty! Nakrútime si píšťal a budeme sa baviť, hej?

— Hej! — uspol'ahne sa Maroško.

Tak to i spravia. Miesto jednej kapsy v tráve — sú dve. A oni si sedia, strúhajú, píšťalky krútia, tešia sa slniečku, teplu i zelenej trávičke, ako to robievali pri Váhu. Ani nezbadajú, ako ujde čas.

Odrazu však, keď fabriky zatrubia na olovrant — joj, čo je to? Vyrúši ich krik, smiech a jój—jój—jój. Cestou popri vyhni idú z mesta do Mostíc pekne v rade, ako obyčajne — slečičiatka.

— Tí! — zmrzne Maroš, zblednúť celý, — škola bola, — pozrie na Jana, zbierajúceho už tiež svoju kapsu zo zeme. — A ty si sa i zabožil! — vyčítuje mu.

— No, ja som sa na pravdu, — bráni sa Červeň. — Keď som ja bol v škole, nebolo tam nikoho, tak som sa i zobral.

— Hej, ale potom prišli!

— Ja neviem! — mrzí už i Jana. Vie, nebude to dobre.

Maroš cíti, to bude celkom zle. Ide domov záhumním, ale len po dvor. Mamke sa neukáže na oči. Vie, ako robia slečinka, keď je niekto nie v škole. Hneď vyšlú do toho domu po školu. Tak už iste mamka vie o všetkom. Čo už len teraz robiť?

Podíva sa škárou na uličku, a keď vidí, deti idú od mamky, vie, koľko bilo. Zavrie sa do tmavej rezajne, kde je otcova truhlica na sečku, a tu čupí ani voš pod chrastou. Prečo len poslúchol Jana a nepresvedčil sa sám! A či by nemal ísť radšej na Nižný koniec? Ale nie, nejde! I tí to už možno vedia. A to je jedno. Tam dostať, či tu dostať.

Ba je to horšie. Keď dostane tam, dostane ešte i doma. Keď dostane doma, tam je už potom všetko odpustené.

Takto sa i zmrkne a príde večer. Ak by sem niekto nakukol, vtiahne sa chlapec pod šupy, čo stoja v kúte hore koncom. Položí si plátennú kapsičku pod hlavu a utrápený zaspí.

— Jaj, Maroško môj, Maroško môj, kde si, kde? — počuje naraz krik a pretiera si oči. Všetko mu príde znova na myseľ a ani necekne. Robí sa, že spí. Ale počuje všetko. — Jaj, Maroško môj, kde si sa mi podel?

— Maroš, Maroš! — ozve sa i otcov hlas vo dvore, i kdesi na záhumní. — Hybaj domov, nič sa ti nestane!

„Hej!“ myslí si Maroš, „to sa tak povie. Ale remeň je remeň!“ Napokon sa otvoria dvere i na rezajni. Chlapcovi zastane dych a srdce mu bije ako zvon.

— Tu musí byť kdesi! — zasvieti otec lampášom. — Jano Červeňovie hovoril, šiel sem — do dvora.

— No, veď je i tu, — podrží svetlo i pod šupy. — Vidíš ho?

— Spí! Chudák, bojí sa! — povie mať, ohliadnuc sa na muža, či sa mu ťažká ruka netrasie. Ale nie! Vidieť, on mu takto málokedy povie slova, ale ho má rád. — Maroško, Maroško—ó, vstaň!

— Čo nejdeš domov spať? — to je všetko, čo mu povie otec prísny hlasom. — Už je noc.

— Ja som chcel ísť! — túli sa chlapec k materi. — Ale Jano sa zabožil, že je nie nikto v škole.

— Nemáš počúvať na Jana, — povie mu zas mať. — O všetkom sa máš presvedčiť sám. Rozumieš?

10

Stane sa i, na čo Maroš neráta. Príhoda sa chlapčiskám prepeče i v škole. Slečinka sa ich spýta, kde to krútili včera tie písťaly, ale ich nevytne. Ani len kľáčať im nedá. Vec je pre ňu jasná. Jano prišiel do školy, keď tu ešte nebolo nikoho. Obrátil sa na päte v blahom vedomí, kde sú nie ostatní, že tam nemusí byť ani on. Sadol si pod vrbu a zdržal i Maroša. Ale netresce ich i pre iné. O Hanke Pištákovkej sa vyzvedalo, že jej mendelku strelilo do ucha Cigánča v meste, keď išlo do školy. Učiteľka nezabudla, ako vtedy Maroš bolestne nariekal. Tak mu to ide na tento rováš.

Maroškovi to spraví školu milšou. I s chlapcami sa viacej skamaráti. Má poriadnu loptu, ušúľanú z kravskej srsti a odrotovanú špagátom, čo mu ešte otec spravil. Dobré sa tým baví o rôtu, i o iné. A on sa vie. Po Červeňovi, ktorý je hotový skálnik, on vie najlepšie hádzať a mieriť. Spolužiáci ho vďačne vezmú medzi seba. I tí z Nižného konca, čo vždy vykrikovali naňho, keď chodieval ráno od starej matere Kramlíkovie. Iba chlapci z mesta nestoja akosi oňho. Tí majú inakšie mená, ako Ivan, Karol, Fedor... Nosia si maškrtky do školy a sú viac len medzi sebou. Zato niekedy čarujú za čierny chlieb — biely.

„Pánčatá!“ myslí si Maroš, keď ich vidí, a najčastejšie obide. „Čože, ja mám kamarátov dosť!“ Všíma si, ako si oni všeličo dovoľia, ak si ten či onen nezastane. Nedávno Ivan vyťahoval susedovi podpopolník z kapsy. Myslia si, oni sú viac! Čo po nich?

Mimo školy sú však i títo hneď inakší. Keď sa prídu kúpať na Váh, takí sú ako ostatní. Celkom kamarátski. Pehavý, vyháknutý Ivan Kloška, ktorého bol Maroš prestrčil v škole, keď sa mu vysmieval z mena, ide s ním i zajace pozrieť. Ba dá mu i zo tri farbisté ceruzky, čomu sa veľmi poteší...

— A majú i mladé? — zvedavý je Ivan v Kozovie uličke.

— Majú! — zažiarí radosť v Marošových očiach. — Len sú ešte maličké! Už raz mali, ale ich čosi podrhlo. Teraz majú sedem... — vykladá mu, vykladá. — Najprv boli slepé, ale už vidia. Také majú pekné očká, a sú biele, s bodkami na chrbte, ako staré...

Vojdú do starého dvora, a tu strach. Maštal' odchýlená sotva dvere otvorila, vyskočí z nich ryšavý kocúr — brrr!

Maroš stĺpne, už je zasa zle. Ten kocúrisko tu darmo nebol! A naozaj! Keď sa rozhl'adia po maštali, starým zajacom vidia uši trčať z válova, kam sa uchýlili v nebezpečenstve. A mladé? Tie kade ktoré porozťahované na podlahe bez života, podrhnuté... podrhnuté!

— No, — mykne to Marošom, — už sú tam! Ja sa už mladých zajačikov ani nedožijem! — je mu do plaču.

— Ten kocúrisko ryšavý ich podrhol, však? — ľutuje Ivan. On si to chcel pozrieť, a takto. — Aké pekné zajačiky! — zdvihne jedno—druhé za uško a podrži ku svetlu. — Aké bielučké! A či je ten kocúr?

— Ja neviem! — búri v Marošovi. — Ale on chodí tadeto a ja ho dochytím. Ale keď ho raz dochytím, — zablsne mu v očiach, — neujde mi živý!

Toto vyplienenie zajačieho hniezda už po druhý raz stane sa medzi deťmi udalosťou. Príde Paľko, ktorý vie, ako je to, keď sa mu tchor alebo iná pliaga dostane do holubníka. Ráno už len perie tam a holúbätá jedno na druhom. — Juj! To je veru škoda! — poľutuje kamaráta. — A aké boli pekné. Už i očka otvárali. — Nakukne i Červeň i Mišo Mrázik, zvedavý — ako sa to len mohlo zasa stať? Veď takýmto spôsobom na čaru nikdy nedôjde! Obzerajú maštal' po kútoch i oblôčik, či je dobre zadrotovaný. Volajú na zajace — muc! muc! Tie však sotva hlavy vystrčia, dup! a už sú niekde pod rezom, do ktorého si nahriebli chodieb krížom—krážom. Keď nadíde i mamka s Mišiankom na rukách a s Ankou Krdankou vedľa seba, Maroš sa už nevie zdržať a pustí hundry.

— Vy ste mi nechali dvere otvorené!

— Kto? — zamračí sa hladká tvár materina.

— Nuž vy, — zopätuje chlapec. — A kto druhý?

— Ba ty si si musel nechať! — Darebák! — hnevá sa mať, keď on to vždy tak, ak sa mu niečo stane.

— My sme ti príčina, otec a ja, azda i tuto Mišianko! Kto iný?

— Ja som si dvere zatvoril! — smrká Maroš, ovládaný žiaľom pri pohľade na ten cintorín. — Ja si vždy zavriem.

— Ak sa ti samy otvorili, — skúma Červeň drevený zvrťlík. — Pozri, ako ti odstáva!

— Taký zvrťlík musí priliehať, vieš! — dodá i Mišo, ktorý má s kocúrmí, tchormí a kunami dosť roboty. — Taká potvora pchá sa ti dolu a odchýli si dvere, ak sú nie dobre zavreté, i sama! Veru hej! I

nám sa to stalo. A aký to bol kocúr?

— Taký veľký, ryšavý! — zašomre Maroš, zatnúc päste. — Keď ho chytím!

— Hej, — blysne i v Paľkových očiach, — ten skáče i na moje holuby neraz. Keby som ho chytil!

— To je hen Glückovie z krčmy, — istí Jano. — Ja ho už poznám, potvoru! Túla sa rád! On, keď sa mu to dobre darilo, ešte príde! Nachystať mu vo dvore mliečka na mištičku, a potom po ňom!

— Nie! — ozve sa Paľkov poľovnícky inštinkt. — Udrieš ho raz, ani ho nepomieriš! Čo na tom? Ale pekne si ho privábiť, uviazať mu skalú na krk a tak ho praštit' do mlynice. Inak ho neskántriš! — zahoria mu oči pomstou.

Horia Paľovi, horia Marošovi, blčia ostatným. Vidieť tu také spustošenie, sedem zajačikov bielych, bielučkých, s čiernymi bodkami na chrbtoch nehybne — to je do plaču i do hnevu! Tam je už všetka nádej na dlhý čas! Ak nie navždy. Keby tak teraz chytili toho kocúriska, to by mal smrť! Nie utopiť — upiekli by ho v piecke pri močidle za živa!

Maroš sa zdržiava, ako vládze. Keď však kamaráti pokladú mŕtvolky vedľa seba, nevie sa ďalej zdržať a zafiká. Anka Krdanka tiež hneď spustí.

— Ale, ty somár, — zahriakne mať syna, — čo reveš? Všet sa ti ešte okotí! Nerev, to je nie pekné!

— Hej, — utiera si chlapčisko oči pästami, — a vy ste nemraučali, keď vám zdochla sviňa?

— Neplač, Maroško, — chlácholí ho i Anka, hoc má plné očka slz. — Pochováme ich, vieš? Ja donesiem handričiek, pekne ich do nich uložíme.

— A my im spravíme truhličky, — hotoví sú kamaráti do pomoci.

Maroško pristane. Hneď sa i dajú do roboty. Naznášajú šindľa a vymeriavajú, režu, kálajú i zbíjajú drobnúčkými klinčekmi, čo sa nájdu na dne truhlice v drevárni.

— Taký pohreb im spravíme, že no! — vykladá Paľko, ktorý si svoje pekné nohavičky s troma gombičkami nad kolenom i trochu zalajnil. — Ty, Maroš, — delí hneď úlohy, — ty budeš farárom, ja rektorom. Mišo, ty budeš jamy kopat' a, Jano, ty zvoníš.

— A ja čo budem? — strčí medzi nich hlavu Anka Krdanka.

— Nuž ty budeš vykladať, vieš? — pouča ju Jano. — Tak ako tetka Kunovie nedávno, keď im ujec umrel. „Jó, kdeže si sa mi už podel? Ako si len na to drevo chodieval! Ako bral tie moje peniažky na ten dohán, ako! A teraz už ostanem sama! Ach, bože, zmiluj sa nado mnou!“ Takto nejako, vieš?

Keď sú už truhličky hotové, mŕtvolky zajačikov povijú do handričiek a uložia do jednej z rakiev. Sedem rakvičiek jedna pri druhej, keď tie doštičky i slabo priliehajú, koho by to nepohlo. Jano vyjde na šop a dvíha ruky vysoko nad hlavu a spúšťa po samú dlážku, zvoní, vyzvára. Tí dolu chystajú sa už na slávnostný pohreb. Naložia rakvičky na hnojné noselnice, prestreté pekne čiernou šatkou. Paľo spustí spev ako rektor. Anka si zastrie oči zásterôčkou a narieka, vykladá: „Ach, detičky moje, vy milé zajačiky, čo sa vám to len stalo? Čo ma opúšťate, chudobnú vdovicu? Čo si ja len počnem bez vás, detičky moje? Kto mi pôjde dreva doniesť? Kto mi zabehne do sklepa po múku, cukor? A kto k Židovi po pálenku, keď nám budú roľu orať? Ach ach, ach...“

Jano v šope vytrvalo zvoní. Mišo zas hrebíe sedem hrobov za dvorom pod záhradkou na pažití. Maroš sa spočiatku len díva, nejde mu nijak do spevu. Keď sa však ostatní rozkričia, chytiť to i jeho a spustí i on ako farár — amen—amen. Zdvihne s Paľkom noselnice, na noselniciach sedem rakvičiek a zbohom, staré zajačiky, zbohom, maštaľka — idú pomaly, ako sa svedčí pri toľkom smútku a bôli, za dvor pod ploty na pažiť...

Krik letí pomedzi ploty na záhumnie a do záhrad. Ženy, čo práve tam paprú na kapustných hriadkach, zdvíhajú hlavy jedna za druhou.

— Čo to za spev v tom Kozovie dvore?

— No, to si veru naše deti tak, — volá totka Krdanka kmotre Lalovie kamsi na tretiu roľu. — Bavia sa o pohreb.

— Len aby z toho nebolo zasa zle! — obáva sa kmotra. — Onedý bavili sa u nás dievčatá. Vyspevovali, nariekali, nariekali. A či ten starý Kunovie neumrie v noci? Nie je to dobre, keď sa deti bavia o pohreb!

— Jaj, ale to len keď sa bavia naprázdno, — vyvracia Krdanka. — A to pochovávajú naozaj. Tomu nášmu hubáčovi podrhol kocúr zajace. Tie pochovávajú...

— Juj, vy moje deti drahé... — vykladá si zatiaľ Anka — Všet vás len doriadil ten kocúrisko. Juj—juj, veď my mu ho dáme... Nebude ten dlho zajačiky drhnúť, veru nie. Ach, ach...!

Spev sa ešte nesie a spieva i Maroš. Pekný pohreb uľaví na bolesti. Veď sa stará beláňa ešte okotí!

Keď ide tade totka Krdanka, nesúc pred sebou v zástere zeleninu pre svine, už je pod plotom sedem

mohýl, ani na cintoríne po nejakom nešťastí alebo zločine. Práve čo kríže na ne osádzajú.

— Podťte pozrieť, — volá Anka na mamku, — tu ležia naše zajačiky!

— No—no, — zastane totka vedľa detí a díva sa na hrobčeky. — Pekne ste ich pochovali, pekne. Ale kvetov ste im nedali na hrob.

— To majú len páni! — zosmutnie zas Maroš. — Ja som bol na cimiteri.

— Páni, páni, — uškľabí sa Krdanka. — A čo, pre nás nerastú kvety? Choďte na lúku, natrhajte kvetov a položte na hrobčeky!

— Nie! — protestuje Maroš, hlavaj hlavatý, ako vždy, — my im prinesieme čečiny. Tá neuvädne a je dlho zelená.

Zajačiky sú už takto na pokoji, ale nie tie detské srdcia. Čo raz prídu ku hrobčekom, vždy sľubujú, že to tomu ryšavému kocúrovi neodpustia a neodpustia! Najmä Maroš sledí za ním, kade chodí. Naleje mliečka na starý vahanček, z ktorého i zajačiky pili, položí na isté miesto vo dvore, kade potvora musí ísť. Nech sa len naučí. Vysedí, keď príde zo školy, celé hodiny striehnuc, či sa kocúrisko neobjaví. A nečaká dlho. Skoro zbadá, mlieko ktosi pil. Zas mu naleje, čaká a dočká. Kocúr príde a ide rovno do vahanca. Keď zbadá Maroša, cofne sa. Keď však nevidí chlapca brať skalú, uprie naňho opálové oči a miau — počne sa s ním i kamarátiť. Na druhý—tretí deň má ho už Maroš na svorke, podviazaného žinôčkou popod krk a popod brucho.

— No, teraz si už tu! — drží chlapec koniec zinky a v zelenkastých očiach vzbĺkne mu zlosť. — Teraz už neujdeš! Čo s tebou spraviť? — zaďáva sa na kocúra, ktorý si ešte veselo pradiel a nemá potuchy, do čoho to vliezol a že je v rukách spravodlivosti. — Podť! — potrhne žinku, čo zajatcovi razom osvieti polohenie. — Ukážem ti, čo si vykonal! — potiahne ho za sebou.

Kocúr, sklamaný razom v kamarátstve, skočí a rád by ísť svojou cestou. To však nejde, žinka i sťahuje i nedá. Tu ho Maroš vezme na ruky, i pohladká, čo ho trochu upokojí.

Vyjdú za dvor, kde je hľba klátov na hľbokej čiernej hnojivej barine. Pod plotom ho Maroš zloží a on zas by len nedbal niekam medzi dosky. Lenže žinka! Kocúr sa vzpiera a chlapec ho vlečie k siedmim hrobčekom, na nich sú kríže i čečina.

— Vidíš, čo si vykonal, vidíš? — strká mu hlavu sedem ráz pred siedmimi hrobmi. — Podrhol si mi mladé zajačiky, také krásne, bielučké s čiernymi bodkami na chrbte. Čo ti spravili? Čo si zaslúžiš za to — ha?

Maroš najprv myslí, uviaže ho niekam do drevárne a zavolá chlapcov nech rozhodnú, čo s ním! Ale ten by sa iste odhryzol a ušiel by kade ľahšie. A potom i v tej mladej duši chlapcovej čosi počne prúdiť horieť. Nie je to už zlosť — je to pomsta. Tá ovláda a ťahá i jeho neodolateľne, ako on kocúra, čo mraučí a skáče nadarmo.

— Budeš ty zajačiky mordovať, ty vrah? — vytiahne zhrozené, mraučiace zviera hore na kláty a z klátov — prásk! — hodí do špinavej hľbokej bariny. Nie dost' na tom, ale — keď pomsta unáša — zakosí žinku o tenkú žrd', vezme skalú, a keď sa nešťastný kocúr driape z bariny, zostrašený, zmoknutý a zašpinený do nepoznania, vyjde až na krajný klát — tu — prásk! — dostane skalou ako jeho hlava, úzkostlivo zamraučiac, zmotá sa späť do špinavej hnojnice.

Niekoľko takých pokusov a kocúrisko, hoci húževnatý, je u konca. Ešte však mraučí, akoby len prosil o zmilovanie, Maroš vyjde s poriadnou skalou v ruke na kláty. Vidí vzpínať sa špinavú hlavu, vidí dvoje oči a ponorujúcu sa, tu i tu ešte mraučiacu tlamu... A či vlastne — on už nevidí nič, len cieľ, iba cieľ — naň namieri a prásk! — zmizne kocúr v hnusnej, rozbúrenej hladine. Iba žinka ukazuje miesto, kde asi je.

Chlapec sa nahne z klátov a odreže žinku. Potom si sadne na kláty a díva sa ešte do bariny. Cíti, čosi v ňom chladne. Keby tak ten kocúr teraz vystrčil hlavu, už by ho hádam nebil viacej. Nech by si šiel! Počne mu ho byť akosi ľúto. Ako len mraučal! Ako otváral tie oči z bariny! Kebys len vyšiel ešte na povrch!

I vyjde o chvíľu, ako sa tá špinavá voda upokojí. Ale sa už nehne. Leží si pokojne v barine... Maroš sa akosi nevie naňho dívať. Odvráti sa smutný a ide z toho miesta. Ide domov za Mišiankom a za mamkou.

— Načo mi len podrhol tie zajačiky. Načo?

11

Keď chlapci dlho nevidia Glückovie kocúra, spočiatku i hádajú, kde sa len podel? Napokon zbadá čosi Paľo v barine, čo sa steká u Kozov i spod ich dvora. Zdvihne to obrezkom a pozná — kocúr, ryšavý kocúrisko! Na priedomí i háda, kto ho to? Maroško neháda, ale sa neprizná. Jemu sa o ňom i prisnilo. Videl ho, ako sa škriabe z čiernej hnojnice, počul, ako mraučí, a má toho dosť. Jemu bolo i hrivajov ľúto pichať na vidličku, nie toto.

— Ale mu ktosi dal! — žiaria Paľkovi oči, keď je on poľovník. — Neskočí mu ten viac na holuba. Maroš, a ty nevieš, kto ho zabil?

— Nevie! — zašomre tento a sklopí oči. Nerád hovorí o tom. Ani chlapcov nezavolá baviť sa ta na dvor. Tá čierna barina je mu akosi protivná. Popýta otca spraviť nový zvrtilík na maštalné dvere, a keď je čas, ide radšej na Váh kúpať sa s deťmi. V jeho rokoch v Mosticiach každý chlapec už vie i plávať. Aj on sa osmelí s kamarátmi. Najprv v mlynici pod vrbami, v hľbočine, kde starší chlapci rovno z brehu skáču. Tu sa chce potísať najprv nohou ako druhí. Ale tí starší ho vezmú, pľaštia do hľbokej vody ani žabu a on má čo robiť? Počne plávať, a je to. Paľko sa má pri takom špáse utopiť. Ale nič! Vytiahnu ho a naučí sa i on.

Teraz si už zájdu i do Váhu, ale len do menšej vody. Ináč dívajú sa na starších chlapcov a na pánov z mesta, ako sa hádžu z vysokej drevenej hate do kypiacich vln a vypekajú sa na slnku.

— Keď ja budem väčší, i ja skočím, — chlapí sa Maroš.

— I ja! — dodá Červeň. — Pôjdem ani klen na vlnách!

— Klen, klen! — začujúc ho, vysmievajúc sa mu chlapci z mesta, pánčatá. — Ved' ste vy Mostičania kleny, a čo inšie?

— Kleny! Kleny! Kleny!

— A vy ste panské žaby! Žaby! Žaby! — nedarujú im chlapci.

Marošovi, ani nevie prečo, ale je to panstvo akosi od počiatku v oku. Až nápadne cíti nevýhody chudobného stavu. Sú i chudobnejší chlapci než on, a jednako sa pochvália, čo všetko oni majú doma. On sa nikdy nepochváli, leda svojimi zajačkami. Zdá sa mu, je menej i ako Mišo Mrázik, keď tam doma majú kone, i ako Ivan Kloška z mesta, keď sú tí zas páni. Jeho otec musí ťažko drieť kožu, keď chce zarobiť, chodiť do poľa na svite a rúbať drevo alebo sečku rezať kosou na rezačke neskoro večer. Ani s Paľkom Klúčajom by sa nekararátil, keď je tiež pán, ale je dobrý chlapec. I jabĺčko mu dá, i k holubom ho zavolá. Nemohol by už byť bez neho. A jednako počuje, ako mu ľudia prorokujú, že bude pán. Hlavu má dobrú, i rečniť vie — a koho nahnevá, hneď sa mu dostane — ty farár hubatý, ty farár! Otec nikdy nepovie, že by nechcel, aby jeho deti tak dreli ako on. A mamka, tá ho od istého času odieva akosi inak, hoci sa tomu dosť navzpiera. On veru nechce byť inakší ako ostatní chudobní chlapci!

Lenže čo robiť? Mamka je len mamka! Kde vezme, tam vezme šatôčky, popristriha, poobšiva a hybaj, Maroš, obleč si to, či ti to bude dobré. Pravdaže, vždy musí byť dobré.

„Odkiaľ to len má tá mamka?“ myslí si chlapec.

A dozvie sa i to.

Istej nedele hneď z rána dovedie mama Stračkovie do Kozov paniu. Usadí ju za stôl a zloží naň obstojný batôžtek z chrpta. Pani rozviaže batoh a mama s mamkou počnú sa preberať v kabátkoch, nohavičkách, čiapkách i klobúkoch. Maroš hneď pochopí, sú to nedodraté šaty od panských detí. Z tých si má mamka kúpiť preňho i pre Mišianka. Ani nepozrie na to a vyjde radšej do dvora k zajacom. Tam by sa pobavil i do obeda, nech ho otec nezavolá.

— Maroš! Maroš! Pôjdeš do kostola!

Kedysi do kostola išiel rád. Vzal si ho k sebe otec alebo starý otec do mostických chlapeckých lavíc. Odtiaľ videl i dolu, kde sedia ženy, i na kancel', kde i tomu všetkému nerozumel a neraz sa nudil.

Teraz však už ako žiak má svoje miesto v laviciach pre žiakov, a to je na chóre vedľa organa, odkiaľ veru vidieť len do chlapeckých lavíc a dosť. Chlapci šepcú, robia si protiveň a Stračkovie otec má nad nimi dozor i právo. To právo je poriadne hrubý remeň, ktorý neraz tľapne na chrbát za kázne, ani čo by prišiel. Také niečo veru sa mu nezdá. Ale keď otec káže, tu neostáva, len zobrať knižtičku a ísť...

— Maroško, — privrávi sa mu mamka, keď vojde do pitvora, prívetivo, — na, zajedz si! — podá mu plný hrnček i dve žemličky. — A potom chod'!

— Ká—ava! — zažiaria chlapcove oči. U mamy na Rohu to neraz vyciedza z hrnkov, ale doma také ešte nemal. — Eh! — pustí sa s chuťou do hrnka. Keby len bol aspoň raz toľký!

Ako je však s kávou hotový, má už i knižku a chce ísť, tu vyjde z izby otec v ruke s malým okrúhlym

tvrdým klobúčikom — štajfáčikom. Ide rovno k synovi, vezme mu klobúčik s červeným pierkom a vtláči mu štajfáčik na hlavu.

— Toto som ti kúpil, — usmieva sa naňho, čo je zriedka. — V tom choď do kostola!

Maroškovi mohol kocúr radšej i tie staré zajace podrhnúť ako to. Oči vypleštil na otca vydesene a ústa nedajbože vyriecť slova.

— Však je pekný? — myslí si otec, ako ho dojalo. — Taký len páni nosia. Iba pán farár a pán rektor majú taký! Dobré ti svedčí, len choď!

— Ja nechcem! — zašomre konečne chlapec, červený, až mu idú líca tresknúť. — Ja v tom nepôjdem!

— Prečo? — zhíknu otec i mať naraz. — Ved' to nosia páni!

— Ale ja som nie pán!

— A čože si? — zamračí sa otec. — Nechodíš po žobraní. Nemáš, čo ti treba?

— Ale je v tom nemôžem ísť... — bráni sa Maroš, ako vie.

— Musíš! — nástojí otec. — Ved' si ho neukradol. Kúpil som ti ho statočne, aby si mal.

— Ja nemôžem! — pustí sa do plaču.

— No nerev! — obráti sa otec, akoby chcel ísť do izby, kde pri dverách visí poriadny remeň na vešiaku. — Povedal som ti, choď do kostola — tak sa ber!

Maroš vidí, s otcom sú nie nijaké špásky. I mať mu dáva znáť posunkami — nepajediť otca, keď si už raz vzal ten štajfáčik do hlavy, ale ísť a ísť. Zoberie sa teda a ide. Spreď Krdanov sa však vráti! Ľudia idú po ceste, všetci naňho pozerajú. Nie, to nemožno! Pôjde záhumním. Tam vyčká, kým ľudia prejdú... Ak voľakto pôjde, skryje sa za vrbu a potom...

Aj tak urobí. Ukázať sa deťom, to radšej do Váhu! Kde by, či je on pán? A taký štajfáčik na hlave! Kde ho len parom vzal? Čo len nespravil niekto poriadnu dieru doňho, čo?

Konca záhumnia čupí začas za starou vrbou, v ktorej sa i včely nosia. Naslúcha ich bzukotu, keď ľudia len idú a idú. Pomaly je to však redšie a on sa osmelí. Do mesta už ani nejdú, len z mesta kto—ten. Ešte chvíľočku a môže ísť. Obozretne kráča popri vode, keď zrazu — kto tu? Ujček Lalovie ide oproti. Ten, čo mu samca chytil na záhumní. Čo by si len pomyslel, nech ho zazrie v tom štajfáku? Iste by sa rozchichotal a zavolať by za ním: „Hej, ty Maroš odkedyže kozy štajfáky nosia?“ Nie, nesmie ho vidieť! A pozorne špehuje, kade ide ujec — pred vrbami, či za vrbami. Keď vidí, ide pred, tak on túli sa za vrby. Keď sa majú stretnúť, Maroš práve vtedy prejde poza vrbu nahor, keď ujec popri vrbe nadol, a tak, akoby sa ani nestretli.

Tak on kráča, tak! Prešinie sa popri čiernej vode popod okná fabriky, kde otec robieva — prešinie sa ako tieň popod brány až ku kostolu. Tam vo dverách pichne štajfáčik pod kabátik a vyjde schodmi do chlapčenských lavíc. Nikto ho nezbadá, keď prisadne, leda sused. Nikto sa oňho neobzrie. Ešte sa spieva a vtedy to hučí i od organa. Slovo si skoro nepočuť. Prídu i iní chlapci, tí, či sledili po záhradách, a potisnú Maroša. I Mišo Mrázik je medzi nimi o štajfáčiku nevie ani jeden.

A Maroško sedí ako päť peňazí. Už to má v hlave všetko hotové, ako — čo. Keď sa kázeň skončí, vybehne najprvší a rozbehne sa letkom poza kostol, obíde ulice a dostane sa domov, nikto ani nezbadá.

Dospieva sa i tretia pieseň a ozve sa z kancľa hlas. Pána farára však nevidieť. Naslúchať reči, a nemať rečníka pred sebou, to je zle i pre starších, nie to pre také chlapčiská. Maroš má svoje starosti, hľadá pred seba vážne a sedí si ticho. Okolo neho je však šum. Chlapci sa poťahujú za vlasy, šepcú, hádajú sa, nezbedníci! Otec Stračkovie sa už druhý raz obzerá v túto stranu a v jeho pohľade je veľká hrozba. Pomaly sa chlapci celkom rozhovoria a počnú sa i smiať nahlas. Márne kazateľ zdvíha hlas, márne i zastane v kázni na znak, že už i on počuje tú druhú. Chlapčenské lavice sú už vo svojom elemente. Maroš sa ani nehne. Šípi, čo bude nasledovať. Všimne si, ako sa v mostických chlapských laviciach starému otcovi zježia krátke vlasy, ako tíško vstane prikráda sa poza operadla lavíc, stúpajúc na prstoch. Vidí, chlapci sa obzerajú, uškrnú jeden na druhého, a fuk! — sú pod lavicou i ten, i onen. I Mišo Mrázikovie, ktorý i jemu kýva — pod', pod' chytró!

„Nie! Čo ja šiel?“ myslí si Maroško. „Ja som nešeptal. Ja som nikoho neťahal za vlasy! Sedím, ako sa svedčí v kostole, a keď i nič nepočujem, počúvam kázeň. Čo by sa ja kryl pod lavicu? Pred otcom Stračkovie? Ved' je môj starý otec! Však on vie, že som tu i ja a ja ho nehnevám. Mne nič nespraví, ani nemá prečo!“

V tú chvíľu zjaví sa prešedivelá ježatá hlava otca Stračkovie ako červený mesiac nad stíchnutým krajom. V očiach kmitnú sa strely a v ruke švihne remeň. Maroško zbadá s hrôzou, že je v lavici len sám. Všetci sú už pod lavicami. Zdvihne oči k starému, akoby len chcel zavolať — starý otec, všetci

robili krik, len ja nie. Ja som počúval kázeň, i počúvam, he! Ja som to, ja, Maroš, váš Maroško, jaj, jaj, a ma nepoznáte?

Všetko márne. Remeň capne na Maroškov chrbát, capne druhý i tretí raz. Štauch — štauch — štauch! celý kostol sa ozýva od toho.

Otec Stračkovie nepozera, len bije a bije tvrdým remeňom, ako mu jeho dôstojnosť káže. Keď si hnev vylial, spustí remeň, obráti sa a ide do mostických chlapeckých lavíc počúvať kázeň ďalej.

Maroš nechápe, čo sa to s ním deje.

— Jój, starý otec! — vyderie sa mu z úst zúfalý sykot. Už je však neskoro — nik mu to nezlíže.

— Vidíš, ty blázon, — štopne ho zboku Mrázik. — Čo si nešiel pod lavicu? Volal som ťa!

Nešťastný Maroško sa však ani neobzrie. Sedí s gambami sinavými a namyká ho od žiaľu, namyká. Ani nezbadá, pri toľkej krivde, ako rukou zaborí štajfáčik. Sedí ani z dreva. Ale keď zaznie amen a pohne sa ruch i organ zahučí, schytí štajfáčik pod kabát a vyrazí z lavíc rovno ku schodom. Skáču na každú druhú priečku, raz—dva je von a potom uteká, čo mu nohy stačia, poza kostol na poľnú cestu... Zájde až k veľkej fabrike, čo má najvyšší komín, v prostriedku obručami zviazaný. Zbočí do fabrickej ulice, potom rovno najkratšou cestou na záhumnie a tak domov.

Mamka práve dovára obed a otca ešte niet doma. Išiel kamsi na pole pozrieť d'atelinu, či ju možno kosiť.

— A ja vám ten klobúk nechcem viacej! — chytí štajfáčik a praskne ním o zem. — Nie som pánom, ani nechcem byť!

— No len, no, — háda mať, čo sa mu zasa prihodilo, keď je taký nasrdený. — Len aby ťa nepočul otec, len!

— Nech počuje! A on by si postavil taký klobúk, há?

— Nuž to nie! — diví sa mať, ako sa to chlapča vie vynájsť.

— Ani do kostola nepôjdem viac!

— Azda budeš ako pohan, ty papľuh voľáky! Čože ti tam z nosa odhryzli?

— Bili ma, a pre nič!

— Kto?

— Otec Stračkovie!

— Ba keby si netáral!

— Veru bili, a ako! Len tak hučalo v kostole!

— Tak si si musel zaslúžiť!

— Nezaslúžil! Ja som sedel ticho, — výprava mamke všetko, ako sa stalo. — Ja vždy musím odniesť za iných. Musel som dostať pre Zuzu Lalovie, i pre Pišťáčku, i teraz len ja a ja...

— Vravím, — poľutuje ho mať, — ty si nešťastné chlapča. Ale musíš to robiť inak.

— Ako?

— Nuž ako druhí! Len sa nedáš biť!

— Veď už musím... — umienil si Maroš po takých všelijakých skúsenostiach. — Ale ten klobúk už nebudem nosiť. Vráťte ho tej panej, nech ho predá inde! — hľadí syn na matku prosebne.

— Dobre! Dobre! Ale otcovi aby si o tom nehovoril!

— Nie!

Prídu ľudia z kostola.

— Čo to len robili tí chlapci v tom kostole za tartas! — vravia ženy. — Vraj to tvoj, Mariena! — pristavia sa v Kozovie uličke.

— Ba veru nie! — ozve sa faktor Haruľa s knižkou v opasku. Dnes výnimočne stihol do kostola, keď zajtra už idú nadol. — Ja som sedel v mostických laviciach — videl som všetko. Maroš bol ticho, počúval kázeň. Tí, čo robili hurt, skryli sa starému Stračkovi pod lavice a on potom vybil toho, čo ostal sedieť. Veru by mal mať viac rozumu! Všetkým vám je rodina!

Popoludní prídu i Stračkovci. Starý otec i mama a prinesú deťom všelijakých sladkostí. I peknú gumovú loptu pre Maroška.

— Jaj—jaj, čo sa mi nestalo! Čo sa mi len nestalo! — mrzí sa starý u Kozov.

— Čo také? — spýta sa mamka, akoby nevedela o ničom.

— Nuž vybil som Maroša, môjho Maroška som vyťal, a to remeňom v kostole! A pre iných! Veru pre iných! Iba potom som zbadal, keď bolo neskoro.

— Ba vám azda druhí povedali.

— Pravdaže i druhí, — netají sa Stračko.

— No však sa mu to zide! — pohodí otec ťažkou rukou. — Bezmála dostal i odo mňa ráno. Keď nezaslúžil za to, dostalo sa mu teda za iné.

— A kdeže je Maroš? — spytuje sa mama Stračkovie. — Priniesli sme mu jedno—druhé na bolesť.

— Ktovie, kade blúdi! — preobliekala mamka Mišianka, čo už dobre behá, len sa hneď zafúl'a v blate až po uši. — Ved' on príde!

— Ani nejdeme od vás, kým nepríde! — hľadá starý peniaz vo vrecku. — Na, Mara, — podá mamke čosi groša, — dones nám niečo! Uvaríme si!

Mamka nemá koho poslať, keď Maroša niet. Ide sama. Otec zatiaľ rozloží ohňa, pripaží cukru, a keď žena príde, hriata sa uvarí.

Tak sa potom hostia ako po rodine.

Zrazu sa otvoria dvere a vbehne Maroš. Keď vidí otca Stračkovie, akoby len pustil korene do zeme. Ani kroka nespraví d'alej.

— Maroš, Maroško, — volá ho starý, — pod' sem! Pod' ku mne, dieťa moje!

— Čože, keď ste ma bili! A ja som nič, — tisnú sa mu slzy do očí.

— No ved', no! Pozri, čo sme ti priniesli! — ukazuje mu peknú gumovú loptu. — Tá bude tvoja!

— Moja? — spraví krok—dva bližšie. — Ale keď ste ma bili, a pre nič.

— Nuž hľa, — schytí ho starý otec k sebe, keď má už loptu v hrsti, — keď si ešte sprosták. Prečože si sa ty tiež neskryl ako druhí? Myslíš, ja azda vidím, kde bijem?

— Ale ja som bol ticho.

— To je nie to hlavné! Keď sa ja raz pohnem s remeňom, voľakto musí dostať. Ak nechceš dostať, máš sa skryť, či si robil a či nie.

— Ved' ja už druhý raz budem vedieť!

— Aj si to zachovaj! Zide sa ti to v živote... — vysvetľuje mu starý otec keď sú už šťastlivo po tom najhoršom. — A hriatej budeš?

— Nie!

— A prečo?

— Nuž — ja už chodím do školy, — odtisne chlapec pohárik od úst. — Slečinka nám povedali nepiť. To je vraj otrava. Ja už nebudem piť! Nechcem!

— Keď nechceš, ako chceš! — zdvihne starý otec pohárik v ruke. — Na dobré zdravie!

— Na dobrý úžitok!

12

Výprask bez viny nie je — ako vidieť — v Maroškovom živote nejakou náhodnosťou. Dostane sa mu ho doma i v škole. Chlapcovi sa spočiatku zdá — musí to byť. Keď Pištáčke hodil ktosi mendelku do uška, alebo šarvanci robili huk v kostole — voľakto to musel odniesť. I keď totka Krdanka nájde ráno čmáry—bary na stene vnove obielenej, na kom to má prischnúť, ak nie na ňom? Ved' on má farbisté ceruzky, čo mu ešte kedysi daroval Ivan Kloškovie, keď chcel chodiť k jeho zajacom. Samo sa to nespravilo, voľakto len musel pri tom byť. A keď totka spustí krik hneď naňho: — Ty hubáč gambatý, ty zarídenec červený, čo si mi to, há? — čo má robiť! — Ja som nie! — Dobre, ale ukáž, kto? Ty máš rozumu za dvoch, musíš to vedieť. Ak nevieš, tak si ty! Kto by to mohol byť iný?

Neskôr ho to jednako len počne škrieť. Kým mu doma vypráva mamka o pánbožkovi, to ešte ta! Zdá sa mu, je síce veľký i dobrý, ale je ďaleko. Čo sa tu robí, vyfundujú ľudia. Keď však už i v škole počuje, ako je pánbožko všade, ako vie o všetkom, i môže všetko — to sa mu veru zmieša v hlave. To on nevie a nevidí, kto poslúcha v kostole? Nevidí Miša Mrázikovie vystrájať s kamarátmi huncútstva a jeho, Maroška, ako sedí ani päť peňazí? Ako len potom môže prísť otec Stračkovie a naštauchať jemu, tichému chlapcovi, remeňom na chrbát, až sa všetci zobzerajú — há? To má práve nevinný vyhorieť? Načo je potom nevinný?

Takto sa i Maroško niekedy zamyslí. Predkladá si otázky a predkladá ich najmä mamke neraz bez konca. Otcovi sa neodváža. Čo otec? Ten robí, robí a zriedkakedy je doma. Ale mamka je vždy. Už pridáva tretieho syna Janka, a ten je veru krikľún veľký. Nemôže ho len tak nechať naňho a na Anku Krdanku; rozkričí sa, dobre sa nezájde. A mamka je dobrá, má veľké usmievavé oči ani nevädza. Vie pekne spievať, a rozprávať vie. A jemu, Maroškovi rozpovie všeličo, ani čo by bol jej kamarát.

— Vieš, Maroško, — počuje ju, keď i s Miškom si škrabú zemiaky na koch, — keď som ja rástla, inak to bolo. Stará mamka chodievali do hory za otcom. Do školy som mohla len na štyri zimy. Ale som sa učila dobre.

— A vás tiež tak vybili pre nič ako mňa? — vpadne jej Maroško do toho, vyberajúc koncom noža ťuky zo zemiaka.

— No, mne sa také čosi nestalo!

— A ako sa to môže stať?

— Ľudia sa pomýlia, a je to, — vysvetľuje mamka. — To sa stane i starším, nielen deťom.

— Pánbožko nevie o tom?

— Pánbožko vie o všetkom.

— Prečo to teda tak nechá?

— Vždy nenechá! Niekedy sa vyzvie, kto to bol. To už on tak spraví.

— Hej, a keď už ten nevinný dostal na chrbát, čo potom?

— Nuž... nuž... vieš, — rada by mamka svojho hrozného zvedavca uspokojíť, — to už niekedy tak býva, človek vytrpí i nevinne. I ja som neraz vytrpela, keď som slúžila za dievku. Človeku sa to i zide, aby nespyšnel.

— A čo sa vám stalo, keď ste slúžili?

— Čo sa mi stalo? Všeličo! — zavzdychne si mamka. — Mali sme zlú paniu, nedala sa nám najesť a boli sme dve. Tá druhá bola zo Skeroviec, volala sa Hana, taká prebitá dievka. „Keď nám nedá, vezmeme si!“ povie mi. A ozaj! Večer vojde do komory a vynesie v zásterke dve fľaše zavárania a kus chleba k tomu. „Podť, Mara,“ vraví mi potichu, „nahradíme si. Kto sa lichu naje, lichu spí. Prečo by sme mali lichu spať, keď sme sa narobili. Ja mám ruky čierne od hnoja,“ — lebo ona bola kravská dievka — „ty máš dopukané od vody, prečo by sme mali hladovať? Podť!“

— A zjedli ste to? — zvedavo sa pozrie na ňu Maroš.

— Ako by nie? Ved' sme boli hladné. Zašli sme si do maštale a tam sme sa učastovali.

— A ako sa vám potom dostalo za to?

— Nuž vyzvedelo sa.

— Všetci to vzala tá druhá. Vy ste nevzali.

— Hej, ale pani povedala — kravská dievka nemohla do špajzy. To si vzala ty!

— Na vás povedala?

— Na mňa.

— A tá Hana to nechala?

— Nuž keď sme jedli spolu. A čo by sa ona priznávala, keď to po ňu nedošlo?

— Vidíte, mamka, — usmeje sa Maroško, — vy ste aspoň okúsili z toho, keď ste to i nevzali. Ale ja

nič, nič, ha — to je to!

— To je už jedno, keď vyhrmí človek pre druhého, — vyhrmí.

— Nie je to jedno, — nedá sa chlapec. — Pánbožko, keď také vidí, nemal by to nechať.

— Pánbožko má dosť aj inej starosti.

— Keď i má, nemal by to nechať, — neustúpi hlavaj hlavatý.

— Ale škrab! — namrzí sa mať napokon. — S tebou nieto reči konca—kraja.

Inokedy je to medzi nimi dôvernejšie. Mamka vypráva, ako dievčiča. Ako skladala veršičky a hneď i piesne k tomu na priadkach. Kto ju všetko chcel, než sa vydala za otca.

— Vieš, Maroško, — túži sa mu inokedy, viažuc si do bielych šnúrok svoje svetlé vlasy, — nášho otca som za mládenectva skoro ani nepoznala. Ja som mala iných mládencov. S ním som sa zišla iba raz na muzike. Pojal ma do tanca, nešlo mu to nijak. Vysmiala som sa mu a ufrkla.

— A prečo ste sa vydali zaňho? — utkvie syn pohľadom na mamke skoro urazene.

— Keď to chceli iní ľudia. Chceli najmä Stračkovie otec i mama. Čo ja viem, ako sa to stalo? Len keď už bola svadba a po svadbe hybaj sem na Vyšný koniec. A tu ani poriadnej chalupy. Najprv si stavaj dom. Ale sme si ho vystavali, len máme ešte dlhu na ňom. I to však pôjde. Otec je dobrý, robí. I my robíme.

— Všetci ste otec dobrý? — prikývne chlapec s uspokojením.

— Dobrý, syn môj. Nepíše, nefajčí, nekartuje ako iní a robí, — opravuje mamka reči, keď zbadá, aký to dojem vyvoláva v chlapcovej duši. — Bol urastený a pekný, červený. Mne sa nepáčil, keď bol taký — daj ma, bože, kde chceš, len ma ticho polož! Druhí mládenci toho narozprávali, vedeli sa zaliečať, a on nič... — zatáhuje si hojné vlasy, až sú z nich hotové húžvy, čo si stavia pevne okolo hlavy. — Tí sú však teraz zlí mužovia. I do krčmy chodia, i doma robia zvady, a náš otec je dobrý...

— Ja by som chcel, aby nemusel chodiť do fabriky, — rozčítí sa Maroško. — Tam je mrzko. Človek môže padnúť do zoly alebo do dubnice. Keby sme si mohli kúpiť poľa, nemusel by do fabriky, pravda, nie?

— Vtedy by nemusel.

— No, ja som už predal dva zajace, i Zuze Lalovie som dal mladé a ešte mi i ostalo, — jasajú Marošove oči. — Už mi ich kocúr nepodrhne. Peniaze si odložím, pôjdem si i vyrobiť ku kôram ako druhí chlapci. A keď budeme mať dosť, kúpime si poľa.

— Na to treba veľa peňazí, syn môj... — stavia si mamka na strojnú hlavu tylový čepiec so širokou čipkovou vložkou, bielou ako srieň.

— Zarobíme! — chlapí sa syn, všímajúc si, kde sa podeli tie pekné materine vlasy, na ktoré je taká hrdá, keď jej splynú na prsia po oboch stranách. — Zarobíme! Všetci sme už štyria chlapi, — vyratuje na prstoch. — Otec, ja, Miško, a Janko...

— Veru za chlapi! — smeje sa mať, buchnúc rečníka do chrbta. — Horu rúbať, čo? Či ísť nadol? Ešte si vynosíte chleba, kým z vás bude niečo!

Na Maroša sa to ozaj hodí. On ak niečo, tak zrúti chleba, ani čo by pálil. Už si vie i sám odkrojiť. Odomkne si kasničku, vezme nôž a švac! — kus do vrečka, kus pod kabát a kus do ruky. Ale i rastie potom ani z vody.

Mamka mu dožičí. Veď čo má také chudobné chlapča? Ak sa nenaje, zakrpatie, a ako potom môže robiť? Maroš počuje, ako si vravia s otcom — naše deti nesmú drieť ako my — ale čo? Kde? Musí sa len chystať do tvrdej, ťažkej práce, hoci má knihy rád. S mamkou prečítajú všetky staré kalendáre, čo pozháňa tetuška u Kľuchajov. Staré knižky, rozprávky, všetko—všetko počítajú oni dvaja. Ak stihnú — vo dne, aspoň vo sviatok. Ak nie, tak v noci, keď už ostatní spia.

Maroš má zmysel pre také čosi. Rád má i cukríky, keď však má gazdovať na roľu a kone! Zato, uzrúc vyložené knižky v meste, nevie sa zdržať. Chcel by z nich mať. Iba mapa, čo ho ešte tak vábi. Tú si však opatrí. Zavrie sa do drevárne a pozerá: Tatry... Váh... Sv. Peter a Pavol, Mostice... Ako je to len všetko pekne poznačené na tom papieri! Ale knižky? Hej, k tým je ťažšie prísť! Taká väčšia knižka musí stať peňazí! Preto idúcky do školy len si zastane pred výkladom a obzerá si ich, obzerá, číta nadpisy — prečítuje.

„Genovéfa... Krásna Ilka... ej,“ myslí si, „to by sme čítali s mamkou i do dvanástej.“

Keď cíti najbližšie nejaký ten grajciar vo vrečku, nevie odolať. Má päť grajciarov. Čo je to? Ale probuje, dostať za to niečo a či nič?

— Dobrý deň vinšujem, — vojde s kapsou na chrbte do krámu, čo je súčasne i malou tlačiarňou. — Dajte mi nejakú knižku.

— Akú? — zadíva sa naňho obchodník prekvapene.

— Akú chcete.

— A máš peniaze?

— Mám!

— Koľko?

— Päť grajciarov, — vystrie Maroš dlaň.

— No dobre, — poprehrebá sa ten v knihách na policiach a konečne mu nesie jednu nevel'kú. — Na, to je dobrá knižka, poučíš sa z nej.

— Nejaké verše nemáte?

— Máme! I verše máme, — všima si pán chlapca pozornejšie. — Keď si zas niečo zgazduješ, príď, nájdem ti niečo!

Maroš vyletí z krámu ako vták. Obzerá si knižočku a má nesmiernu radosť. Jeho prvá knižočka! Pohľadká si ju ako mladého zajačika; večer potom — keď otec už spí na posteli, ustatý, čítajú, čítajú — o Sokratovi, gréckom mudrcovi.

— Pekné! — povie mať, keď im už utekajú oči. — Ale ja mám voľačo. Pozri! — prinesie mu za náruč zošitov. — To bude čítania!

— Joj, — splasne Maroš rukami, — to ani za rok neprečítame.

— Čída len nie! Počkaj!

Hneď sa i chytia do toho. V prvý večer to nejde. Ustatí sú a oči slipeňajú. Ale na druhý večer nedajbože odtrhnúť sa od toho. Čo je to v tom len opísané! — divia sa mamka i syn. — Koľko všetkých ľudí.

Mamka číta pri slabej lampe monotónne, ticho a chlapcovi, čo si rukou podpiera bradu, dobre oči nevylezú z jamôk od zvedavosti. Aká hrôza. Nevesta sa chce vydávať, už má i šaty i všetko, a ukradnú ju pred sobášom. Zavrú do prostej diery, trápia ju, chúd'atko Amáliu. Musí napísať list svojmu ženichovi, ak ju nevykúpi, že ju veru čaká smrť... alebo musí byť po vôli svojmu krutému otročiteľovi, veľkému pirátovi Keraxisovi... Mamka číta priduseným hlasom. Maroškoví neujde, ako jej oči plávajú v slzách. I preglga kedy—netedy.

„Keby ju aspoň skorej vyslobodili! Kebys!“ mihne sa chlapcovi v duši, čo sa vžil do deja ako kedysi do hry u Mrázikov alebo do bojov okolo Zlatého krčea. „Ja by ju hneď vykúpil. Všetky peniaze, čo mám, zanesol by som tomu ohavnému Keraxisovi. Povedal by mu — na, vezmi si peniaze a Amálku pust'. Nech ide domov, ona sa má vydávať!“ — Mamka — potrhne čítajúcu. — Pozrite na druhú stranu! Nejdú ešte po ňu?

Ona však len slzí a číta riadok za riadkom pekne, ako nasleduje. Nové trápenia — nové bôle. Ten Keraxis nie je človek, je to zver! Horší ešte i od zvera! Vykladá Amálii, že musí mať jeho rada. Počne sa k nej pritierať, ohava! Keď ho ona búši do prs, chyť ju za krásne vlasy — juj!

— Amálka, chúd'atko Amálka! — rozplače sa Maroš. Ani mamka nevládze ďalej čítať. Zloží list a plačú nad chúd'atkom Amálkou, okolo polnoci nariekajú spolu.

Chlapcovi sa to čítanie páči. Vytrvá až do konca, a to je veru dlho. Sto šesťdesiat zošitov takým čitateľom potrvá. Jemu však jednako len čosi vrta v hlave. Vie riečniť Valibuka, keby dostal tú knižku, kde je to vytlačené! Lenže peňazí nemá. Čo mal, uložil si na radu učiteľovi, ku ktorému práve chodí — na známky do poštovej sporiteľne. Tam vraj ešte prirastie k tomu voľačo. Čo teraz? Kde nájsť nejaké tie grajciare?

Keď berie chlieb z kasničky, tu vidí niekoľko šestákov jeden na druhom, ako ich priniesla mamka z mesta. Čo keby si z týchto? Ale len vziať — to by bola krádež. Popýtať mamku, to by nešlo. I tak vždy plače akosi, že nieto, čo treba. Dlhý musia platiť, čo spravili na dom.

„Takto ja k tej knižke nikdy neprídem,“ myslí si Maroš. „A však ja to vrátim, keď predám zajaca — vrátim im to!“ rozhodne a vezme si dva šestáky.

Ide rovno do mesta a opatrí si knižku, ktorú hľadal. Nájde v nej i verš o Valibukovi. I mnoho iných veršov — jeden krajší ako druhý. Páčia sa mu, veľmi sa mu páčia. Ale čože, keď si ich potajme smie čítať. Nech ukáže knižku, mamka hneď zvie, čo sa stalo. Iste sa spýta: „Maroš, a kde si vzal peniaze na knižku — ha?“ Juj, to by bolo! Juj!

A jednako už tomu neujde.

— Maroš, — zadíva sa mu akosi podozriavavo ešte toho dňa do očí, — a si ty mne nevzal z kasničky dva šestáky?

— Dva šestáky? — cíti chlapec, ako mu ide krv do tváre. No, čo, čo povedať? Vzal som a kúpil som

si veršovanú knižku? Jaj, bože! — Nie! — pokrútil rozhodne i hlavou. — Ja som nie! Ani som nevidel vaše peniaze!

— Povedz, nič sa ti nestane! — pokúsi sa ešte mať, keď nemysli, že by sem mohol prísť i niekto iný.

— Nie! Ja som nie! — neodváža sa s pravdou von.

— Ale ak si, potom dostaneš! — sprísnie ten pekný obličaj. — Pozri, ako nám je ťažko žiť. Zaodieť vás treba, zaobuť, a to všetko len tie naše ruky! Otec skoro ani nespí, derie sa dňom—nocou a niet z čoho úroky poplatiť, — vyhrknu jej slzy z očí. — Radšej mohol pánboh do svrčiny dušu vdýchnuť ako do chudobného človeka!

Maroš stojí ako omráčený. Pichne ho to ako vtedy, keď zabil toho kocúra. Ba horšie. Horšie! Tvrdé slová mamkine pohnú v ňom čosi, čo mu vyčíta, vyčíta: „Ty si nemal vziať tie dva šestáky! Ty si nemal čo spraviť svojej mamke toľkú bolesť.“ Skoro sa mu zatočí v hlave. Priznať sa? Nepriznať? Nevie sa rozhodnúť a otrásený v duši vyjde radšej na priedomie, kde sa ešte chlapci hrajú, hoci pri mesiačiku.

Hrať sa mu nechce. Ide spať. A tejto noci nespí dobre. Už—už usína, a zas to ujde. Pred sebou vždy tam má oči, veľké, nevädzové, uslzené materine oči.

Na druhý deň ponúka chlapcom, či by niekto nekúpil zajaca. Predal by! Nikto sa však akosi nehlási. Ani na tretí deň, akoby nikto nemal groša a nikto nestál o zajace. Zatiaľ doma u Kozov nájde už tretí raz bradatého žida. Výprava sa s mamkou, navráva ju na voľačo, ale Maroš nevybadá, o čo ide.

Skoro nato nájde mamku pred zrkadlom prehrebať si vlasy a plakať, nariekať. Vie, muselo sa stať čosi zlé, veľmi zlé, muselo sa stať, keď mamka tak plačú.

— Čo vám je, mamka? — pritisne sa k nej s obavou. — Čo sa vám stalo?

— Vlasy som si musela predat! — mykne to mladou ženou, až zafiká. — Moje vlasy... ach!

To ho dorazí. Vzal mamke dva šestáky z kasničky, a ona, chudina, musela si Židovi vlasy predat, keď je bieda v dome. Vyjde na priedomie rozrušený. Zájde až pred modlitebňu medzi chlapcov.

— Nekúpite zajačika? Nekúpite?

— Akého? — zaujíma sa hneď jeden z chlapcov, dobre zajedený Juro Drúčikovie.

— Pekného bieleho s čiernymi bodkami na chrbte a červenými očami, — vraví Maroš. — A je už hodný! Polovičiar!

— A za čo ho dáš? — nastáva jednanie. — Za čo, ha?

— Za tridsaťpäť grajciarov!

— To je veľa!

— Tak teda za tridsať.

— Za to dostanem mladého i z veľkých, a tvoje sú z malých.

— No z prostredných sú, — nedopustí Maroš. — Tak si ho vezmi za päťadvadsať...

— Dva šestáky ti dám zaň, — núka chlapčisko. — I tak nemám viac. Ak chceš, daj — ak nie, nechaj si! Dáš?

— Keď nemáš viacej, — povie Maroš smutno, — daj teda tie dva.

— Ten to predáva, — divia sa chlapci, — odpoly zadarmo!

Obchod je vykonaný a Maroško má dva šestáky. Je pravda, zajac je tam, a ten stojí najmenej tridsaťpäť. Ale aspoň dva šestáky sú tu! Dva šestáčky! Položí ich do kasničky na miesto, odkiaľ ich vzal.

13

Mamka sa zadiví, keď nájde dva šestáky v kasničke pekne jeden na druhom, ako by ich len prv nebola ani zbadala. Háda, ako sa len mohli ta dostať, keď ich tam nebolo? Ale darmo háda, Maroško si číta svoje verše slobodne pri stole. Číta i jej, a keď sa spýta, kto ti dal knižku? Nuž kúpil som si. A kto ti dal peniaze? Predal som zajaca, dostal som. A ona sa ani nezháňa po tom prísť všetkému na koreň. Ved' má toľko starostí! Veru nech tých niet, nepredá si svoje krásne vrkoče Židovi za mizerných desať zlatých...

Maroš vidí, pomaly sa i jej srdce utíši. Keď si smutná stane pred zrkadlo, už nenarieka. Len nadáva tomu falošnému kupcovi, čo jej toľko vystrihal z vlasov.

— Ach, taká potvora potvorská, — žaluje sa synovi. — Keď mi to len chodilo na dom a chodilo. On si vraj vezme len málo, máličko — ešte mi ostane dosť, až nazbyt. Tak som sa mu dala občankať. A teraz — hľa, ostrihaná ovca! Ani ľuďom na oči sa ukázať!

— Ved' vám to pod čepcom nevidieť, — teší ju Maroško.

— Nevidieť! Keď ja viem, mala som ich, a už ich nemám!

— Máte desať zlatých! — dokeruje sa s ňou.

— Čo je to, dieťa moje, k tomu, čo nám všetko treba? — zamračí sa mať. — Vieš, my si musíme s otcem všetko nadobývať od toho klinčeka, od tej íverôčky!

— Budem vám pomáhať i ja!

— Ako?

— Pôjdem na prázdniny ku kôram. Zarobím a bude.

Takéto a podobné skúsenosti odtlačujú sa natrvalo do mäkkej chlapcovej duše. On hry má rád, ale skoro príde na to, že je to len taký beh za vetrom. Čo z toho? Mišo Mrázik, ten si to môže dovoliť, ved' majú doma všetko i bez neho. I Ivo Kloška a chlapci z mesta — tí sú páni! U nich si však mamka musí predať vlasy, to je iné. Tu musí preto pomáhať i on.

Počne sa lapať práce, hoci je v nej už dávno. Po Mišovi nasleduje do hurtovnice Janko a mamka môže spokojne ísť, kde jej práve treba. Deti už má na koho zveriť. Pravda, tá škola zavadzia, ale pán učiteľ sú dobrý. Pustia Maroša, keď to musí byť. A on si zájde k Váhu, rozloží sa s deťmi a číta im verše zo svojej knižočky...

Takto by sa žilo akosi, keby neprišlo ešte iné.

Istého rána, práve sedia pri raňajkách, keď sa ozve zvonku hrozivý výkrik: Plajbásovci, čo robíte, dvor vám horí...

Otec je v robote. Mamka vybehne na uličku. Zalomí rukami a ako bez zmyslov zrúti sa na hrbu mokrého duba, čo sa po využití vo fabrike suší na podkurovanie.

— Bože môj, bože môj, — začuje i Maroš, hneď mu vypadne lyžica z ruky, — ľudia, ľudia, čo ste to z nás urobili?

Keď vybehne, na ohromnom starom dvore z Haruľovie strany vybuchne ani čo by vyhodil veľký sud do výše. Ľudia sa zháňajú zo všetkých strán a tamhore to praští a šíri sa nebezpečne. Šťastie, že je aspoň dobytok na poli. O to je ľahšia vec... Lenže nie pre Maroša. Jeho dobytok sa nevyháňa. Ten je tam — v maštali.

— Joj, zajace moje, zajace! — zabadáka chlapec. Pohľad jeho, zúfalý, vytreštený, padne na mamku. Čo však tá — zvíja sa ako pristúpená a nezadlavená húsenička na zemi. Čo robiť? Pritiahne si cediačik a rozbehne sa do horiaceho staveniska. Hore na šope už čertovsky praská. I dym sa odtiaľ kudlí. Ale maštal' je ešte akoby nič. Otvorí dvere, vrhne sa k zajacom, čo sa udivene zahľadia naňho červenkastými očami. — Muc... Muc...! — Volá ich, rád by ich chytiť aspoň zo dvoch. Nedajbože! Zajačiky, inokedy krotké, teraz práve sa plašia. Čupne i ten, i onen, a šuch! už je v diere pod rezom. On sa však vrhne i sem za nimi. Hodí sa na zem, vstrčí ruku do diery, pokiaľ len vládze, ale nič! Dym sa už valí dverami na maštali. Praskot vzrastá, mohutnie... Skoro nevidieť nič, len biely — bielučký dym, keď si Maroš zapchá nos i ústa a vybehne z horiaceho dvora, bedákajúc: — Zajace moje, zajace! — Pozrite to chlapča, pozrite! — ukazujú na neho ľudia. — Či to ono nepodpálilo? Čo si tam hľadal? — oboria sa naňho.

— Zajace, moje zajace! — trasie sa chlapec na celom tele a z očí mu rinú slzy ako hrachy.

— Čože tvoje zajace? Dom si bráň! — ukazujú mu na chalupu, čo má na oknách okenice, ale nikto ich nezatvára. Mamku ešte kriesia ženy tam na dube. Deti rozobral kde—kto, ale otec ešte nedobehol z fabriky. Nikoho nieto u Kozov, nikoho, len Maroško je tu. — Dom si bráň! — volajú na neho, a to hlasom, akoby to všetko on bol vykonal. Akoby on bol ten dvor podpálil.

— Dom? — zbiera Maroš sily. Ale o chvíľu už je v pitvore, z pitvora beží schodami na povalu. Tu sú oblôčky. Ak sa nezavrú železné okeničky, oheň sa dostane dnu, a potom je už ozaj beda. „Nie, nedostane sa!“ myslí si chlapec, cítiac, ako mu ktosi pridáva sily „Nie!“ a zavrie a zahačkuje okeničku, jednu i druhú. „No, teraz je už dobre!“

Požiar sa medzitým rozožiera. Zachváti celý dvor, preskočí i na susedný, Kluchajovie. Zaplaví i drevárne, i domce, až sa zakudlí a mece pláchy doďaleka. Ľudia nosia vodu, i striekačky hasia, čo však z toho. Do večera všetko je na hrbe. Ostanú len ohorené trámy a z krmu iba kopy hnoja. Múranice obstoja, i tá Plajbásovie, ale krovy sú tam. Komíny a dajedny steny začadené čnejú do výšky.

Smutno je veru na pohorenisku. Veľmi smutno! Mamka Kozovie už si všetky slzy vyplakala. Otec, ten neplače, ale vidieť, ako mu je tupo v duši. On je z tých, čo málo čakajú od života, keď ich však sto ráz hodí, sto ráz sa usilujú vstať. I teraz, ešte sa tu kudlí z hrb znivočeného krmu, on už znáša opálené brvná, vybija šparnáky, veď bude na čo! Maroš, keď otec neplače, neplače ani on. Len sa preberá v uhlí, či by nenašiel niečo, nejaký koštialik z tých zajačikov, alebo ak sa podusili! — Ale nič — nič!

— A ak ušli! — teší sa chlapec a hneď mu je ľahšie. Ak ich už ani nebude mať, ale aspoň ak nešli takou ťažkou smrťou!

Keď prídu kravy, je to ešte smutnejšie. Dobytok hľadá svoju maštal', a keď jej niet — zostane proti pohorenisku a ručí. I Kozovie Rysuľa zarúkuje na zuhoľnatené trámy a na čmudiace hnojisko dobrého krmu. Akoby len súcila s gazdom a gazdinou a vedela všetko, čo sa stalo. Maroškovi sa zdá, v tom rúkaní spytuje sa i ona, tá kravička rysavá, kto to bol? Kto to bol? Kto nám to urobil?

— Kto to bol? Ktože to uhádne?

Ľahko by to prischlo i na ňom — na Maroškovi, keď vybehol z horiaceho dvora. Ale totka Krdanka videla ho ešte s lyžicou v ruke, i ako mu riedka múka vyčrpla z nej na zem. Videli aj iní — a tak koniec reči. Ktosi musel mať záujem, aby to ostalo na ňom. A nebolo by to prvý raz — vyhorieť bez viny. Ale nie! Teraz sa háda inak a nič nevyháda. Ostane to na vandrovníkovi, ako obyčajne.

— Rysuľa, Rysuľa, — ide jej Maroško oproti, — na, na! Pôjdeš spať do Lalov. Ujec Lalovie ti utisne miesta v maštali. Neruč, i tak je už všetko darmo! I zajačiky sú už tam, a všetky... všetky... pod'!

Ale nešťastie nikdy nechodí samo. Kým sa chlapec piple s Rysuľou, doma je zasa poplach. Braček Miško na zhorenej rezačke, čo otec len nedávno kúpil, nadreže si ruku. Ono je to krám o jednom kolese, na ňom sú dva nože pripevnené. Ten zmok si koleso roztočí, ruku strčí do valcov, až je to. Ešte dobre, že si ju neodrezal ako kus koreňa. Bolo by o lazára viac na svete, a o jedného vojaka menej.

— Ach, bože môj, bože, — bedáka mamka, vlečúc hneď pacienta na chrbte k lekárovi. — Keby už mne chcelo hlavu odtrhnúť! Aspoň by som už mala svätý pokoj.

Kde by však ešte pokoja? K tomu nepríde človek tak ľahko!

I u Kozov začne sa len teraz opravdivé mordovisko. Dvor, keď raz zhorel, musí sa postaviť. Domec, keď je raz nahý — bez krovu, musí sa prikryť. Peňazi nebolo, teraz musia byť, čo ich príde hneď vyhriebať spod zeme — tak! Z poistného prikvapne málo—neveľa, i to len z milosti, keď práve vyšlo a nebolo ešte obnovené. Ostatné sa vypožičia a pohne sa robota na pohorenisku.

U Maroška nejde už o pasiu. Teraz to ženie každého. Otec musí vystať z fabriky a opatriť si, čo treba. Mamka stará sa o to, čo na stôl a pre kravu k dojeniu. Ľudia im ináč, ako už v takom nešťastí, dajú krmu — po plachtici z každého lepšieho domu. Len poznášať to, na to treba chrbát. Maroško chodí s mamkou na zelinu. Túla sa po medziach a úvratiach. Tá slanina, ktorej sa nažuvál u Stračkov, zide sa mu už. Drobnými rukami trhá trávu od koreňa, slimačie i povoju, čo príde, a ukladá do batôžka, ukladá. Ak už majú obaja, podvihne najprv mamke. Svoj batôžtek vyloží si na vysokú medzu, podsadne si podeň a tak ho zodvihne. Doma pomáha otcovi vynosiť hnoj a očistiť miesto, kde sa bude stavať. Pri Janičkovi musí byť už Miško. Vyberá hrdzavé a zhorené klince—šindľovce, vyrovnáva ich kladivkom na skale a potom namočí do oleja. Tak sa ešte zídu a zgzaduje sa na tom...

Keď sa už dajú do stavby, pustí ho pán učiteľ i zo školy. A to je dobrý človek. Deti ho majú veľmi rady. Ani nebije, len vyhreší. A keď mu kúpia hárok papiera, napíše im peknú rozprávku i prečíta. Maroško by teraz i chodil, a vďačne chodil, ale keď už musí pomáhať. Keď sa zruby postavlia a na zruby rohy, na rohy zas laty — a on chodí hore—dolu po tých latách a vynáša šindle na náručí. Nie je to také ľahké, ako sa zdá. Raz—dva vyjst', to je nič. Ale tak chodiť od svitu do mrku, škriať sa a spúšťať, to je veru dosť. Večer, keď si sadne doma na schody v pitvore, sedí tíško, ako otec sedával, keď prišiel z roboty, ak mal trochu času. Nezaspieva, nešťveráči ako inokedy. Ide spať. A v postieľke

cíti, ako ho údy sekajú. Sotva si však ľahne, už i spí, a to je dobre.

O prázdninách je zas všetko na mieste. Dvor je už nie ten ohromný. Také sa teraz nestavajú. Ale Rysul'a už má svoju maštal'ku, i jaloviatko, keď zíde z hole, nájde svoje miesto. Len miesto. Len zajace sú tam, len ak pôjde na ne zarobiť. Inokedy dostal takto i od starej mamky i od starého otca Stračkovie. Teraz sú však i tí akosi bez groša. A starý otec, ak i čo má, stačí všetko minúť. I mama sa žaluje naňho. A tá chorľavie, nemôže si zarobiť u Weissov na Rohu ako inokedy.

— Jano, a ako je to pri tých kôrach? — spýta sa raz kamaráta Červeňa. — Ty si tam bol.

— No vieš, — natiahne chlapec múdru tvár, — ono možno ísť k takej robote i na pílu a možno i do mlyna. To dostaneš tragač, naložíš naň kôr, koľko sa vmestí, a potom voziš, voziš, od šiestej do šiestej, vysýpaš na hrbu. Odtiaľ sa to berie a láme do veľkého mlynca, čo to pomelie na dub... V sobotu, ak v stredtýždni neutečieš, dostaneš výplatu a ideš domov. To je všetko.

Maroška to vábi akosi. Doma i tak čo? Mamka si dobre oči nevyplačú. A otec sám nevyvládze na toľkých robiť. Ani tá hra o ciele alebo o Barboru už nechutí. Kde by chutila pri toľkom nešťastí? Darmo príde Paľko Kľuchaj s tým i s oným, darmo i Anka Krdanka so svojím veselým úsmevom — Maroš cíti, tu musí robiť každý, kto vládze, ak sa má žiť...

— Mamka, — povie chlapec, skladajúc spolu s ňou batoh trávy z chrbita, — ja pôjdem voľačo zarobiť.

— A kam by si šiel? — zaďáva sa táto naňho s ľútosťou.

— Ku kôram do mlyna.

— Ku kôram? Ešte si malý a slabý.

— Nie som. I Jano Červeň ide — pôjdem i ja.

— A kedy by si šiel?

— Zajtra, — povie rozhodne. — Nahotujte mi niečo do šatôčky.

A Maroš ozaj vstane ráno vedno s otcom, hoc ten ani nevie, kam sa on chystá. Ale keby i vedel, čo? Čo ho čaká, chudobného chlapca, ako hrdlačiť od malička? Dostane od mamky chleba a bryndze do šatôčky a ide.

Ráno je svieže a milé. Mlyn je dobrý kus za Mosticami, ale chlapcovi sa kráča veselo. To je niečo iné, ako ísť na huby alebo sa hnať za kravami či husami k Váhu. A čo hneď robiť piecky alebo dobývať Zlatý krč! To je celkom iné. Maroš cíti, ako by od neho čosi záviselo na tom širom svete. Hrať sa, či nehrať — na tom je nič. Ale robiť? Ak nebude robiť, nebude mať zajace, ani knižku si nekúpi, akú by chcel, ani otcovi by nemohol pomôcť. Keď ho však prijmú do roboty, všetko bude. Bude mať ruky rysavé od smoly, ale inak sa bude môcť prihovoriť chlapcom. I starší si ho všimnú, keď už robí.

Pod vrbami neďaleko mlyna dohoní iných chlapcov. I Červeň je medzi nimi. Všetci majú na rukách fľaky od smoly. Kráčajú veselo a spustené ruky sa im vozia naprednazad ako starým.

Keď ich Maroš dobehne, zastanú a obzerajú si ho, akoby mali rozhodnúť, vziať ho medzi seba, či nevziať.

— Azda i ty ideš s nami ku kôram? — pohodí jeden zo starších. — Ved' si ty pán!

— Ja? — zahanbí sa chlapec a začervenie ako fakľa. — Ved' sme my chudobní!

— Ale sa máš vraj učiť za pána! Tak to vravia i ujec Stračkovie.

— To len tak! My sme vyhoreli.

— No dobre. Tak pod' medzi nás! — povolí ten starší, akoby sa to malo na tom zvrtnúť. — A uvládzeš tragač — ha?

— Uvládzem.

— Uvidíme!

Vo mlyne rozoberú si chlapci tragače. I Maroš dostane jeden. Potisne ho pred sebou, a ten ak píska, tak píska. I tie ostatné vŕzgajú. Jeden tak, druhý inak. Kôry sú postavené do koňa. Ktoré sú už suché, berú sa rovno odtiaľ. Naberú si chlapci, i on si naberie, koľko sa len vmestí. Prisoší sa k tomu a zdvihne. Koliesko zapíska a ide to, len ho trochu ohne. Zamieri, kade ostatní, i pri veľkom, už rachotiacom mlynici, o ktorý bije akýsi chlapčisko kôrou a láme ju — vysype svoj náklad.

— Hej, ty pankhart, ja tvojho otca naháňam, — začuje vtom ostrý hlas za chrbitom, — a či to tak? Nevieš to vysypať poriadnejšie, ty sprosták voľáky. Ty krava, ty vôl!

Maroška zamrzí, skoro mu tragač vypadne z hrsti. Obzrie sa, komu on čo? A tu vidí pred sebou rozkateného človeka, čo dáva pozor, aby práca išla. Trochu nabok vysypal tú fúru, preto ten tak.

„Dám si pozor,“ pomyslí si Maroš a nepovie ani slova. Zoberie si svoj tragač a vozí a vozí. Jano mu ukáže, ako si to má i naukladať, i trak mu opatrí, čo si prehodí cez plecيا, aby mu ruku nevyťahalo.

Už to azda pôjde.

Ako však tiska a koliesko spieva svoju hvízdavú pesničku, až to v ušiach piští — zrazu nakloní sa náklad a rups! — vysype sa na zem...

— Ach, ty hovädo! — udrie zasa doňho predošlý tvrdý hlas. — Nevieš si ty krám posprávať? Vidiš, koliesko sa ti nahlo! Oska ti je von! Ty hlupák! Ta — choď mater cicat'!

V tú chvíľu pocíti už Maroš, ako ho ten hrozný chlap odsotí. Pozrie naňho — oči má podliate. Z úst mu razí pálenkou. Čo tomu?

Jednako už ho chce prosiť a veľmi prosiť, aby ho neodháňal. Ved' on chce robiť, chce — aj sa naučí ako ostatní. Ale dnes je tu prvý raz. A doma mamka plače. Otec nevyvládze toľkých chovať!

— My sme vyhoreli! — to je všetko, na koľko sa zmôže.

— Čo mňa po tom? — odsekne mu drzo chlap. — Ešte si sopliak, ty holopysk. Príd', keď trochu obrastieš!

Maroš sa zoberie v hanbe. Ani nepovie zbohom, a komu? Nechá tragač tam, kde sa noša prevalila, a ide, kam ho oči vedú. Kdesi pri Váhu zastane, je mu smutno, veľmi smutno v duši. Čo teraz? Ísť domov? Ved' išiel ku kôram! A len čo fruštík odtrúbilo vo fabrikách, len... Sadne si na hať a díva sa do vody. Keď ho nadíde hlad, rozvinie si šatôčku, dá sa do chleba a bryndze. Domov ide len večer, keď i ostatní z roboty...

— Prepustili ma! — povie mamke, keď ho táto víta. — Prepustili!

— Už ťa prepustili?

— Už!

— A si robil?

— Robil!

— A plat ti dali?

— To vraj len na sobotu.

Príde sobota a mamka vystrája syna do mlyna. On sa i vyberie, ale skoro sa vráti.

— Nuž, koľko máš? — spýta sa ho.

— Nič mi nedali.

— Nič, a prečo?

— Keď som im tragač pokazil.

— Hneď som vedela! — kývne mamka smutne. — Ty nebudeš mať akosi šťastie v živote ako druhí, nebudeš! Nepokazil ten tragač niekto iný?

— Nie! Ten som ja!

14

„Ty nebudeš mať šťastie v živote!“ hučia Maroškovi dlho v ušiach mamkine slová. Uverit' im — nebolo by ťažko. Hoc je malý ziačik, prešiel už cez všeličo. Ale čo je šťastie? Šikovnosť, keď kto niečo prekúri, aby druhý vyhrmel za to? Veď už i otcovi Stračkovie raz bol sľúbil robiť ako druhí — šikovne. Lež keď to druhým ide inak a jemu inak.

— Aký je to ten šťastný človek? — spýta sa otca v nedeľu, keď sa mu zdá veselším a zhovorčivejším.

— Prečo sa spytuješ?

— Keď mi mamka vravia, že ja budem nešťastný.

— Čo by si len bol... pohladí ho ťažkou rukou po hlave, čo je zriedka. Tu sa na nejaké mazny nestačí.

— Keď budeš zdravý a spokojný s tým, čo máš, môžeš byť šťastný.

— A vy ste šťastní?

— No, som spokojný, — prelietne úsmev otcovi tvárou. — A kým som zdravý, nemám si čo žiadať, leda vyplatiť ten dlh.

— A keď ho vyplatíte, budete šťastní?

— Prečo by nebol? Budeme mať všetci, čo nám treba.

Maroškovi po tomto zišiel na um rozdiel, čo je v povahe rodičov. Mamka je prudká. Raz mu vraví — drž sa, nedaj sa — inokedy zas — ty budeš nešťastný v živote! I sama raz je veselá, vyspevuje si, smeje sa, celý svet je jej, a hneď zas narieka, načo len pánboh stvoril chudobného človeka? Otec, ten je pomalý, zriedka sa usmeje, len robí a robí. Ale plakať neplače ani pre dlžoby, ani keď sviňa ochorie. On je spokojný s tým, čo má, keď je zdravý. A ak raz i ten dlh vyplatí, bude vraj i šťastný...

Ani nevie ako, a ten zamlknutý, chladný otec sa mu pozdáva, keď ho i nevie mať rád ako mater, s ktorou je akosi skamarátený. Výklad o šťastí sa mu do jeho detskej hlavy nevprace. Sú to preňho viac len slová, na ktoré — nebyť mamky — ešte dlho nepríde. Ale otec, v ktorom poznal len akýsi robotiaci stroj, počne ho zaujímať. Doteraz, keď sa s ním zišiel, najčastejšie ho hrešil, alebo aspoň napomínal. — Maroš, nohy umyť... pomodliť sa! Ber sa do kostola na katechizmus...! Vykydaj hnoj z maštale, nevidíš, ako my musíme drhnúť? — takými slovami nemožno srdce zohriať. Teraz je tu však čosi iné. Pohladil ho po hlave i usmial sa mu. Nebozkal ho, ako tetuška Klúčajovie pobožká Paľka. Nie, chudobní ľudia sa nebozkávajú, na to niet času. Ale keď pohladil, i to je dosť... A tá vyprávka, ešte takej nepočul.

— Pôjdete kosiť? — priplichtí sa k otcovi, keď si večer kuje kosu.

— Máme ľadník na Hriadkach, treba ho pokosiť. Mohol by si mi prísť s obedom a pomôcť obracať! Zajtra bude pekne, môže sa i osušiť.

— Prídem! — sľúbi Maroš.

Na druhý deň aj ide, nesúc v servítke za misku halušiek. Vidličky mu trčia z vrečka. Mamka mu naložili ponáhľať sa. Ani si nesadne, iba raz pod vrúbky. Pozrie do servítky, či nevysypal. Ale nie! Halušky sú vrchom, na nich jesto i škvariek. Eh, tak mu ide na ne, keď doma nejedol. Veď by otec ani nepoznal. Už—už i podľahne pokúšanju. Lenže ľudia idú, ak ho uvidia, vysmejú sa mu, že je taký bumbaj. I otcovi povedia. Ani by to nebolo pekne, keď otec robí od rána, a mal by byť len to, čo on popapre. Preto i vyskočí a pohne bežkom spod vrúbok. Len jednu škvarôčku čo si strčí do úst, len jednu jedinú.

Ľadník je už skutočne dolu na úzkej roličke vedľa železničnej trate. Otec sa Maroškovi zas usmeje, keď ho vidí skákať bosými nohami po riadkoch.

— Daj si pozor — nepichni sa!

— No, nie! — chlapi sa Maroš. — Ja mám podošvu, ani bodliak ma nepichne. Tu máte halušky!

— A mať príde?

— Aby ste ich nečakali — musia ísť na Prídavky nazbierať kapustných listov pre svine. I pliet tam musia, keď nasadili zeleného mnoho.

— Veď si my poradíme, — sadá si na medzu a kladie misku s haluškami na kolená. — Pravda?

— Poradíme! — hľadá syn na halušky a cíti sliny v ústach, keď je hladný. Vezme si vidly zo zeme a počne obracať, kým sa otec naje. — Ešte je trochu mokry! — naťahuje sa s ľadníkom.

— Nechaj! Pod' sa najesť i ty. Či si jedol?

— Nie!

— Tak pod', máme dosť obaja! Potom budeme robiť. Hybaj!

— Keď máme len jednu vidličku.

— No len pod', — ponúkne ho otec. — Na! — strká mu vidličku do ruky, — naklad' si do úst. Potom

dáš mne. Každéj veci spôsob.

Maroško je hladný, nedá sa núkať. Vrhne sa na misku a pichne vidličkou hlboko. Napchá si ústa ani škrček a podá nástroj otcovi.

— Teraz vy! — ledva vypustí z plných úst.

— A teraz zas ty! — podá mu zas on vidličku.

Tak si oni podávajú na medzi z ruky do ruky, až z hodnej misky vykukne dno. Ľadníček im schne na slniečku, aj rozvoniava. Vysoko, vysoko kdesi, zavrtaný do belasej oblohy, šveholí im k tomu škovránok obedňajšiu pieseň.

— Ako je dnes pekne, — poznamená chlapec.

— Veď i treba, nech sa krm usuší! — odkladá otec náčinie. — A si sa najedol?

— Najedol!

— Tak mi teraz dones do krčiazka vody z vochterne a pôjdeme!

Chlapec vezme spod medze krčiaztek—kamenáčik a kráča do vochterne. Obzerá si cestou role. Aké sú len iné široké a ich aká je úzka. A otec je celkom iný, krajší, veselší, keď robí na roli, ako vo fabrike.

— Prečo je tá široká roľa nie naša? Čo len táto úzka?

Keď sa vráti s vodou, nezdrží sa a povie to otcovi.

— Hja, syn môj, — prikývne mu tento, — ja by bol tiež radšej na širokej roli! A my sme mali tiež niekedy široké, — ukazuje mu až po štvrtú medzu. — Vidíš, až potiaľ oral tvoj starý otec!

— A prečo my neorieme?

— Keď je to už nie naše.

— A čie?

— Mnoho nás bolo detí, rozdelilo sa. Dostala sa nám štvrtá čiastka. Ale len by sme i na tej boli zdraví...

„Zas to zdravie!“ myslí Maroš, prehadzujúc riadky na druhú stranu. „Je to zdravie taká veľká vec...“ Aj by sa opýtal, ale sa bojí, ak by ho otec vyhrešil. A dnes je taký dobrý. Tak im pekne ide ten ľadník od ruky. Na Váhu sa iste kúpu chlapi, Paľko i ostatní. Ale nech! — dosť sa nakúpe. Tu robia ľudia všade — volajú z role na roľu. I ujúkajú dievky kdesi hen na vršku. Po trati zas ženie sa železnica, jedna prefuní zhora, po nej hučí druhá zdola. Čo je tých železníc! A kam to len idú tí ľudia? Po vrchy, to vidieť — vysokánske vrchy. Ale potom? Je ten svet i za tými vrchmi? Má mapu, na nej sú tie vrchy, i Váh, i Mostice, ale čo ďalej? V škole sa ešte o tom neučili, to len vo štvrtej, na rok! Tam u Horvaja majú už inakšiu mapu. A čo je v tých dolinách? Kde je tá jalovina? V ktorej? — usiluje sa v práci vedľa otca a zahrňuje ho otázkami.

— Kde je tá Mostická dolina? — spytuje sa Maroš.

— Hentá naproti! — ukazuje otec hrabliskom. — Ten okrúhly vrch, ani vycirkulovaný z jednej strany, a ten rozhodný so skaliskami z druhej. Tá ženie hen pod Ďumbier na Zadnie.

— A kde je teraz jalovina?

— V Repiskách. Na druhý týždeň zájdem pozrieť našu jalovičku.

— Vezmete jej soli?

— Vezmem!

— A mňa by ste nevzali so sebou?

— Ešte by si nevydolel. Je to ďaleko.

— Ja vydolím, žobroní chlapec. — Len ma vezmite. A keby ste mi ešte dali ušiť krpčky. V tých sa ľahko kráča. Tak by som šiel! Dáte mi?

— Keď nemám peňazí.

— Vyberiem si z poštovej sporiteľne, — hotový je Maroš. — I tak čo? Nepribúda.

Napokon sa dohodnú. Otec je dnes celkom inakší, ako keď robí vo fabrike. Nevie ho zakríknúť a mu čo odoprieť.

— Keď budeš počúvať ako dnes — vezmem ťa.

A chlapec počúva. Akoby nepočúval, keď dostane krpčky a môže do hory? Mamka sa len diví, čo sa to robí s ním. Sám sa jej ponúkne — opatriť Janička, hoc ho i chlapi vyhvizdujú na uličke. Sám! I prv opatril, veď je on nie najhorší, ale mu to musela sama naložiť. I ošomral, teraz nešomre. Otec prinesie kus krpčoviny a on zájde si k starému Stehlíkovi, nech mu tie krpčky ušije. Ale skoro, lebo na sobotu musí už s otcom do hory.

Do soboty sú krpčky hotové, vymoknuté i vymastené. I návlačky majú, také pekné len tak voňajú.

Popoludní sa Maroš vykrpcuje, návlaky si ovije okolo nôh a čaká, vyčkáva. Starší chlapci už išli. Čože — tí by ho nevzali so sebou, keď je ešte malý. Niektorí fľľali i na koňoch. Ale nech! Ved' ho otec vezme, len by došiel z fabriky.

Na priedomí obrzú si ho deti. Všimnú si tých novučkých krpčiekov.

— Ja pôjdem s otcom do hory, — pochváli sa kamarátovi Paľkovi.

— Ja by som tiež šiel s vami, — sklopí tento smutne oči. — Ale mňa nepustia.

— Všet i teba, Maroško, — priskočí k nim Anka Krdanka, tiež už trocha podrástla, — i teba zje medveď. Nechoď ta! — vytreští očká, plné obavy. — Ja by veru nešla! A najmä nie v noci!

— Ved' ja pôjdem s otcom, a my dvaja sa medveďa nebojíme.

— Hej, nebojíte, keď nepríde, — duplikuje Anka. — Nebojíte! Ale keby prišiel, utekali by ste.

— Neutekali! — chlapi sa Maroš.

— No vieš, — zamieša sa Paľko do reči, — taký medveď je veľmi mocný. I koňa zrazí dlabou, i jalovicu odnesie!

Iba bujaka sa bojí. Keď ho ten pritisne rohami o peň alebo o skalú, veru ho i zadrhne. Ja som už počul o tom rozprávať ujca Kotúčovie. To je jáger, a aký! Ten i zabil medveďa. A vravel, ako našiel raz bujaka držať medveďa o skalú. Medveď už nedýchal. Ale bujak, keď ho odtrhli, tiež padol z nôh a museli ho dobiť.

— Ale nič sa neboj, Maroš, — posmeľuje ho zas Paľko, rodený poľovník. — Vieš, medveď ti je také zviera, keď mu ty nič, on tebe tiež nič.

— My sa nepôjdeme s ním biť, — zahladá sa chlapec na pysky krpčiekov. — My pôjdeme jalovičke so soľou.

Takto hotový vyčkáva otca. Už sa i zmrkne, ten však nechodí a teraz je večer dlhý. Už deväť hodín a ešte nejde. Už by mal prísť, ak majú do tej hory. Hora je ďaleko! Ale kdeže príde, keď majú výplatu? Sobota je, sobota!

Konečne po deviatej začuť rovnomerný krok ťažkých škvorní. Len čo sa obráti niečo zjeseť, poukladá, čo treba — soli, tlče, dohánu, fľašu pálenky, slaniny a chleba do tanistry. Ani si len tie čižmiská nepreobuje. Siahne pod trám za kvakuľou, strčí i chlapcovi akúsi do ruky a už sú v ceste.

Mesiac svieti splna — je skoro ako vo dne. Maroš vidí noc je celkom príjemná, a hrdo kráča vedľa otca. Prejdú mostom cez Váh, ktorý si vypráva ako vždy. Vyjdú na vyvýšeninu a potom rovno—rovno po rosnej pažiti namieria do vrchov k doline. Chlapcovi sa zdá, ako by len ruky vystierala po nich. Pobehne za otcom, ktorý dvíha črievy a kráča dlhým krokom. Dohoní ho raz—dva. I predbehne. Niekedy sa obzrie späť, kde miznú v šere Mostice i veže a komíny Sv. Petra a Pavla.

Prejdú popri dedine — tá spí. Nestretnú človečika a mesiac len svieti. I hviezdíčky svietia — jasajú sa, jasajú! Vyše dediny je už cesta skalnatá. Otcove črievy hrknú do skaly.

V doline je chladnejšie a tmy je viacej. Mesiačik hodí svetla na vysoké bralá, ale cesta sa vinie pomedzi svrčiny. Voda hučí, rozkýpa sa vedľa. Hovorí, hovorí. I tie svrčiny sa rozhovoria, i tie skaly, z ich dier môže veru hocikedy vystrčiť hlavisko ten drak sedemhlavý. Marošková fantázia sa rozpracuje. Rozkydané skaly predchodia mu ako stádo divých sviň. Myslí si, spia — ale vyrušiť ich, a hodia sa na človeka!

— Otec, otec! — volá syn na vodcu, keď zaostáva. — Otec!

— Čo je? — ozve sa tento, zamĺknutý akosi celou cestou. — Čo?

— Počkajte ma!

— No pod'! Máš ešte krátke nohy!

Idú ďalej pomedzi braliská a popod svrčiny. Dolina sa raz rozšíri, raz zasa zúži, že sú len skaliská, cesta a divá, kypiaci bystrina. Maroš zbiera sily i odvalu. Kráča, až zaskakuje. Ale taká hora, to je nie ako niekde vo Vrbinke! A ten hukot a tá vrava, k tomu ešte v noci! Tu všetko vypráva — všetko je tu, ako čo by žilo — juj! Načo som len išiel? — obzrie sa tu i tu za seba, či voľáčo nevyskočí a nebeží za ním.

— Otec, otec, počkajte ma!

— Azda sa len nebojíš? — pristaví sa tento. Iste rozoberá cestou svoje starosti a nezbadá, ako syn zaostáva. — Bojíš sa?

— Čo by som sa bál? — podbehne Maroš. — Ale nohy ma bolia.

— Vidíš, som ti vravel, — lapá ho za ruku. — A máme ešte dobrý kus do Repísk.

Pomaly sa dolina rozšíri. I svetla je viac. Ide sa im ľahšie. Kdesi z kopca zhavkajú strážne valaské psiská. Keď sa však nikto neblíži tým smerom, zamĺknu.

— Keby tak boli prišli, — vraví syn otcovi, — bol by im dal!

— Komu?

— Nuž tým psom!

— A čím?

— No skalou. Keď ja raz trafím psovi skalou do nosa, tak ide!

— To sú zlí psi, — vysvetľuje otec. — Takí i dotrhajú človeka.

Maroško je, pravda, rád, keď neprišli. A ešte je radšej, keď začuje zvonce a stanú pred kolibou, zrubom ktorej prežaruje ešte niečo pahreby a vyráža chrapot, ani čo by ťahal na poriadnej base. Koliba je plná ľudí, čo prišli so soľou, chlapcov i starších. Tu to spí všetko na hŕbe. Otec ešte diškuruje za chvíľu s pastiermi, Kušiakom a Stanom. Čo však už z toho, keď sa jemu oči zavierajú. Utisnú mu preto miesta kdesi pod stolcom, kde by zaspal hneď, len keď dym akosi ide do očí a štípe, štípe. Potiahne otca za nohu — kde je voda? A keď ju nájde v gelete, namočí si do nej cedáček, priloží na oči a ukonaný razom zaspí.

15

Maroško, keď sa vráti, má čo doma spomínať. Bolo to v noci, predchodí mu všetko ako vo sne. Ale práve preto, čím videl toho menej, tým viac si môže nabájať. A on má dobrú fantáziu! Navypráva toho mamke, i Miškovi, i deťom navypráva. I ako pastieri Kušiak a Stano prisahali, že hnali medveďa... i ako Straka, jalovička, lízala soľ z jeho vahanca... ako sa im veselo šlo po doline, až došli ráno na tretie zvonenie nad Mostice...

— Ale si sa trochu bál, — prekára ho otec.

— No, nebál som sa, — nedá sa Maroš. — Len ste vy robili veľké kroky a ja som nestačil. Ale ja pôjdem raz s chlapci hneď poobede. Tak aj vidím viac, aj si zájdem na jahody alebo maliny. I čučoriedky sú kdesi, ale hen na Zadných...

— Tí, to musíš ešte dorásť, chlapče!

A on ozaj i rastie. Tie okruchy chleba nevyjdú nazmar. Ale i čas uteká. V rodine mu pribudne zas o jedného bračeka, Mateja, a na jeseň už ide do štvrtej triedy k Horvajovi. Tu sú tri ročníky a najväčší chlapci i dievčatá. Pán učiteľ je veľmi prísny. Keď ich počne učiť, to ich učí, ale i keď ich počne mlátiť, to ich mláti ako žito. Pánčatá, tie nebije, tým len nadá. Mostičanom — tým nedaruje, keď sú i hodne nepočuvnejší a väčší huncúti. Najväčší je, pravda, Mišo Mrázik. S tým si ani pán učiteľ Horvaj nevie rady.

— Ja tvojho otca! — zaprská raz Mišo na učiteľa, keď ho tento pretiahne trstenicou, kade padne. — Ja tvojho...! postaví sa mu ako chrčec oproti, nedbajúc, ako palica cupká a plieska. — Ja tvojho!!! — ale nevydrziac, už sa pichne pod lavicu. Celá trieda ho obdivuje, tak sa postaviť! Taký učiteľ, o čo je starší, má moc, i trstenicu. Mišo iba zlosť a odvahu, jednako sa nedá!

A nedá sa veru. Na druhý deň po výprasku prinesie si do školy pítku na orezávanie stromov a rozpíli učiteľovi lavicu na dvoje. Tak, nech má! Čo je on kôň, že by ho tak mlátil?

Maroš je rád, že nesedí pri Mišovi, ale v prvej lavici vedľa Iva Klošku. Ivo, ten si kreslí Židov s veľkými nosmi, aj ich vyfarbí ceruzkami. I veľké hajovy namaľuje, kde popadne papier, keď sa vrah chystá za mašinistu. Tu sa ani Kozovie žiakovi nič nestane. Pri Mišovi mohol by si ho pán učiteľ hockedy pomýliť ako otec Stračkovie v kostole. Zato mu Mišo jednako len imponuje toľkou odvahou. A čo ten vydrží bitky, to by veru nikto! Ani kôň. A ani je nie taký zlý chlapec. Nedávno príde do Kozov: — Maroš, chceš zajace? Pravda, ty nemáš, odkedy ti zhoreli. — Aj mu ich prinesie, dva pekné buriaky. Paľko tvrdí, že ich kdesi ukradol. Ale dal mu ich — no!

Takto sa kamarátstvo zas trochu posilní. Keď príde zima, sánkujú sa už vedno s Mišom. A keď svitne jar, hrebú si jamky popod odkvapy a pigajú sa na gombičky, len radosť. Mišo je veľký pigár a Maroška tiež zaujme táto hra. Vidí, niektorí chlapci majú na špagátiku gombičiek a gombičiek. I on by chcel priniesť niečo do domácnosti. Ved' sa taká gombička vždy zide.

— Pod' sa pigat', Maroš! — volá ho Mišo, keď vidí, má niekoľko gombičiek v hrsti.

— A kam?

— K našej studni!

Maroš ho poslúchne. Prehrá i vyhrá. I zasa prehrá, keď má už Mišo jamku vypiganú na každú diaľku a vo všetkých smeroch.

— Dobre, budeme sa pigat', — vraví mu, keď utraca, — ale na jamke na našom priedomí, pod sypárňou.

— Dobre!

Maroško Kozovie vyhrebie si jamku a cvičí sa, keď má času, ako to vidí od chlapcov — cvičí. Počne s kostenkou, pokračuje s permuterkou. Potom ide blancier, truč a z toho kraja i z onoho — fú, rovno do jamky! Skoro zbadá, že to ide. Ale nezbadá, ako ho premieňa, ovláda. Sotva príde zo školy, stane si na uhle a čaká, kto pôjde. Keď vidí, ten by mohol mať nejakú tu permuterku, pristaví ho.

— Ty, Jano, pod' sa pigat'!

— A kde?

— Nuž na jamku tam pod sypárňou.

— Hej, — povie mu chlapec, — ty ju už máš vypiganú.

— No ved' sa potom pôjdeme pred vás, — uspokojí ho Maroš, — na tvoju jamku!

Šťastie mu i praje. Už má toho za poriadny špagátik nastýkané. Mišo má však toľko, že sa i trikrát opáše samými gombičkami. A to je nie len taká sprostá hra. Tej treba i rozumieť!

— Koľko mi dáš za túto permuterku? — jednú sa hráči.

— Dve kostenky.

— A za tento blancier?

— Dve dvojky.

— A ty mne za tento truč?

— Dve permuterky alebo štyri kostenky. Aké chceš!

Tu sa presne určí hodnota každého gombíka, keď je gombík nie ako gombík. Tak sa hrá, aby sa nikto neošialil. A to je — myslia si chlapci — i spravodlivé.

Maroško je pomaly v tom odborníkom. Oberie Červeňa, i Paľkovi vyhrá také pekné sklené gombičky. Ktovie, z čoho ich odrezal. Keď vidí, ľúto mu je za nimi, nechá mu z nich, aby neprišiel o kamarátstvo. Nie dost' okolo domu — zájde i pod modlitebňu, kde je plno jamôk pod stenou a chlapci sa schodia z Vyšného i z Nižného konca.

Tu sa vyhrá i prehrá, ani na burze. Maroško zamieňa jamky a hráčov niekedy celé popoludnie. Nastýka si gombičiek na špagát, až sa dva razy nimi obopne v páse. A je on takto dobrý bumbaj!

Chlapci mu závidia. Čo však robiť? Hra je hra pre všetkých rovnaká. Má svoje výhody i nevýhody.

— Joj, ty máš šťastie! — kričí na Maroša spoluhráč, keď mu sádže gombičky do jamky jednu za druhou. — To máš iste doma nejakého škriatka!

Kozovie hráčovi príde na myseľ, čo mu vravia mamka doma. „Jaj, chlapče, ty nebudeš nikdy šťastný!“ No — hľa, a tu oplie hráča za hráčom! To sa tak povie — nebudeš. Ak sa človek nedá — nedá sa, a to šťastie príde potom i samo.

Takýmto činom prostunká hra na gombičky vyvolá celý prevrat v Maroškovy duši. Nestačí si špagát nadväzovať. Gombičiek čo deň pribúda, a aké sú niektoré z nich pekné! I na školskom dvore ide hra. Ba niekedy i v škole — len tak na štrngy, gombička sa hrkne o gombičku, a už je jeho. Tu si však musia pozor dať, keď pán učiteľ' hneď kričí, až to strasie. A keby len to, ale schytí trstenicu a mláti, kade zasiahne — na! Zato Koza i to riskuje — tak ho to už ťahá. Nielen preto, aby mal najviac, ale keď ukáže mamke, nech potom povie — či má šťastie, alebo nemá.

Jediný hráč, s ktorým si dá pokoj, to je Mrázik. S tým sa pustiť do hry, to sa sotva oddá! Nie že by nevedel lepšie pigáť ako Maroš — ale okom nepohne i vtedy, keď prehrá. Druhých chlapcov, i toho Kozovie, vidieť — mrzí to. Povstane hádka i bitka, neraz i nadávky sa sypú. Ale u Miša nie — ten hrá a hrá, kým svojho protivníka neoberie do ostatnej gombičky, alebo kým mu od jamky neutečie. S tým sa ešte pochytiť!

— Mišo lepšie pigá, — tvrdia niektorí z chlapcov.

— Čoby len, — stavajú sa iní za Maroša. — Tento má viac smelosti.

Chlapci tušia, tí dvaja sa musia zísť. Ako by inak? Keď oberú všetkých o gombičky, nakoniec ostanú sami a probujú sa. Cítia to napokon i obaja chlapci, o ktorých je reč, Mišo a Maroško.

— No, toho si oplel, — provokuje raz Mrázik. — To je nič. Ale ober mňa!

— Azda od teba nevyhrám? — stavia sa Koza.

— Vyhráš, ale nakoniec pôjdeš si k mamke požičať.

— Ja?

— Ty!

— Tak sa pod'me!

— Kam?

— Kam chceš! Najlepšie, vyhrebme si novú jamku.

— To je správne! — prikyvujú chlapci a zháňajú sa na nevidaný zápas. Tušia, tu to pôjde do ostra. A keď sa neskončí hra za deň — skončí sa za dva.

Jamku vyhrabú pod sypárnou. Novú jamku, na ktorej ešte nikto nehral. Maroško počne. Nehrá sa však na dve gombičky, ale na desať. Kto by tu troškáril? Mišo je tiež za to — alebo, alebo! Chlapčiská dávajú hlavy dovedna a všímajú si, ako tí dvaja šmierajú gombičky do jamky. Raz jeden — raz druhý sype hrst' gombičiek do vrečka a celkom tak i vyberá.

Šťastie praje Maroškovy.

— Ty máš šťastie! Ty máš šťastie! — híkajú chlapci.

— Maroško, daj mi jednu gombičku, aby si vyhral! — priskáče i Anka Krdanka s hodnou bábou v náručí. — Daj mi gombičku!

— Na! — podá jej dve. — Ale nezavadzaj!

Pomaly má už Maroš plné vrečka gombičiek. Teraz nechať hru — to by bolo! Ale čo by povedali chlapci? A čo by povedal na to Mišo, čo mu dal i dva zajačiky, a teraz vyberá a prehráva gombičky hrst' za hrst'ou, ani neceknúc? Keď má byť hra — nech je!

A Mišo je ozaj obdivuhodný. Nech tak stráca iný, nájde si chybu. Aspoň sa poháda a povadí. Ale on nič, len pigá a pigá. Niekedy i vyhrá, ale zas prehráva. Maroš má mierny palec.

Pred večerom sa však kocka zvrtnie. Mišo počne vyhrávať. Hrajú sa do neskorého súmraku, a nebyť tmy, pigajú sa do noci. Neostáva však, len zobrať si svoje a pokračovať zajtra.

Na druhý deň stretnú sa pri modlitebni hneď popoludní. Práve je streda, nejde sa do školy, majú čas a času. Vyhrebú si zas novú jamku a už to ide ako predošlé. Márne pošle mamka po Maroša mladšieho Miška, i Anka Krdanka márne príde s odkazom — vraj dostaneš! Tu sa hrá na život a na smrť!

Maroško dnes prehráva a prehráva. Mišo nehne brvou, ako i včera, keď prehrával. Tamten je už nervózny a zas mu prídu na myseľ materine slová. Hneď je ešte nervóznejší, a čím je nervóznejší, tým horšie ide. Gombičky vandrujú k Mišovi ani kostenky.

— Si hotový? — spýta sa ho kamarát s chladnou povýšenosťou.

— Ja ešte mám gombičky, — bledne Maroš. — Kde?

— Doma.

— Tak si bež po ne, ak chceš hrať. Ja ti neutečiem.

Maroš sa zoberie a beží domov. Nevie, či nájde aké gombičky, ale musí, musí! Veď ho šťastie nechalo úplne a Mišo ho obral o všetko. Čo by to mohlo stať i peňazí, peňazí—í—í!

Na uličke nestretne nikoho. Pítvor je otvorený, dnu v izbe vyspevuje Anka Krdanka Matejkovi. Maroš sa ani neobzrie v tú stranu, keď mu je náhlo a má inú povinnosť. Odlahne mu, keď vidí, mamka je nie doma. Tichučko, ako kocúr, dá sa hore schodmi na povalu. Otvára truhlice a zháňa po priečinkoch, kde by našiel nejaké gombičky. I nájde dve—tri. Ale čo je to? S tými len nepôjde na posmech? Počne sa preberať v hábach, prehadzovať šaty, až naraz vidí krásne, veľké gomby, truce, na akomsi tmavom súkne. Veľmi neváha, keď Mišo čaká a čas uteká. Vytiahne nožík z vrecka, šmik... odreže, i vstrčí do vrecka všetkých osem.

Pred modlitebňou počne sa hra nanovo.

— Čo mi dáš na tento truc? — ukazuje Maroš.

— No, dám ti tri dvojky!

— Stojí! — a Koza vyberá truče, akoby ich mal vo vrečku najmenej sto. A nemýli sa v očakávaní. Šťastie sa obráti a vyhráva, vyhráva. Podvečer má už svoje späť a Mišovi dobre načrel do jeho zbierky. Súmrak hru zakončil. Ešte sa pokúsia pokračovať pred židovým sklepom, ale nejde to. Vec je rozhodnutá. Mišo hrá výborne, ale Maroš Kozovie má viac šťastia. A proti tomu čo počať?

— Ale keby ja bol taký a nečakal ťa, keď si už bol fuč, — vraví Mrázik, — bol by si sa domraučil, čo?

— Nie, — uškrnie sa Maroško. — Len by som si bol pomyslel, že si zlý kamarát.

— A som dobrý.

— Si!

Mamka doma počne hrešiť syna, keď jej nechcel prísť deti prizrieť. Aj mu spustí pár veršov na hlavu. Keď jej ten však dá šnúru gombičiek, čím by sa mohol i štyri razy opásať, skrotne a pochváli ho, že má i na starosť do domu. Veď je to tiež peniaz a pri toľkých šarvancoch gombičiek sa naprišiva.

Iba v nedeľu u Kozov zahrní ako z čistého neba. Otec ide z povaly ako mrak, dobre sa tie schody pod ním nelámu. Všetci tušia, čosi zlé sa stalo. Otec nebýva veselý, ale ani takto nahnevany.

— Maroš, — zavolá najstaršieho syna odmeraným hlasom, — ty si mi to tie gombičky poodrezával — ha?

— Čo sa zasa stalo! — stane si mamka medzi muža a chlapca, čo sa inštinktivne odťahuje do úctivej vzdialenosti. — Ach, pozrime sa! Kabát a bez gombičky, bez jedinej gombičky! No, nič to! — už ona vie, koľko bilo. — Starý, máme gombičiek, môžeme ich predávať na rínku.

— Čo mňa po gombičkách! — hnevá sa otec a mal by sto chutí švacnúť toho tam pri dverách remeňom. — Ja chcem ísť do kostola, a ako pôjdem? Čo sa mi to vykázal, ty fagan akýsi?

— Ja som nevedel, že je to váš kabát! — opustí Maroš gamby. — Nehnevajte sa, ja vám tie gombičky donesiem!

— Hej, donesieš! — musí sa otec vykričať, aby mu odlahlo od toľkého rozčúlenia, keď nájde nový—novučičský kabát bez jedinej gombičky. — Kde ich ty už nájdeš? Ktovie, kde sú už?

— Tu musia byť medzi gombičkami! — trúfa si chlapec. — A ak nie, tak sú u Miša Mrázikovie.

— Tak sa prac po ne! Ale už!

— Starý, starý, — chlácholí ho žena, keď je už Maroš von, — veď sa nekať. Pozri! — vynesie mu z

izby celého hada z gombičiek. — Toľko vyhral, vidíš? A ja som, že ten chlapec nebude mať nikdy šťastie! No hľadže sem, ktoré sú tie tvoje? Tento to bude, i tento, i tento, — ukazuje prstom na vyčnievajúce lopáre. — Už sú tri. I štvrtý je tu — hľa! Daj sem kabát! Prišijem ti štyri, veď máš len štyri dierky, a môžeš do kostola.

— Nech sa nenájdu, bol by dostal! — krotne otec ako odtiahnuté kypiace mlieko. — Na, priši mi! Nech neprídem na kázeň!

Mamka výstroji muža. I knižku mu podá. Ešte ho i okefuje, len aby už šiel. Vie, keď sa vráti, nebude po hneve ani stopy.

— Máš šťastie, ty potvora potvorská, — privíta mamka Maroša, keď dôjde od Miša s gombičkami, iba jedna už ušla kamsi. — Nech ťa dostane, roztrhá ťa v zuboch. Musel si práve z jeho kabáta poodrezávať?

— Ja som nevedel, — bráni sa chlapec, červený ešte a odutý, — ale som musel!

— Veď si mal dosť gombičiek.

— Nemal!

— A kde sa ti podeli?

— Prehral som.

— Všetky?

— Všetky!

— Panebože nebeský, — splasne mamka rukami, — to si ty spravil ako nejaký zeman, čo postaví do hry i ženu. Pekný si ty žiak.

— Ale som vyhral! — zažiaria mu radostne oči. — Tie truče mi priniesli šťastie.

— Málo chýbalo, a je z toho nešťastie! Nech ti otec jednu flingne, aký bol nazlostený, zuby ti vyletia. Daj si pozor, Maroš, hra nie je pre chudobných ľudí, ako sme my. Hra je len pre pánov, čo nevedia, čím čas zahlušiť. Pozor si daj!

16

Hra na gombičky je sezónna. Jej čas je skorá jar, keď chodníčky osychajú. Neskoršie prídu iné hry a zábavky. Maroško vymaní sa tiež rýchlo z pigárstva. Nielen pre ten nešťastný otcov kabát, aj inak. Gombičiek má už dosť. Čo bude s nimi robiť? Zovšednie sa to a nevábi. Mamka mu zato neraz pripomenie to i to, kedykoľvek len prišáva gombičky.

— Keď čo máš, drž si to! — vykladá mu, — a nedaj si z ruky!

— Veď som si nedal!

— Ale skoro by si bol o všetko prišiel. To je zle.

— Jaj, mamka, — uškrnie sa jej do očí, — keď sa to nedá. Niekedy by človek i chcel držať, a musí pustiť.

— A kto ho primusí?

— Všetliktu!

Mamka i syn ostanú na svojom. Skoro sa im však naskytne príležitosť, ako s tým — musí, či nemusí? Raz Maroško sedí si vo svojej lavici a čaká s triedou na pána učiteľa, keď do školy vrazí ešte i niekoľko mostických detí, chlapcov i dievčat. Bolo ich čuť jazyčiť už i popod okná. Ako však vojdú do triedy a vidia, učiteľ je ešte nie tu, spustia na plné ústa ani na jarmoku: — Joj, ľudia, ľudkovia... to ste ešte nevideli. Taká rybisko! Ako chlapec, ako veľký chlapec!

— Čo? Kde? — hľadia na nich z lavíc. Na vytreštené oči a vyjavené tváre. — Čo ste videli za rybu?

— Maroš, Maroš Kozovie, — vhupe ešte ako posledná i Zuzka Lalovie, ktorá je už veru hodné dievča. — Vaša mamka chytili rybu. Takú veličiznú, — rozťahne ruky, ako vládze. — Jano Červeňovie díval sa na ňu, keď ju niesli v zásterke. Raz ho fľasla chvostom, a už ho krv zaliala. Nejde ani do školy... Vaša mamka ju chytili!

— A kde? — ledva sa spamätá Maroš z prekvapenia. Na všetko bol prichystaný, i že našli peniaze, i že chytili zajaca na záhumní, ale nie na rybu. — Kde ju lapili?

— Na potoku! — referuje Zuzka a prisviedčajú i ostatní.

— Na potoku? — diví sa celá trieda.

— A takú veľkú?

— Takú, — ukazuje Mišo Mrázik na lavici.

— Väčšiu ako ty. Hlavátku!

— Hlavátku? — zahučí v synovej hlave. Čo len ozaj spravili s ňou? Iste uvaria, pošlú i starej mame Kramlíkovie, i do Stračkov, i do Kľuchajov, i do Krđanov... hádam niečo i zasolia, a bude po rybe.

— Ale naša mať! Veď tá jakživ nechytala ryby a takú chytiť! Ani ujec Haruľovie nelapil takú, a ten chodí i so starým Glaubisom, rybári po Váhu na hajovci. Kde sa len vzala?...

— Vyplávala z Dunaja! — vysvetľuje Mišo. — Odkiaľ odinakiaľ? Vyšla až hor—hore, azda i do Belej. Keď sa púšťala dolu, dostala sa miesto Váhu do mlynice. Z mlynice prešla do potoka na priedomí, a tak! Ja som ju videl, keď fārala. Ľudia sa zbíhali na brehu, keď však bodla doňho nosom, ženy a dievky zvýskli a zutekali. Tak sa jej zľakli!

— A Marošova mamka sa nezľakla? — zvedaví sú už i chlapci z mesta a dievčatá dívajú sa s akýmsi obdivom na zapýreného Kozovie žiaka. — Tá nemala strach?

— Tá nie! — ozve sa i z niekoľkých hrdiel. — Tá sa nebála.

— Ona, keď videla, ako hlavátka mieri k brehu z druhej strany, — rozkladá Mrázik ďalej, už na to je majster, — ona si vám na ňu počkala. I mohla, veď jej bolo z neveľkej vody celkom chrbát vidieť. Ako však priplávala k brehu, ona jej nadloží zásterku, a tá fuk do nej. Nato ona zásterku oblapí oboma rukami dotuha a ryba sa darmo šmiera. Má ju a nepustí.

— Nepustí! — udrie v uši Maroškovi. Aj hneď zdvihne hlavu. Vidieť, je hrdý na svoju mater.

— Drží a nepustí... drží a nepustí! — ukazuje Mišo triede názorne, ako sa to dialo. Drží a...

— Čo to za krik? — vstúpi vtom pán učiteľ Horvaj do učebne dlhým, ráznym krokom. Vyprávke je koniec, akoby ut'al. Deti, pravda, ženie čosi povedať i jemu, že mamka Kozovie lapili hlavátku — ohromnú hlavátku lapili. Takú, ako je ich žiak Maroš — azda i väčšiu. Kto mu to však? Nikto sa však neodváža ceknúť. Ktovie, čo by z toho bolo! V laviciach zahrmí. Trieda vstane i sadne si ako stroj a počne sa učiť.

Aké je to však učenie! Pán učiteľ sa vypytuje — rectuje sa radom. Spočiatku ide to ešte, kým odpovedajú žiačky z mesta. Tie sa dobre učia. I Maroško neraz fľochne v tú stranu, kde sedia pekne oblečené, čistučké, Elena z fabriky, i Želka kotlárovie, i Irenka z obchodu. Lež teraz — čo po pánčatách, keď mamka chytili hlavátku ako on! K tomu — pán učiteľ už hmká, akoby prežieral sliny,

a to je zle. Vidí, ako sa mu ježia načervenasť fúzy a z tmavých, prísnych očí zasršia blesky. Vstane ten, vstane onen — i začne smelo, ale hneď sa potkne a nedajbože ďalej. Niekoľko nelichotných nadávok predzvestuje búрку. A čože tam náboženstvo a dejepis? Ale idú počty—počty... zlomky, rovnice... Pred tým už majú všetci rešpekt — štvrtý, piaty i šiesty ročník!

— Starší tabuľky, mladší k tabuli! Koryčiar, Josko, Mrázik — sem! — vyvoláva Horvaj zo štvrtákov a rozkazuje veliteľský. — Počuli ste? Raz—dva!

Tabuľky zahrkocú, kým menovaní vychodia s akýmsi zatrpknutým úsmevom, z neho čítajú spolužiaci: dnes mne — zajtra tebe! Stanú si pekne riadkom pred prvú lavicu. Pred samého Maroša. Tento sa robí chladnokrvným, keď cíti učiteľov ostrý pohľad na sebe. Zato mrví i on ruky pod lavicou, jednostaj premáva.

Keby aspoň dnes nie! Len dnes nie — dnes! — zrovna zhára túžbou. „Ja by i tak mal ísť domov, veď mamka lapili hlavátku. Veľkú hlavátku! Potrebovali by i pomoci. I roznášať po rodine. To je robota — roznieť všetkým po kúštičku, nie? I deti bolo by prizrieť. Jej, keby sa už dnes skončilo nejako, keby...!“ — Pätnásť chlapov zarobí za desať dní tridsaťpäť korún, koľko zarobia piati za tri dni! — vpadá ostrý hlas pána učiteľa do jeho myšlienok. „Koľko? To je pre starších, nech si vyrátajú! Ale čo môže stáť taká hlavátka?“ preháňa sa mu to v hlave ani oblaky pred búrkou po oblohe. „Ja som predával zajace po tridsaťpäť grajciarov, mamka dali Židovi vlasy za desať zlatých — ale taká hlavátka, tá môže mať cenu! Nemali by ju rozkúskovať rodine, keď nieto v dome groša. Nech ju predajú, teraz majú čo! Taká hlavátka môže stáť...“

— Tridsaťdva osmín delíme ôsmimi štvrtinami, — vodrie sa mu zas do toho učiteľov diktát. Maroš si všimne, ako sa Koryčiarovi trasie krieda v ruke, keď na tabuľu značí... Tridsať—dva—a o—osmín delíme osmi—o—smi... — Ako delíme zlomky? — Zlomky... zlom—zlomky delí—me—delíme tak, že menovateľa menovateľom... Pravda, kdeby nie! — že... že číta—čitateľa číta... — Fác!... fác!... ozve sa osudne do tvrdého ticha. Koryčiar zasipí. Zhučí to aj inak — ju! Štvrtáci strpajú spolu s chlapcom, čo ráta, pokúsi sa písať čísla, rozbehne sa a zas len — fác! Nejde to... Šuchta — buchta a Maroško vidí, Koryčiar letí za tabuľu kľáčať. Nasleduje Josko... Ani ten nemá šťastie. Keby mu to už šlo! Alebo keby bolo skoro po tom! Ako by sa utekalo domov! A doma je iste všetko hore nohami. Taká hlavátka! Takú ani Haruľa nevidel. — Fác... Zlomky delíme, tak delíme, — napína Josko pamäť, — tak delíme, že menovateľa a čitateľa dáme dovedna... — Tí, ty hovädo, ty sprostá sára!... — letí Josko za Koryčiarom. — Mrázik! Ako to držiš tú kriedu? Zlomok zlomkom delíme? — Zlomok delíme zlomkom, — uškiera sa Mišo na učiteľa. — Čo sa rehlíš, čo — ty fabrická trúba! — Štauch, štauch! — zhučí mu na chrbte. — Zlomok zlomkom takto delíme, že... že... že... — Áno, robiť nezdobu, lomoz, krik, prskať, lavice popíliť, na to si, ty zbojník, — fuk, fuk! — ale pozor dať! — Tridsaťdva osmín delíme ôsmimi štvrtinami, — napína sa Mišo, — tridsaťdva násobíme... — Čím, no? — Ôsmimi! — Taák? Daj ruku! — Kyc...! — Maroš zacíti i sám bolesť, keď Mišo zaskučí. I ostatní cítia. Ide im to čuvmi ani po drôtoch. Hlavy majú sklopené nad tabuľkami, ale cítia! A na hornú časť značí sa čiarka ku čiarku, krížik ku krížiku, koliesko ku koliesku — to koľko ktorý dostane faciek, kyciek, suchiet — buchiet, ako príde. — I Maroško si spočiatku značí, ale potom ustane. Kto by to? A keď dnes v jeho hlave je samý zmätok. I ráta s Mišom, i neráta. Zlomok zlomkom — on to predsa vie, ako by nevedel, však je dobrý žiak. Ale pán učiteľ sa veľmi hnevá, suchty a buchty letia, čiarky, krížiky, kolieska sa množia. A mamka doma, čo len robí s tou hlavátkou? Čo len...?

„Juj,“ — mrví Koza ruky pod lavicou a šúcha i kolená, „keby to už! Keby len nie dnes! Aspoň dnes nie...! Ih, ih, jaj! — vdrie sa mu do duše Mišov zúfalý sykot. A teraz... a teraz... hľa Mrázik letí za tabuľu. Čo len teraz bude! Ak by tak práve... — Koza, poď im ukázať, ako to treba! — Joj, už je to tu, — stisne Maroš zuby a vyjde k tabuli. V očiach mu mrká, nie akoby nevedel. On to vie, vie — zlomok zlomkom... ale pán učiteľ je taký ako hrom a doma mamka lapili rybu, veľkú, veličiznú... Rátaj! — Zlomok zlomkom delí sa tak, že čitateľa násobíme menovateľom... — Teda! — Tridsaťdvakrát osem, — píše žiak akýsi poblednutý v tvári. Ruka sa mu trasie, krieda skáče, — to je, to je... osemkrát dva, dvakrát osem... — Azda nevieš krát, čo? — Dvakrát osem šesťnásť... šesťnásť, šesť si podpíšeme, jedno mi ostane... — Čo vravíš? Kto je na to zvedavý? Píš! — Osemkrát osem päťdesiatštyri a jedno mi ostalo... — Koľko? — Jedno, jedno, — robia sa Maroškovi kruhy pred očami, také fialové kruhy. Jakživ sa mu nerobili predtým. — Juj! — zacíti trstenicou cez rukáv. — tak ty ani len krát nevieš, a vo štvrtej? Pekný žiak! Koľko je osemkrát osem? — Šesťdesiatri, — šepce mu ktosi spoza tabule. — Bude ticho tam? Koľko je? — Osemkrát osem... — zamrie čosi v chlapcovi. Dívá sa na učiteľa, a nepovie slova. Iba dlaň vystrie, ako stroj, a kyc... kyc... jaj, í! —

Oblizni si, ty somár, — čuť spoza tabule. — Ja, ja nemôžem dnes... ja, ja neviem... — potáca sa do lavice, keď nedostáva iný rozkaz. Sadne si na svoje miesto, zaryje si hlavu do ramien na vrchnák a zmyká ním, krčovite zmyká...

— Mamka mu chytili hlavátku, — odváži sa Mišo spoza tabule, vyškerajúc sa už na tých v laviciach akoby nič. — Hlavátku mu chytili!

— Mlčíš ho tam? — šľahne Horvaj trstenicou v tú stanu. — Dám ja tebe hlavátky. Ty klen, hlúpy klen!

— Klen, klen, klen! — uškŕňajú sa chlapci z mesta, Kloška i ostatní.

Konečne počuť cengat', trieda si vydýchne. Nestalo sa nič zvláštne, len Maroško, ten tak nedostáva! Aj ho má pán učiteľ rád, keď je bystrý žiak. Preto dnes i fíká, až ho ide rozsadiť.

— Neplač, Maroš, — tešia ho kamaráti, ukazujúc mu čiarky, krížiky a kolieska na tabuľkách, — pozri, čo dostali druhí! Koryčiar tri facky, štyri kycky a päť suchiet — to je dvanásť. Josko päť faciek, dve kycky, osem suchiet — to je pätnásť. Mišo Mrázik šesť faciek, dva šklbance za vlasy, päť kyciek, sedem suchiet, osem buchiet a jeden kop — to je spolu dvadsaťdeväť, — vyratuje mu ten i ten na prstoch. — A zo starších Juro Drúčik dostal minule až tridsaťpäť, a neplakal. Ty si dostal dva šklbance, suchtu, buchtu a dve kycky — spolu šesť. Čo je to?

— Ved' ja nie preto, — premáha sa Koza, prehodiac si plátennú kapsu na chrbát.

— A prečo?

— Keď ja krát viem, a dnes nemohlo mi prísť na um, — horí chlapec ako fakľa, — pre tú... hlavátku! Žiaci zo školy idú skoro všetci rovno do Kozov. Takú rybu nedostane sa ľahko vidieť v Mosticiach, ani v Petre a Pavle. Maroško nájde doma ľudí plnú uličku. Chodia hore—dolu, hore—dolu a v reči je len hlavátka a hlavátka. Kdeže je, kde? A veru — hľa, pred dvermi vo vode v koryte, díva sa očiskami, otvára chriapy, i hubu otvára...

— Joj, to je rybisko, jójójó! — obstanú detské hlavy koryto a obdivujú, obdivujú, jojkajú... — Paľo, takú by si nevytiahol na udici. Ani pod vidličku by nebola taká, jój! Plné koryto jej je! Plnučké!

— A ste ju ozaj vy chytili? — sputuje sa Maroš matere.

— Pravdaže ja, — drží sa mamka hrdo. — A ako sa mykala! Ako šľahala chvostom, keby si bol videl! Jana Červeňovie fľasla, hneď mu krv frfotala z nosa. Ale tak mu treba, načo ho tam natŕčal?

— A čo spravíme s ňou?

— Čo? Upečieme a zjeme! — smeje sa mať. — Si my raz nemôžeme tiež hostinu spraviť?

— To je moja ryba! Moja veru! — prediera sa ku korýtku starý Glaubis. Takto stolár, ale inak veľký rybár, Haruľov spoločník. I teraz má v ruke ostno na dlhočiznej tenkej žrdke a šibrinkuje vidlami okolo hlavátky v koryte. — To je moja ryba! Moja je rybačka, moja je i ryba!

— Veru, pán Gaubis, — nezdrží sa mamka, — ale rybári nechodia s ostnom loviť na koryto. Mali ste si ju chytiť — tak!

— Ved' si ja ju ešte chytím, počkaj! — pohmká si bradáč fúzatý. — Ešte si ja tú... — tráti sa pomaly žrdka z dohľadu.

— To by veru bolo, — mrzí sa mamka. — Lap si rybu, až ťa ohne v drieku, a potom ti príde rybár ku korytu, to je moja ryba! Hej, a toto nič? — ukáže mu figu.

Marošková tvár sa vyjasní, keď vidí okolo toľko obdivovateľov. I slečinka príde zo školy, tá čo ho učila a vyprášila mu kozuch pre mendelku. A koľko všelijakých pánov! Zabudne i na zlý dneskajšok v škole a ukazuje kamarátom, akú má len tá rybisko hubu!

— A čo za fúzy, čo za fúziská — uh!

— Počkajte, ženička, — prihovori sa mamke akýsi pán so šiltom na čiapke, — a by ste tú rybu nepredali? Kúpili by sme ju do hostinca.

— A čo by ste mi dali za ňu?

— Museli by sme ju odvážiť! Ale i od oka, — meria ju pán pohľadom, — má tak aspoň jedenásť kíľ. No, takých dvanásť zlatých dostali by ste za ňu.

— Dvanásť zlatých! — stavia sa mamka, akoby sa jej to málilo. Zato si myslí v sebe — je to peniaz pre chudobného človeka. — Počkajte, kým príde starý z fabriky. Uvidíme, čo povie.

Muž i príde, pokýva si hlavou, poobzerá rybu a pustí sa jednať. Päť šestákov je medzi nimi, už sa dojednávajú. Čo je to mäso pre takýchto ľudí?

— Pretnime tých päť šestákov napoly a je to! — odporúča kupec.

— Nie! — stavia sa otec.

— Teda nech sú tri šestáky ešte! — doloží. — Sem ruku. Maroško si všíma jednanie. Ved' je to skoro

tak, ako keď on predával zajace. Vtom sa však hŕba okolo koryta zvlní a rozstupuje.

— Practe sa, deti, — okríknu hŕf dvaja chlapi, čo sa dotisnú rovno ku korytu, lapia ho za horný, druhý za dolný koniec a chceli by s ním. — Poslali nás od obce rybu vziať, keď vy nemáte rybačku, — počnú vysvetľovať, vidiac, že to nepôjde tak ľahko. — Pán richtár nás poslali.

— Aký pán richtár, — blysne v mamkiných očiach. — Odkedy je richtár i nad rybami, ha? — zastane im cestu.

— Odkedy si ty lapila hlavátku! — vraví jej jeden.

— Ani sa nepechor, dievčička, — smeje sa jej druhý. — Hlavátka musí na obecný dom. Tam sú už i výborníci a celá obecná rada. Ryba patrí obci, a ty buď rada, ak ťa nepokutujú.

— Ešteže čo? — skríkne Kozová. — To vás poslal ten starý Glaubis, čo?

— Nie! Pán richtár nás poslali, — dusia sa sluhovia. — Musí to byť!

— Čože musí? — neustúpi gazdiná, žena takto ani sršeň, hotová do ruvačky. — A ty čo stojíš, — osopí sa na muža. — Nedaj si, čo je tvoje! Nepusť!

Ten však len pokrčí plecami a šomre si voľačo popod nos. Iba Maroško blčí ohňom. Príde mu na myseľ, čo čítali kedysi o Keraxisovi a takýchto ľudoch. Stane si k materi, zazerá na sluhov, a keď tí schytia koryto i s hlavátkou, zdrapí jedného za kabát:

— Necháte tú rybu? Ste si ju vy chytili?

Lenže čo? Chlapec je len chlapec. Odkopnú ho — odletí. Je pravda, v poslednej trme—vrme zatína päste, hľadá i skaly. Čo z toho? Koryto je už tam! Hlavátka je tam — na obecnom dome! A čo sa jej natešil! Ešte i krátko zabudol pre ňu a pán učiteľ mu dal šesť ako nikdy!

— To je už potom spravodlivosť! — narieka mamka. — Tak už ži, chudobný človeče! Príď k voľačomu, dovalia sa ti, hlavaji, a zoberú ti to! Pánboh vás skáral! Aby vás...

V ten deň hovorí sa len o hlavátke v Mosticiach a ako tá Kramlíkul'a Kozovie bojovala za korisť. Čo však — vrchnosť je vrchnosť a zákon je zákon. Na obecnom dome vylicitovali hlavátku za zlatku a u richtára je dnes hostina.

Na druhý deň nájde si Kozová koryto hneď ráno pred dvermi.

— Vidíte, mamka, — šomre jej Maroš, ktorého to škrie aspoň len tak ako ju samu, — nejde to len tak ľahko držať a nepustiť.

— Tak čo si si pustil?

— Veď nech som ja väčší!

— No, nech sa zadrhnú s ňou tie hlavátky, nech! — zažela tým na čele obce hneď zarána. — Ja preto nezahyniem! A teba, chlapče, vraveli deti — včera akosi mlátili v škole.

— To tiež len pre vás! — opustí žiak gamby ani police.

— Pre mňa? Azda som ja nevedela, či čo?

— Ale ste lapili hlavátku! — vykladá jej celkom vážne. — Ja som vždy len na to... na to, a potom som všetko zabudol. Načo ste len lapili tú hlavátku, načo?

— Načo? Načože sa pechorí chudobný človečik? — vylieva múku hartuvanicu na misu. — Nuž aby sa pánom dobre hajdákalo... eh! Také hlavátky! Také hlavátky! Pánboh ich skára! Aby ich...!

17

Prípad s hlavátkou dlho zapodieva Mostice i okolie. Hovorí sa o tom i v meste na trhu, i po krčmách. Výborníci a senátori mostickej nemajú z toho veľa radosti. Ani pán richtár a prisažní. Ak oni čo komu, hneď im mrští hoci za chrptom: Tieto hlavátky! Tieto...

— Ba žraloci, žraloci! — doložia iní, čo ich tiež majú v žalúdku. — Všetko stačia zožrať!

— No, nech už len ostanú hlavátkami! I hlavátka je pažravá a žerie malé ryby!

A čo im majú ľudia toľkú krivdu darovať?

Koho sa vec najmenej dotkne — je otec Kozovie. Odkedy vzali koryto na obecný dom i s hlavátkou, nepovie ani slova. Ide si za kravou, opatrí ju. Narúbe si triesok, ide do fabriky a robí, robí, akoby sa nič nebolo stalo. Iba v noci počuť ho niekedy zavzdychnúť a zastonať na posteli.

— Čo ti je, starý? — spýta sa ho žena, ak je hore. — Nič!

— Aké nič, keď stoneš?

— Ruky ma bolia — chrbát!

— To od tej roboty, vidíš! — pritiahne naňho ťažkú perinu, v jej rožku zahrkajú i peniaze. Dali ich dnu pre šťastie pri nasýpaní. — Mnoho drhneš, mnoho, a dal by si si ešte i košeľu zo seba. Aj tú hlavátku, vidíš, vzali nám, a ty si sa ani neohriakol na nich!

— Neohriakol! — zastane znova a bolestnejšie. — A čo s tým? Myslíš, majú tí svedomie a boli by ti hlavátku nechali? Never, Mariena!

— Ale keď si človek nedá, čo je raz jeho?

— A čo je naše? Povedz, čo je naše? Tá duša v tele. Ostatné je ich. Ale keby sme len boli zdraví!

Maroš vypočuje rozhovor rodičov na kanape, kam sa už musel vystúpiť mladším zo šramkovanvej postieľky. Nezavzdychá, ale cíti, ako v ňom lomcuje pri pomyslení na to, čo sa stalo.

„Ako to len môže byť také voľačo?“ hučí mu v hlave. „Človek niečo má, čo si nadobudne — prídu páni a zoberú! To len chudobnému môžu, bohatému by sa neodvážili! Do Mrázikov by nešli, ani do Lalov. Odtiaľ by ich sluhovia šli nie s hlavátkou, ale s poriadnym kopancom. Ale otec, náš otec je chudobný a dobre mamka vraví — dá i košeľu zo seba. Ani sa len nepovadí, ani nezahreší ako druhí. Kde by potom čo mal? Mamka má pravdu, človek si musí brániť svoje... Veru, keď ja budem veľký, bude to inak. Nech im potom príde niekto do domu, keď si ja chytím hlavátku. Tak vyletí, ale tak...“ Maroško už vidí, ako tomu, čo by k nemu prišiel, frngajú nohy v povetrí... „Hej, vyletí! Otec a mamka sa len zadívajú, i totka Krdanka, i ujec Harul'ovie... len sa zadívajú, aký ten kotrmelec spraví pred dverami a ako pôjde z uličky! Ja budem ako ten Jánošík! Vezmem si dvanásť chlapov k sebe a pôjdem do hory. Bohatým zoberieme a chudobným dáme. A ak mi povedia, prečo to robíš?“ predchodí mu už celá družina v polosne pred oči, a tí páni, na nich sa vypomstí. „Poviem im: A sa vy nepamätáte? Ste nám vy nevzali hlavátku, našu hlavátku, čo mamka lapili na vode do zásterky! Potom budú oni vedieť...!“

A ozaj od toho času akoby sa chystal na voľačo. Nedarmo čítali s mamkou knihu o Jánošíkovi, ktorého pri mestskom moste obesili za jedno rebro. Čítali i druhú — o Rinaldovi Rinaldinim. Maroš, keď sa zide s kamarátom Paľkom i s Ankou Krdankou, čo je už tiež hodná žiačka, vypráva im, aký bol ten Jánošík chlapisko, kým mal tú silu v opasku. Ako sa nikoho nebál. A mal i milú, Aničku, ako Rinaldo Rinaldini svoju Róziku...

— No, Maroško, — hotová je hneď Anka, — ty buď ten Jánošík a ja budem tá Rózika!

— Jánošík nemal Róziku. Ten mal Aničku, — opravuje ju Koza. — Teda Anička budem — no, chceš?

— A ja budem Ilčík! — pridá sa hneď i Paľko do spoločnosti. — Červeň môže byť Adamčík a Mišo Mrázik Hrajnoha. Všetci sa nájdu, všetci... a budeme zbojníkmi!

— A ja vás naučím, ak chcete, i pesničku, — ide Maroš do toho.

— Akú?

— No takú zbojnícku. Chcete?

— Chceme! Chceme!

*Hej, hore háj — dolu háj,
hore hájom chodník...*

spustí ten hneď, ale potichu, nemusí každý vedieť:

*môj otec bol dobrý,
ja musím byť zbojník!*

Tak sa učia spievať najprv len oni traja, neskôr i Červeň a Mrázik, i Josko a Koryčiar. Na záhumní pod Kozovie starou dutou vrbou, tam sa rozložia. Do vrby si môžu i skryť, čo treba, a nikto to nezbadá. Tu vyvolia Maroša za kapitána, skladajú sľub, že sa budú brániť v nebezpečenstve a jakživ jeden druhého nezradia. Kto by sľub nedodrжал, ten je zradca a nikto sa s ním nesmie kamarátiť, ani pigat', ani kúpať, ani nepôjde s ním na huby alebo hoc len tak do hory. Počnú sa stružlikať z dreva valašky, meče a pušky. Keď sa raz vyzbroja — ťaj, družina ani z Mostickej doliny.

— Chlapci, — povie im raz vodca, keď si sedia spolu a postavili i stráže na chodník, čo zahvízdnu, ak ide niekto, — viete, mali by sme sa už lapit' do voľačoho.

— A do čoho? — hľadia naňho zvedavé kamaráti, i s Ankou Krdankou, čo by za svet nešla za dievčatami. Ona navykla na chlapčenské kamarátstvo od malička.

— Nuž, viete, — stíši hlas Jánošík, ktorý má aj inakšie pierka za klobúčikom ako ostatní. Kľuchajovie kohúta stálo to dva kosierky. — Viete, kto zjedol našu hlavátku?

— Vieme! — odpovedia vážne chlapci, ozbrojení po zuby.

— Nuž keď viete, nemôže to tak ostať. Čo by sme im...?

— Vybijeme im okná, — radí Hrajnoha Mrázikovie.

— Nie! Sklo narobí mnoho hluku, — vraví Adamčík Červeňovie. — Ale viete čo? Zabime všetkým po sliepke. Nech vedia, že je to nielen tak vziať si hlavátku z koryta.

— A ja vám tú sliepku ošklbem, — ponúka svoje služby Anka. — Aj si ju môžeme niekde uvariť. Dobre?

— Dobre! Výborne! — zviájajú zbojníci nad hlavou valaškami a ozve sa pieseň:

*Hej, ja musím byť zbojník,
bo krivda veliká:
nepravosť u pánov,
pravda u zbojníka!*

Vtom prerve spev ostrý hvizd. Chlapci sa poobzerajú a na kapitánovo znamenie pokryjú sa za vrbu, do kapusty, kde ktorý. Iba Anka ostane na pažiti so svojou bábkou a Maroško—Jánošík schytí do ruky valašku a čaká, čo bude. O chvíľu privedú Josko a Koryčiar zajatca.

— Ľaľať, Ondro Kriak, — osloví ho kapitán.

— Čo ty tu hľadáš?

— Prišiel som vám povedať, stroja sa na vás! — oznamuje chlapčisko, pehavé a zablatené až po uši.

— A kto?

— Nižnianski chlapci, Juro Drúčik. Keď ste vy vraj zbojníci, oni budú žandári a pochyťajú vás.

— No, Ondro, povedz im, nech prídu!

— My sa im veru nedáme, — dosvedčí i Anka Krdanka, dupnúc bosou nohou.

— Krá... krá... krá, — zakráka Jánošík ako poriadna vrana. Vtom už idú kamaráti spoza vrby, i z kapustných radov, Ilčík, Adamčík i Hrajnoha... A všetci ozbrojení, každý s valaškou a so zvedavou tvárou.

— Kamaráti, — obráti sa k nim kapitán, — tu nám Ondro Kriak zvestuje novinu. Stroja sa na nás Nižňania. Čo im odkážeme?

— Nech sa skryjú radšej doma mamke za sukňu! — povie Adamčík.

— Ba nech si dajú zadok vyfutrovať! — rozchichoce sa Hrajnoha. — Čo by sme sa my koho báli! Nech sa chytia do nás, uvidia!

— Počul si, Ondro?

— Počul!

— Tak id'! — kynie kapitán strážni veliteľský.

— Odved'te ho!

— Ale... — pristaví sa Ondro.

— Aké ale?

— Ja by chcel ostať medzi vami. Môžem?

— No, neskoršie. Ak si chlap. Lebo, vieš, my sme nielen takí. My sme ozajstní. A kto nás zradí, s tým si ľahko poradíme.

— Ja vás nezradím.

— Dobre! Príd' neskoršie. Teraz choď!

Ľudia si myslia, chlapci sa bavia o zbojníkov. Aj sa bavia, ale pritom nezabúdajú ani na krivdu, čo sa

musí stretať, ani na sľub, čím sa zaviazali. Keď ich je viac — vyspevujú si. Niekedy i pristavia toho — onoho.

— Bohu dušu a mne peniaze!

Čo si však z toho kto robí? Hra je hra! Podivnejšie, ako od istého času padajú sliepky. I u richtárov zlomil ktosi nohu peknej jariabke, museli ju dorezať. I u senátora Kubendu, i u prisázného Pelčíka, i inde kura za kurou podeje sa kdesi ako je dokaličená.

— Aké to tchory pustošia tú hydinu? — sťažujú si ženy na priedomí.

— Ach, veď to len hlavátkam, — počuť inde. — Len hlavátkam veru! Pozrite, — vyratujú si na prstoch, — richtár, Pelčík, Kubenda... tak im treba, tak!

Malý Jánošík cíti, že to nie je správne takto sliepky hľušiť. — Ale nech vraj vedia, keď sa nehanbili vylicitovať hlavátku za zlatku a zjesť ju, akoby si ju boli sami lapili. Nech vedia, ako je to! On tie sliepky konečne ani nebije. Robia to Adamčík a Hrajnoha. K takej veci ide len jeden alebo idú obaja. Ale keď sa sliepka vystrie, rozremzia sa jazyky.

— Ach, bodaj tie detiská pánboh skáral! Čo sa len našmierajú tými skalami. Ale nech jedného lapím, ruky mu polámam na kvačky, — zlostí sa senátor Kubenda a uľavuje si pritom poriadnymi nadávkami, ako vie.

Lenže dostať takých vtákov — nie je ľahká vec. Keby vedeli o tom, čo sa robí, všetci, neudržalo by sa to medzi nimi. Ale vedia iba štyria, kapitán, Ilčík, Adamčík a Hrajnoha. A tí sa nevyzradia. Ostatní sa hrajú akoby nič. Keď i tušia, s tými sliepkami nie je to len tak. Ale kto bol pri tom, kto nebol, nevyzradia sa za svet.

Iba raz vydá kapitán rozkaz — na chotár, vyše Vrbinky! Tam bude vraj hostina. I ohňa si nakladú, i hrniec plechový vezmú so sebou...

— A čo budeme variť? — spytuje sa zvedavo Anka Krdanka, ktorá sa drží Maroška, ani čo by mu bola vlastnou sestrou. I viac.

— Čo budeme mať!

— Ja si vypýtam od mamky hrniec. Dobre?

— Vypýtaj! Povedz, budeme si hláče variť.

Chlapci nejdú spolu. Označia, kde sa zídu, a je to. Čo je nové, to je dokonalejšia výzbroj. Ilčík dostane od ujca Kotúčovie, čo strieľa i na medvede, za hodnú škatuľu pušného prachu. Nájde prázdnu patrónu a deravý kľúč. I na patrónu i na kľúč vyvrta sa dierka. Patróna sa pripevní drôtom na drevenú rukoväť. Kľúč je hotová pištoľ. Nabije sa pušným prachom, zrebami, zemou, otvor zabije kolčekom a môže sa strieľať — naozaj.

Majú teda okrem valašiek už i dve pištoly.

Chotár vyše Vrbinky má niekoľko krokov šire. Trnky sa tu rodia a hlohyne. Kdesi na stredku je i akýsi zbojník pochovaný, ktorého tu zabili — dávno—prádávno. Sem sa zlietnu chlapci na nevelkú čistinku, ako havrany, z rozličných strán. Iba Kozovci idú vedno s hurtovnícou. S nimi i Anka Krdanka s hrncem,

Nakladú si ohňa, belasý hrniec položia na tri skaly a voda sa už hreje.

— Čo len budeme v ňom variť? — zvedavá je ešte vždy Anka.

— Ideme chytať hláče, — povie Ilčík.

— Podme! — hotový je Adamčík.

— Pozrite, aký vták! — vyvlečie vtom z húštie Hrajnoha čosi veľkého, jarabatého za chvost, až sa to rozkrídli široko. — Aký vták!

— Čo je to? Čo je to? — priskočia ostatní a pozerajú, obzerajú, i Josko, Koryčiar, i Ondro Kriak. — Čo to môže byť?

To je divá kura! — rozhodne Ilčík, ktorý ako poľovník je v takýchto veciach autorita. — Musel ju ktosi zastreliť a nevedel ju nájsť.

— A čo spravíme s ňou?

— Uvarme si ju! Uvarme! — jasajú všetci. — Nemusíme hláče chytať.

— Ja vám ju uvarím, — hotová je Anka. — Ale ju musíme najprv obariť, ako to robia mamka.

— Tak ju obaríme. — Chytí Hrajnoha sliepku za chvost a strčí ju celú do vriacej vody. Keď ju vytiahne, šklbe sa, len radosť.

O chvíľu je divá kura nahá. Paľko ju ešte vezme na potok, rozreže ostrým penálikom, vyberie drobce, iba srdiečko nechá a pečenu, a vták môže do hrnca.

Dreva je nadostač — ohňa tiež. Anka hrniec umyje, naplní čistou vodičkou, do vodičky vloží sliepku

a potom pod' s hrncom na skaly. Keď sa uvarí, bude to radosti. I polievka by bola z toho dobrá! Para vystúpi z hrnca, vodička zasipí, neskôr zabľkoce a už to vrije. Varí sa kura, varí. Zbojníci si vylihujú, spievajú. Kozovci sú tu všetci štyria. Najmenší v hurtovnici, ktorá má už druhé osky a tretie kolieska.

— Deti, čo tu robíte? Deti? — pristaví sa naraz, tade idúc s hrabl'ami, totka Lalovie. — Čože to varíte? — priblíži sa k nim na niekoľko krokov. — Čo? — nazrie im do hrnca.

— Vranu varíme, totička, — zašomre Maroš.

— Vranu? A má hrebeň! Vrana nemá hrebeňa, ani jarabaté perie.

— Ktorá má, ktorá nemá, — postaví sa Červeň. — Ktorá je aká!

— No len, no, — ide totka po svojom, — aby ste pre tú vranu nevyhoreli.

— Čoby len, — uškrnie sa Mišo. — Vrán je v našom chotári ešte dosť. Anka upravuje oheň a napráva i hrniec. Nech sa neprevalí.

Ostatní čakajú, a netrpezlivo.

— Už by hádam i bola! — pohodí Adamčik, hľadiac, či už totka ozaj ide pod háj po svojom. — Hana, načni ju!

— Nie, ešte nie! Taká divá kura sa musí dlhšie variť.

— Ba už by mohla byť! — dodá i Hrajnoha. — Ved' nám to netreba uvariť ako našej starej materi, čo nemajú zubov. My to už užijeme! Nože ju vytiahni!

— A máte soli? — zide na um Ilčíkovi.

— Veru nie! Na soľ sme zabudli!

— Tak to nebude dobré! Zabehnem domov po soľ... Poletím ako vták a hneď som tu.

Paľko sa i pustí Vrbinkou. Ostatní však i tak nevydržia. Zlejú vodu zo sliepky a delia si ju, delia na hurtovnici, postavenej hore dnom. Všetkým po kúsku, kamarátsky, spravodlivo. Kto nechce bez soli, nech čaká Ilčíka. Kto zje i tak, nech si spraví, ako sa mu páči.

Práve sú v najlepšej chuti. Pochvaľujú si i viac, než to zaslúži, keď je sliepka stará a veru tvrdá. Odrazu len dobehne Paľko ako bez duše.

— Zle je, chlapci, zle je, — volá na kamarátov. — Nižňania idú na nás. Už sú vo vrbinke. Chytré perie preč.

Nestačia však odpratať ani perie z krídel, keď zahrní mocné: — Poddajte sa!

— Tí, — skočí Jánošík a zazvrta valaškou. — My, a poddať sa? To nie! Chodte si svojou cestou, ak vám život milý.

— My sme žandári a ideme na rozkaz.

— Na čí?

— Na richtárov!

— Juro Drúčik, počuješ? — zvolá vtom Hrajnoha, vezmúc do jednej nabitý kľúč a do druhej žeravý uhlík z pahreby. — Vieš, kto sme my? Vieš, že my máme i pistole, ha?

Vtom už i buchne patróna z Ilčíkovej ruky. Sivý dym zahalí ich na chvíľu a krik ozve sa tu i tam. Žandári sa cofnú, ale len na krok—dva.

— Chcete ešte? — kričí Hrajnoha. — A táto pištoľ je nabitá soľou i brokmi. Practe sa!

— Buch! — zahučí silno, silnejšie ako z patróny. I dym vybuchne väčší. Juro už nečaká, ani jeho žandári nečakajú. Bežia po roliach do Vrbinky. Kto však zjajkne, to Mišo sám. Lapí si pravé oko a sadne si na zem.

— Jaj, oko moje! Jaj, oko moje! — božeká.

V tráve tam je kľúč, a roztrhnutý veru. A Miškovi tečie i krv po lícach.

— Ten si oko vybil! Oko si vybil! — behajú deti nastrašené. — Čo len teraz bude?

Najviac duchapritomnosti má Anka Krdanka. Tá ide na potok, namočí bielu furtušku do vody a beží za raneným.

— Na, Mišianko, — podá mu na obkladok, — zaviaž si.

Deti sa domov boja. Čože však — napokon len musia prísť. Tu je vyšetovania a vyšetovania. S Miškom musia hneď k lekárovi, čo mu povytáhuje íverky. Na šťastie oko zostalo celé. Iba pušného prachu nabilo mu pod kožu na tvári. To už na pamiatku.

Kto dal pušného prachu? Kde a ako? To sa rýchlo skončí. Mišo neprišiel o oko a Maroš vysype škatuľu pušného prachu, čo mu dal skryť Paľko — prosto do hnoja. Nech im ho nenájdu!

Horšie je s tou hostinou.

Na druhý deň zháňajú sluhovia deti na obecný dom.

— Pán richtár rozkázal, — nástoja chlapi rozhodne. — Musíte všetci!

Nepôjdu však, len štyria najhlavnejší na čele s Marošom. Ankina mamka, keď jej prišli po dievča, nadala im, koľko sa len vmestilo. A vraj ak sa hneď nepracú za svojím pánom, oči im vybarí. Čo s takou?

— Tak čo, zbojníci? — privíta ich richtár, zlovestne gániac očami. — Budete nám sličky biť — ha?

— My sme nebili! — povie Maroš smelo.

— A čože ste varili na chotári?

— Vranu! — ozve sa Červeň.

— Vranu? — uškrnie sa hlava obce a omyká sa bokom, ani za remeňom. — A toto je čo za perie? — podrží im pod nos chlíp jarabatých brk. — Vrana má také perie, čo...? — Vtom už i švihne remeň a počne ich vyplácať. Ešte len i Miša, ktorý má jedno oko zaviazané. — Vy zbojníci, naučíte sa, čo je moje a čo tvoje? Odprosíte?

— Ih! — skučia chlapi od bolesti. Ale neodprosia. — Ih! Ih! Jaj, mamička!

— Vy tchori mizerní! Vy budete žrať naše sličky — ha?

— A vy ste zjedli, — vytreští naraz Maroš oči na richtára, oči plné vzdoru a opovrhovania, — a vy ste zjedli našu hlavátku!

— Tí, Jano, hneď vyhod' von tých pankhartov! — káže richtár sluhovi. — A odkážeme pánu učiteľovi. Nech si spraví s nimi poriadok v škole!

V druhom okamihu sú už chlapi na ulici. Neplačú — smejú sa.

— Ale si mu povedal! — obstanú Maroša, keď sú už na dobrú diaľku od obecného domu. — Dobro ho neporazilo! Len ak odkáže do školy!

— Neodkáže! A ak — povieme i tam!

— Povieme, prečo sme sa dali na zboj — pravda, Maroš?

— Povieme!

18

V škole sa ozaj nič nestane. Pán učiteľ Horvaj nabíja i ďalej rozumu deťom múdro i prísne. Kto by si však ináč i poradil s nimi, galganmi? Zato keď príde na skúšku, to je už potom skúška! Starší i mladší, jedno — hovoria, ani čo by hrachom sypal. Ani Mrázikova mať sa nezahanbí, v ruke s kyticou fialiek a panimáriinho listu. Maroš reční, až si mamky a tetky pokyvujú hlavami.

— Jaj, ten tvoj hubáč, ten tvoj hubáč, — nachýli sa Lalová k susede, — ale len rečníkuje!

— Čo len vychováš z neho — čo?

— Už len z neho niečo bude!

— A že to tomu richárovi povedal? — šepcú si ženy o voľačo nižšie.

— Povedal, potvora. Veď je to ani Jánošík. Nikoho sa nebojí!

— Keď ho vraj tak chovali u Stračkov. Dali mu slaniny, aby bol mocný, a pálenky, aby sa nebál nikoho.

— Veď je dnes len takým dobre na svete!

Skúška sa skončí dobre. Maroš dostane knižku za odmenu a mamka mu kúpi v meste za dva grajciare medových cukríkov. Vyhrnú sa deti i z druhých tried. Radosti a radosti, keď sú zas prázdniny. Anka Krdanka ide so svojou mamičkou a tiež má knižočku, čo jej dali za pilnosť. Slovenské povesti!

— I ja som dostala, pozri, Maroš! — ukazuje mu darček. Tvárička jej jasá, očká svietia. Jaj, toľko radosti nemožno kúpiť ani u medovníkára.

V Kozovie uličke je zas rušno. Chlapci chodia, vyhvizdujú na kamaráta. To ich kamarátstvo také vyšetrovanie len utuží, už sú — ako reťaz. A Anka tiež patrí medzi nich.

— Maroš, poďme sa kúpať! — nakukne raz ten, raz onen. — Teplá je voda, poď.

— Nemôžem! Robím zajacom búdku. Stará sa mi okotila.

— A koľkože má?

— Päť, ale veľkých.

Paľko ostane pomáhať, i Anka si sadne pred maštal'. Tí dvaja dnu majstrujú, až sa im kečka parí. Pília, ostruhujú, aby to len čím skôr bolo hotové. Keď príde krava na obed, uviažu ju a pracujú ďalej.

— Ja mám zajace rád, — túži sa Koza priateľovi. — Ale tieto buriaky nie sú už ako tie, čo mi zhoreli. Tie mali bielučkú srst' a čierne bodky na chrbtoch. Takých už teraz azda nieta!

— Jesto, — vraví mu Paľko. — Na Nižnom konci u Drúčikov majú také, lenže sú tie bodky buravé, a nie čierne.

— Vidíš!

— No, to je jedno!

— Nie je to jedno! — krúti hlavou Maroš. — No, ja mám rád i takéto, ale radšej by som mal kone. Koňa možno i kúpať vo Váhu, i nosiť sa možno na ňom. Do hory tiež je ľahšie na koni cválať... A my máme len kravu. Ale čo myslíš, krava by hádam tiež uniesla človeka. Veď je mocná.

— Tá ťa zhodí!

— Nezhodí, keď si dobre sadnem na ňu.

— Zhodí ťa!

— Nezhodí! — tvrdí Maroš. — No poď — oprobujeme! Odviaž jej retiazku, ja sa jej zatiaľ hore priprávkou vyškrabem na chrbát, dobre?

— Nedbám, ale nepovedz potom...

— Už to máš?

— Už—už! — zrinčí retiazka a Paľko vytreští oči na Maroša, s ním sa už Rysul'a obracia. Vtom vidí, hoviadko skočí, a uvedomí si, ako je somík nízko. — Po—zo—ó—r! — vykrikuje, ale vtedy jazdec prihol sa už krave celkom na široký chrbát a letí von...

Pod stenou zas vyvalia naňho oči Anka Krdanka a Matejko.

— Maroš, Maroš, zabiješ sa! — trasie sa dievča.

Maroš počuje krik, chce sa vzpriamiť na Rysuli akoby nič. Tu však tá poskočí, on sa zväži na stranu, hybaj dolu hlavou na zem... a krava beží zdivená bez jazdca.

— Jójój! — zalomí Anka rukami.

— Aha, som ti nepovedal? — priskočí Paľko ku kamarátovi, či ho krava nebodla raticou.

Ale nič. Maroš sa pozbiera chytro zo zeme a ide za Rysul'ou.

— Ty somár! — zosype mu mať, ktorá na ten krik pribehla z pitvora. — A nech ťa pristúpi? Môžeš ostať žobrákom, kto ťa bude potom chovať? Ktože to kedy slýchal — na krave sa nosiť?

— Keď my nemáme kone, — zašomre Maroš a gáni ako obyčajne. — Veď ona je mocná. A pán

učiteľ vraveli, niekde i orú na kravách.

— Orú, orú, — schytí mu pohúžvaný klobúk zo strapatej hlavy a šľahne ho po ušiach, — ale nerajtujú, ty...

— Ja som to len chcel probovať...

Od tých čias dá si už Maroš s kravou pokoj. Vidí, nie je to raz kôň, čo robiť? Radšej zájde do Mrázikov za Mišom. Tam majú žrebca, na tom probujú, či unesie. Ten však skáče, potvora, a rána zadkom. I Mišo sa musí poriadne chytiť do hrivy, keď nechce zletieť ani klát. Zato si sľúbia kamaráti vyvieť raz kone na hoľu, a sami, Maroš, Mišo, Jano a Paľko. Sadnú si po dvaja na jedného a žrebca pojmu za sebou. Alebo si Maroš a Jano sadnú na kobyľu, tá je pokojnejšia, Jano na koňa a Mišo, ako najlepší jazdec, porajtuje na žrebcevi.

— Taj, to budú svety!

Ale kone musia ešte doma piesok vozit' a skálie. Mrázikovci idú predstavovať komoru a jesto i inej práce v gazdovstve. Maroš a kamaráti využívajú slobodu ako vtáci, po svojom. Jánošík je i d'alej Jánošíkom, Ilčík, Adamčík, Hrajnoha... len práve, že už sliepky nebijú. Ba hej, ani s Kriakom sa nevodia. Iste on vyzradil, že idú na chotár. Keď však Mišovi oko nevyletelo, opatria si zas pušného prachu strieľať, vyhadzovať krčce. Ešte len i zabudnutý hrad Zlatý krč znova sa počne dobývať, kým nevyletí do povetria. I žeravé lajno má svoje kúzlo, kde by nemal prach, pušný prach?

Horšie je, prídu búrlivé dni. Hory sa zamračia, blesk tne za bleskom, romoní to, hučí. Kde v taký čas ísť? Ľudia stonú, čo bude s d'atelinou, kedy sa vysuší? Maroš sa o to nestará, blesku sa nebojí ani hrmenia. Naopak, díva sa, ako ohnivý had zmyká na čierňave a zem sa zatrasie, akoby ju len niekto šticoval za vlasy. Iba tejto noci zobudí sa na kanape, keď von zavyje víchrisko a ide chalupu prevaliť.

— Mamka, mamka, zažnite!

— Ale čuš! Pomodlil si sa — spi!

Ráno je nakmášané konárov i stromov na zemi. Zato je pekne, ticho, obloha sa usmieva, kamaráti sa schodia, zoberú sa na Váh, kde už bude dobre. Vzduch je ešte vlhký, ale pažiť uschne raz—dva. Voda v jarkoch je trochu zakalená, ale niet jej ani ako obyčajne. Hurtovnicu s Matejom pretiahnu k pecku pri močidle. Anka Krdanka má ju na starosti a oni, starí zbojníci — idú sem—ta opatriť niečo.

Maroš je už dušou spoločnosti a vždy vie opatriť, čo treba.

— Viete čo, chlapi, — povie druhom, — poďme tam pod Rajskú záhradu. Pod tým brehom budú raky.

Návrh sa prijme a kamaráti sa dajú hneď do roboty. Oni to len tak proste, strčia ruku hlboko pod breh, a ak sa jej čo chytí, vytiahnu, a je.

— Jaj, jaj! Ty potvora račia! — nadáva Mišo. — Čo štípeš? — vytahuje račka. — Neboj sa, odslúžim sa ti. Očerveníš od radosti.

— A ja nemôžem jedného lapiť! — žaluje sa Maroš.

— Keď nestrčíš poriadne ruku, — vysmieva ho Mrázik. — Ty to len tak, — ukazuje, — a hneď odchytíš. To máš takto! — podrží ruku pod brehom.

Takto sa oni pláčkajú, ukladajú račka k račkovi do hrnka, až zmoknú do pása. A tu naraz zdá sa im, voda je kalnejšia, i bystrejšie tečie, ba o chvíľu dvíha sa, dvíha, rastie, až musia von.

Vyjdú na breh, a tu im udrie do uší podivný huk, ako nejaký vzdialený rachot.

— Čo to? — napínajú uši. Oni sú tu doma, vedia, ako hovorí Váh. Toto je nie obyčajný hovor. V tom bude niečo.

— Hľad'te len, ľudkovia, — ukazuje Červeň, — koľká voda reve vo Váhu. Ako bije na most — ny!

— I kláty letia, na moj pravdu, — prisviedča Mišo, ktorý má oči ako jastrab. — Poďme si to pozrieť. Prídeme hneď...

— Nie! — zdrží ich razom kapitán. — Pozrite, čo sa valí vody jarkami! A akej mútnej! A naši sú na sihoti medzi Váhom a jarkami pri močidle! Najprv preved'me tých na túto stranu pod humnú a potom môžeme ísť.

— Dobre! — súhlasia kamaráti a bežia hore ozlomkrky. I raky tam pichli s hrnkom kdesi do trnia. — Musíme ich previesť. Voda je veľká. Kde sa jej len toľko berie, a tak naraz?

— No, pretrhli sa oblaky, — vraví Janko bežkom.

Ako však dobehnú k horným potokom, tu hrôza. Voda sa valí, pribúda, a taká kalná, špinavá. Z mlynice sa prelieva ponad hať a hučí, hukoce, akoby chcela všetko zobrať. Vyše močidla Anka Krdanka behá, volá a narieka. I Matejko narieka v hurtovnici... jaj bože!

— Neboj sa, Hana, — volajú chlapi kamarátke.

— Neplač! My vás prenesieme!

— Jój, mamička moja, — žalostí dievča, — už vás ja viac neuvidím! Jój, bože môj!

Nie div. Voda v jarkoch stúpa, hučí i po miestach, kde jej jakživ nebolo, i obloha sa zaťahuje a tie vlny sú také zlostné, také hrozivé!

Chlapci dajú dolu nohavice a pustia sa rastúcim riečiskom. Kde by však — voda je strmá a hrnie skálie, bije rovno do nôh. Musí sa človek podoprieť na voľačo, keď nechce spadnúť.

— Počkajte, — vráti ich Maroš, — vytiahneme si po kolíku z ohrady! Tam budú a môžeme smelšie ísť.

— Jaj, mamička moja, — výska Anka na sihoti, behajúc sem i ta so zásterôčkou na očiach, keď vidí

— chlapci však musia ísť späť zo špinavej vody.

Ale chlapci sa vrátia a dodávajú si smelosti.

— Počkajte, kamaráti, — pristaví ich ešte Maroš, — čo by sme najprv prebrodili my dvaja s Janom.

Ak by nám to nešlo, vy utekajte po kone, dobre?

— Nie! — krúti Mišo. — My prejdeme! Všetci podme ratovať. Tak sa nám i svedčí!

— Nedbám! — kývne Maroš hlavou. — Podme!

Nasleduje tvrdá borba cez tri jarky. Voda reve a vody, špinavej, ani čo by niekde pri vrbine hlinu v nej miesili. Aké sú to inokedy jarčeky, tichučké ani dobré decko. Ešte pred hodinou aké len boli, a teraz! Ako šibe tá voda v nich, ako hučí! Veru nedajbože spadnúť do nej, a prúd odnesie človeka ani klepec. Poobracia, pokotúľa a zvrhne niekam do Váhu, kde sa zalial ne jeden Likavčan i Mostičan veru.

— Tí, nedajme sa, chlapi! — dodávajú si chlapci smelosti. — Dobre mu tým kolom, otca mu! Čo si myslí tá voda, sme azda žaby? My sme teraz mostíckí pltníci. A to sú chlapi ako buci, s tými si neporadiš. My sme nie pánčatá, ale z chleba, mäsa a pálenky — vieš!

Špinavý prúd neostáva im dlžen. Zapiera sa im do nôh i kolov a hučí, hukoce. Na druhej strane hľadá na nich Anka, trochu utíšená. Trpne, keď vidí, ako ich to myká, ale si očká už poutierala a ide i za Matejkom, čo sa tam vzpína v hurtovníci a driape, ako vládze.

— Neplač! — tíši ho. — Pozri, už idú po nás!

O chvíľu sú všetci spolu. Teraz len ako späť?

— Viete čo, chlapci? — rozhodne hneď Maroš. — Ja si vezmem Matka na chrbát, ty Paľko, zas Anku, dobre?

— Nedbám! — pristane Kľuchaj, hoc je Anka ťažšia, ale sa vie aspoň držať. Na Mateja musí sa dať pozor.

— A vy, kamaráti, — nadelí i tým dvom, — poberte ostatné! Podme!

Ako sa rozhodne, tak sa spraví. Raz—dva, a výprava vojde do špinavého potoka. Chlapci sú vo vode skoro do pásu, Aničke sa i nohy močia.

Hu—ú—ú... hukocú vody okolo. A čo to len má tá voda v sebe. Človek by sa nedíval na ňu, keď sa rozbehne. Hneď by sa mu zakrútilo v hlave. Hneď!

— Jaj, ja už nepôjdem k močidlu, — stone Anka. — Ostanem sa doma baviť s Matejkom.

— Veď vody vždy také nebudú!

— Hej, nedajme sa, chlapi! — dodáva chuti Mišo, i Jano dodáva. — Čo chceš, ty vodisko? Vieš, čo my nesieme? My nesieme archu zmluvy...! Čo mykáš? — držia jednou rukou hurtovnícu, druhou sa podopierajú v kalnom prúde o kôl. — My sme chlapi dobre chovaní, nás nehodíš o zem!

Ešte najtichšie sa drží Matej na bratovom chrbte. Namraučal sa dosť a preňho sa môžu vody valiť — on nič nevidí. Drží sa mocne okolo krku a hlavu má zaťatú. Preňho môže byť potopa, aká chce.

Tak sa im brodí a brodí.

Pod humnami stane žena, i druhá, i tretia. Majú batohy na chrbtoch. Vidieť, idú z poľa.

— Preboha, stvorička, čo je to? — ukazujú jedna druhej na rozvodnenú pláň a na brodiacu výpravu.

— Veď sú to chlapčiská! Deti, deti, kdeže to chodíte? Pohyniete! — vykrikujú na ne, ale pomôcť im nejdu. — Sem poďte, tadeto! — ukazujú im smer. — Tuto bude menšia voda!

Prešli už dva jarky. Ešte jeden.

— Chlapci, sem sa! — posmeľuje Maroš. — Jeden k druhému!

Kamaráti cítia, musia napäť všetky sily. Voda sa prelieva z mlynice a rúti šialeno. Paľko sa mykne, skala ho hrkla po nohe. Ale nie, nepustí. Teraz má Anku na chrbte, a nech spadne, to dievča sa utopí. Vydrží, musí. I ostatní vydržia. Keď sa musí, akoby len sily pribudlo. Človek vládze mnoho.

— Tadeto! Tadeto—ó! — ukazujú ženy. Vystierajú ruky proti nim a jačia. — Kade vás tam chytľan

bral? Počkajte, veď vás doma vylátajú, hej! Nech je to moja, — poznajú deti hlas totky Lalovie, — vytrhám jej škuty!

— A môžeme my za príval? — zašomre Maroš a prebija sa tvrdo, odhodlane. Stačí ešte i na iných pozrieť. I Paľka podoprieť plecom, keď sa zakolíše s Ankou. — Vydržať, chlapci, vydrža—ať!

Ženy schytia Maťa i Aničku z chrbta...

— Kde vás tam chytľan vliekol? — hrešia chlapcov a najviac Maroša. — Nevidíte, čo sa robí?

— Ale sme prebrodili! Jednako sme prebrodili! — svietia chlapcom oči. — Ani koní nám nebolo treba! — Naťahujú si chytro pod humnom nohavice.

— A len čo je tej vody! Váh sa už prelieva ponad hať, a pozrite! Kláty letia po mlynici! — Chlapci si uvedomujú, v čom to vlastne boli.

Doma Maroš zájde na záhumnie a vidí, stará dutá vrba je na zemi! Zdruzlo ju ešte v noci. Lúto mu jej, veľmi ľúto!

— Taká vrbisko! I včeličky sa nosili v nej. I vtáčiky na nej spievali, a už je koniec. — Vtom zahrčí bubon kdesi na priedomí. Pustí sa hneď bežkom. Čo to?

Sluha oznamuje, aby z každého domu išiel jeden chlap alebo žena ku Vrbinke. Treba odraziť vodu, ináč vezme Mostice so všetkým činom.

Maroš nerozmýšľa. Vezme si kus chleba, motyku z drevárne a ide.

19

Mostice obránia a zas je všetko v poriadku. Po daždivých dňoch nastanú stále časy. Radosť je žiť — aj sa žije veselo. Marošov otec lepšie zarába, keď robia vo fabrike od kusa. Je pravda, odvtedy i viacej stone cez noc, že ho bolia ruky a kríže, ale mamka je spokojnejšia. Nehovorí toľko o biede a nedbá, keď chlapčisko zájde na Váh okúpať sa a ohoriť na piesku.

„Jaj, veď je to radosť plávať sa z hate do čistučkej hĺbočiny,“ myslí si Koza. „Skočiť dolu hlavou a plávať, plávať... nad vodou i popod vodu. I s otvorenými očami! Ak sa naberie vody do ucha, zapchá sa dľaňou, nakloní, poskočí na jednej nohe a vyjde to. A potom si ľahnúť do sypunkého teplého piesku na slniečko! Jaj! Iba hlava ľahko rozbolí!“

Ale ešte väčšia radosť, že Mrázikovie kone už nemajú čo robiť. Pôjdu do doliny, na hoľu. Mišo už i hovoril. Vyberú sa s nimi, ako sa uradili. V sobotu je chystania a chystania u Kozov, Mrázikov, ale i u Červeňov a Kluchajov. Starí ich nezdržajú, nech idú niečo skúsiť. Len nech si dajú pozor, keď je hora nie Kozovie dvor. Ale by ich darmo zdržiavali.

Chlapci sa popoludní ešte okúpu, a hybaj! Štyria jazdci na troch koňoch ako sa pohnú, len sa tak práši za nimi. Kone, čierne cigáne, vedľa už cestu. Iba žrebec sa vzpiera, počne tancovať, vyhadzovať zadkom, ale Mišo ho kopne niekoľko ráz dobre do brucha, dá mu i po hlave zo dve, a hneď je krotkejší. Jano sedí na kobyle, čo je akiste žrebná, preto je i tichšia. Ostatní dvaja na koni, čo si vedie celkom hrdo, aspoň kým prebehnú dreveným mostom, nahnutým od privalov, s odrenými strelami. Maroško má uzdu v hrsti, Paľko sa drží za ním. Lapí ho i okolo pása, keď sa on ešte nenosil na koni. Koza — ten už hej! A vidí, je to lepšie, ako kravu osedlať. Tá, sprostáňa, nevie, čo je móres, a dokaličila by človeka. Koník, ten si pekne preberá nohami, a keď i virgne, je vždy kde obsedieť, i lapíť sa za čo.

— Maroš, Maroš, — zjajkne Paľo zrazu, — mne je tu nie dobre! Omína ma!

— Tak choď na kobylu za Jana!

Presedlajú a už im to ide. Ľudia, čo ich stretajú, obzerajú si ich, ako sa zapierajú kolenami do holých konských chrbtov. Všetci štyria skoro ako jeden. Iba že má Paľko lepší klobúk a nohavičky po kolená, i topánky, kým tí traja krpce. Na chrbtoch tanistierky a v nich už, čo treba, keď sa ide do hory so soľou...

Najmä chlapci im zazávidia — vrstovníci. Ale i starší.

— Akí husári! — snažia sa ich pohnúť. — Hu! hu! hu! hu!

A kone sa i dajú do trapu.

Marošovi je cesta celkom nová. Kedysi šiel už tadeto s otcom, ale čože — vtedy bola noc. I nevládal, aj ho prejímal strach, keď sa i nechcel priznať. Teraz sú len chlapci, a na koňoch! On Jánošík, Ilčík, Adamčík a Hrajnoha rozhládajú sa po širom krásnom kraji, dýchajú čisté teplé povetie a rútia sa — rútia v náručie doliny.

Dolina sa zúži. Dôjde k horárňam, odkiaľ už zďaleka počuť štekot. Ale psy nespravlia nič. Iste sú navyknuté na takéto výpravy. Vyše horárne sa cesta kazí. Zle je ísť na koňoch. Chlapci poskáču na zem a kone ženu pred sebou. Maroš nevie, na čom oči nechať. Keď šiel tadeto s otcom, všetko to bolo inakšie. Svrčiny stáli ani mátohy, voda hučala, až mrazilo na chrbte. Rozkydané skaly zdali sa divými sviňami, čo mali sa len prebrať a hodiť na nich... Ba jedno—druhé to skalisko tam trčalo ani medvedisko, vetriace pyskom na zadných nohách. A teraz — slniečko sa usmieva na skalnaté končiare, voda prekýpa v koryte a čistá, čistunká, zelenkastá pení sa ako mlieko pomedzi skaly, porastené i mäkkým zeleným machom. A na tých skaliskách, čo to len za zeleň? Samé rebríky a forgá, také krásne, len za klobúk si zastoknúť...

— To je rebríčie! — pouča Koza kamarátov. Jemu to povedal otec minule, ako sa volá. — Rebríčie, keď je ani rebríček.

— A toto viete, čo je? — ukazuje Mišo byť ako d'atelinku. Hneď ju i odtrhne v zuboch a zje. — Pozrite, čo je tu toho! Aké koleso! To je zajačia š'ava! Pod'ťe do nej, ak chcete!

— Čo tam po š'ave, — volá Jano. — Tu sú jahody. A aké krásne, červenučké! Pod'ťe zbierať, chlapci! Aj sa z chuti dajú do toho. Kone, vidiac svojich sprievodcov pásť sa, tiež sa pustia do paše. A dobre im je všetkým. Jahody sú sladučké, voňavé, hôrna trávica je listnatá, mäkká, dobre chrupká. Slniečko sa smeje, vody vyprávajú. A nikto ťa neženie. Nikto sa neosopí na teba, čo tu hľadáš a či je to tvoje! Nemáš radostnejšieho sveta ako v hore!

„Takto by to malo byť všade,“ myslí si Maroš, keď mu pohľad padne na neďaleké bralo. Niekoľko dier, divne poukladaných, díva sa na nich stade. Trochu ho prejme — v takej diere môže byť všeličo.

Ale keď nevychodí, vzpriami sa zas. — Pozrite, — volá na kamarátov, ukazujúc na otvory, — oči, nos, ústa! Ani nejaká tvár...!

— Naozaj! — divia sa chlapci. — Čo je tu jaskýň! I tam, i tam! — ukazujú si jeden druhému. — V takej by mohol i prenocovať.

— Jajaj! Pozrite... čo je to? — zjačí Jano, ale hneď je zas chlap.

— Had! — skričia chlapci. — Vretenica! — a už i berú skaly a bijú do nej zo troch strán.

Vretenica sa stočí, zdvihne hlavu, otvorí tlamu, akoby si trúfala na nich.

— Pozor! — zvolá varovne Mišo. — Nechodte k nej! Ona, potvora akási, i vyskočí. Nášho Jana raz uhryzla, čo mali potom s ním doma roboty!

Prásk! — hodí do nej Červeň miernou rukou. Trafi ju, ale tá sa len zvíja.

— Ešte jej jednu! — kričia chlapci.

Tu však priskočí Maroš a pretiahne ju palicou rovno po hlave. To je dost.

— Aký hadisko, — obzerajú si už potom chlapci vretenicu. — Aké má krížiky na chrbte a aké zuby, hľa! V tých má jed, potvora. No, ty už nepohryzieš nikoho!

Cesta sa miňa, ani nezbadajú ako. Všade majú niečo roboty, všade ich voľačo zaujíma. Dôjdu ku skale, ohromnej mačacej hlave, visiacej nad úzkou cestou.

— To je Baba! — vraví Mišo. — Ktorí ste nešli tadeto, mali by ste ju bozkať a ona by vám dala červenú šatôčku.

— Ale ozaj? — neverí Paľko.

— Probuj, — pobáda ho Mišo. — Uvidíš.

Kľuchaj sa zvedavo priblíži k Babe. Ako ju však chce bozkať, Mišo ho zrazu postrčí, až si odrie nos. Ba vypadne mu z neho i niekoľko kvapiek krvi.

— Ty somár! — zlostí sa Paľo, držiak si nos v hrsti.

— No, nemáš červenú šatôčku — ha? — smeje sa mu Mišo, že sa tak dal dostať. — Ale, Paľko, — teší ho hneď, keď ten počne fikať, — nič si z toho nerob, ja som ju dostal tiež. A dostane ju každý chlapec, ktorý sa priblíži k Babe. Ba ho ešte i vyplatia na Všivavom vršku. Neplač, kým sa oženíš, zacelie ti to!

— Veď ja neplačem, — šomre Kľuchaj a prismrkne si vody z pramienka vedľa cesty. — Ja ti to odplatím!

Pohnejavajú sa i podobria, a zatiaľ, nech je dolina nie taká úzka, kone by aj ušli. To sú však dobré koničky. Keď vidia, chlapci zastanú, pristavia sa i ony. Keď sa chlapci pohnú, i ony vykročia. Im je cesta známa, veď ňou prejdú i niekoľko ráz do roka. Len na rázcestí zastanú, akoby sa chceli spýtať — v ktorú dolinu má sa ísť.

— Teraz musíme vbok — do Machnatého, — radí Mišo. Už prešli z Repísk.

— A si tam bol?

— Bol! Nebojte sa! — uisťuje kamarátov. — Ja viem dobre cestu. Ešte postoja pri bralisku, spod neho vyviera celá rieka. Len tak vyhadzuje tú vodu, čistučkú ani sklo. Nakuknú do ohromného skalného otvoru povyše. Hodia dnu i niekoľko skál. Počujú, ako čľapnú do hlbín i ako v tom vrchu čosi hukoce, a idú ďalej skalnatou úzkou dolinou.

Podvečer začujú zvonce, i pastiersky krik, čo už má svoju nôtu.

— Hej, sto—bo—hov tvo—jej — ma—te—ri, ka—de—to i—de! — Poznáva Maroš, či to Kušiak a či Stano. Ťažko je ich rozoznať neoholených, v zamastenej košeli, i keď sa človek na nich díva, nie to — keď sa rozkričia v Machnatom. — Hej—i—deš—mi—ho—sem, ty, drn—da, ty, he—he—he! — ozýva sa od skál a letí grúňmi.

— Už zhánajú! — istí Mišo, ako kto sa tu už vyzná. — Môžeme hneď i soli dať jalovine. Budeme mať pokoj.

Tiene rastú, dolina dýcha vždy chladnejšie. Dôjdu k neveľkej kolibe, okolo nej sa schodí dobytok. Tu však už nájdú i starších dost, chlapov i ženy, čo sa potiskali do koliby. Maroš vzal si tiež zo tri balíčky dohánu. Ujec Stano ide s ním medzi jalovičky, býčky i voly, aby nedal cudzej.

— No, či si poznáš tú vašu, ha?

— Poznám!

— Horký poznáš! — uškrnie sa pastier. — Kde je? Ktorá?

— Táto rysavá, ako jej mať.

— To je nie vaša, chlapče. To je Lalovie.

— Tak hentá pri tej svrčine... — ukazuje Maroš, ktorému i Paľko pomáha nájsť jalovičku.

— Ani tá nie je. Tá je Koryčiarova. Pozri! — lapí Stano Maroša za plece. — Vidiš hentú pri tom bujakovi? To je tvoja. Tej daj soli!

— Na, moja, na—na—na! — otrčí chlapec korytčiatko proti hoviadku. Zájst' až k Rysul'ke je trochu veľa, keď je tam ten bujačisko. A ako zazerá. Taký bujak i medveďa pritlačí o skalú, nie že by chlapčiska... —Na, moja, na—na—na! — A jalovička akoby ho len poznala. Hneď sa pohne za ním. I zbučí na neho a ide za korytčiatkom, v ňom je namiešané tľcie a soli. Strčí do neho hubu a líže soľ. Olizuje, kam lízák zasiahne, ako sa patrí na poriadnu jalovičku.

— Na, moja, moja! — poškrabká ju i pomedzi rohy, ako to videl kedysi od otca. A ona zabučí znova a znova, akoby sa mu len chcela poďakovať.

— Taká jalovička, tá má už i rozum! — mieni Paľko, odháňajúc jalovätá, čo by chceli za korytčiatkom. — Ideš ho? — šľahne i palicou. Tie sa však dobývajú znova.

— Dal by som im, ale nemám! — nastrčí prázdne korytča najbližšiemu dobyťčat'u. Ono mu ho dobre nevytrhne chrabľavým jazykom, také je zújestené ani nejaké chlapčisko za papierom z lekváru.

Povinnosť sa vykoná a kamaráti sú na svojom. V kolibe blkocú smoliaky na ohnisku. Na kumhári kotlík — ktovie, čo v ňom varia? Stano a Kušiak odoberajú dohán, uhýnajú si z fľašiek a prelievajú do litroviek. Aby mali, keď príde pľušť a zima — zohriať si svedomie. Oči im svietia, jazyky sa rozväzujú. Vyprávajú gazdom, čo ako na holi.

Medveď chodí, pliaga, medvedisko! Na Bodickom zabil predvčerom koňa. Prešiel mu, potvora, dlabou po bruchu. Či mu červá nevypustil? Včera zas na Lehotskom doráňal býka. Museli ho zabiť. Ktovie, či ho ancikrist nedovlečie sem. Lebo keď taká šelma počne raz biť — potom veru už bije.

Kone i rožný dobytok zhromaždí sa okolo koliby. Dve biele psiská polihujú na suchých kôrach. Tma nastane rýchlo, ani by človek nemyslel. V kolibe skoro niet kde hrachu hodiť. V taký čas chlapci musia niekde von, hľadať si nocľah niekde v jaskyni alebo pri vatre na čerstvom vzduchu. Teraz by to však nechutilo zurvalcom. A ak by tak prišiel ten medveď — čo potom?

Utisnú sa všetci a dobrých sa mnoho zmesť. Maroš a jeho kamaráti sa dostanú na policu. Inde už niet miesta.

Koza je rád, aspoň ho tu nikto nepritlačí k stene. Ak však padne, môže šupnúť rovno do pahreby. Ale kto by padal? Pastieri vyprávajú o všetkom od stvorenia sveta. Dušia sa a prisahajú. Spomínajú dobrodružstvá, ako hľadali kone na Hrone... mátohy i smrť, čo sa tu v ktorýchsi dierach ukazuje. Kušiakovi kľáčala už rovno na prsiach, ale sa jej nedal.

— Tak to veru bolo, — zdupľuje rezký stavec, — bodaj ma hrom zabil! No, bolo by ešte vypáliť z karabíny. Už je i nabitá... nech tá pliaga začuje, ak sa túla tadeto. Chlapci, kto sa odváži vystreliť?

— Ja vystrelím, — hotový je hneď Paľko.

— No na!

Chlapec vezme karabínu, dlhiznú, ťažkú, a vyjde predo dverce. Zovrie rukoväť pod pazuchu, zadíva sa do noci a napína, napína. Nedajbože kohútik spustiť.

— Počkaj, Paľo, — skočí Maroš z police. — Ukáž tú karabínu! Hneď nato ozve sa výstrel mohutný, hrozný. Hádám ani z menšieho kanóna, a letí po horách, dolinách.

— Chlap si, Koza! — pochváli ho Kušiak. — Mohol by si už prísť i jalovinu zavracať. Chlap si, no! A nedostal si zauchó?

— Od koho?

— Od tej karabíny. Ona má niekedy i fanty, vieš. A fluskne takú, až sa zaiskrí v očiach.

— Hegla ma. Ale nič viac.

— Chlap si, chlap! Smelý chlapčisko.

— I môže byť, — ozve sa ktorási zo žien. — Veď ten má tri matky a dvoch otcov.

Vyprávka pomaly ustáva. I polená a smoliaky prehoria na pahrebe. Ozve sa chrapot.

— Maroš, a spíš? — potiahne Paľo kamaráta za nohu.

— Nespím! Nemôžem! I dym ma štipe v oči!

— Nemôžem ani ja. Keby bolo ráno!

— Veď bude... — zapcháva si uši — nepočuť chrapot. Pravda, daromne.

Pomaly Maroša však jednako omarí a sen počne ho obľetovať.

Zdá sa mu, je u starej mamky Kramlíkovie. Dáva mu pekný hrnček, veľký, so zlatými okami, a smeje sa...

„Keď sa oženiš, nech ti žena dá plný mlieka! Rozumieš, plný...“ Taká je veselá! A či nie je to ona? Nie! To je starý otec Stračkovie... „Pod' sem, Maroš,“ vidí, ako ho volá k sebe, „ukážem ti, čo si ešte

nevidel!“ A tu starý otec zavedie ho do zadnej izby, strčí ho dnu a zamkne za ním dvere. A dnu je — medveď, živý medvedisko — juj!

— Tí, kristubohuotcu, — strasie ho hrozný hlas Kušiakov, — už ti je tu! Von ešte čuť hukot zvoncov, akoby ich všetky naraz niekto hodil o skalú. A ten ryk, ten ryk! Taký zlovestný, zúfalý — akoby len ručal ten dobytok: pomoc! pomoc! Všetko sa to hrnie ku kolibe...

Maroš v okamžení vidí tú hroznú trmu—vrmu v kolibe. Stano schytí do jednej ruky karabínu, do druhej hlaveň. Kušiak vezme hlaveň a valašku, tak sa vyrútia na medveďa, do ktorého d'avkajú i psi, ale pred samou kolibou...

— Tí, boh teba skáral... pustíš ju! Čert ťa doniesol, ty ohava, ideš mi ho ta! — počuť cez to bučanie a hrkot i erdžanie koni. Akoby sa tá zem rozvravela a vydáva hlasy, čo smelí pastieri jednako len prekričia. V kolibe zato nejedny zuby drkocú. Iba niektorý z chlapcov odváži sa von. — Čo keď ťa taká potvora zdrapí? Veru skapeš!

O chvíľu však rozjasní sa tamvon ako vo dne. Dve vatry vyblknú mohutným plameňom a ožiaria celé okolie. Kušiak a Stano sú starí pastieri, vedia, čo prichystať, ak obluda chodí.

— Paľko, poďme von! — povie Maroš.

— Poďme, ale všetci štyria.

Vykuknú nízkym vchodom jeden za druhým. Jalovina je ešte zbitá do hĺby, keď sa všetko deje len v kratučkých pár chvíľkach. Bučí ešte a ohliada sa zdesene.

— A pozrite kone, pozrite — kone, ako stoja, — ukazuje Mišo na čistine. — Hlavami dnu a nohami von. To chcú medveďovi ponaprávať zuby!

— Sem sa, chlapci, do pomoci! — volajú pastieri. — Len sa nebáť, a nič sa nestane! Kto sa bojí, zle obstojí, bodaj ma hrom zabil! Veď len tú Lalovie Rysuľu čo zaškrabol trochu a šiel, čert ho vzal, šelma sprepadená!

Spánok je tam — chlapci sa dajú do roboty. Vlácia polená, kým chlapi rúbu, stínajú svrčinu za svrčinou. Také vatry rozložia, akoby chalupy horeli. Od takej medveď stratí guráž. Ohne blkocú, a čím je vôkol jasnejšie, tým je i lepšia vôľa. Chlapci spievajú, pečú si slaninu a kvápu masť na okruchy chleba.

— Jano, Jano, kvapni mi! — natŕča Drúčik ruku Červeňovi, jeho rezeň sa už nad pahrebou pekne ohybuje a vôňou šimre nos. — Kvapni mi, no!

— A zdržíš?

— Zdržím!

— Tak nadlož dľaň!

— No! — nadloží Jurisko odhodlane. On si svoju časť už zrútil, rád by vraj ešte aspoň obliznúť. Ako ten však chce kvapnúť, schytí mu celý rezeň, a hybaj! — Ďakujem pekne! — prehadzuje korist', oduchujúc, z priehrštia do priehrštia.

— Dáš mi moju slaninu! — kričí Jano, nemilo prekvapený. — Dáš mi ju!

— Tá je už jeho! — smejú sa ostatní. — Máš si dať pozor! — potešujú Červeňa.

— Nesmieš mu veriť, ako medveďovi! — zašomre Kušiak vedľa. — Nie veru, bohuotcuprisahám...

— Jano, vezmi si z mojej! — častujú poškodeného kamaráti. Obyčaj je obyčaj a slaniny dosť.

Hneď je po bolesti. Ale pestvá sa robia hlboko do noci. Ohne horia, ich žiaru azda vidia až z Mostíc. Na medveďa nikto nemyslí. Ten sa ohňa bojí.

Iba nad ránom zaspia kamaráti ako na smrť. Ležia vedľa seba okolo vatry, hlava na kameni — nohy skoro v pahrebe. Zima je, i horúco, ako od ktorého konca.

— A tie chlapčiská, že sa len neboja! — jojkajú ráno ženy, keď sa idú umyť na potok. — Tvrdá je to posteľ! Kamenná!

— Ech, čo, — ozve sa im Stano za chrptom, — tak sa túžia chlapi! Z takých bude niečo. I ja som tak tvrdol od malička. Mám už šesť krížikov, ale nech príde medveď! Kristubohuotcu — pobeží ani ten v noci úbočím čučoriedky zbierať.

20

Brieždi sa, keď i Maroš otvorí oči. Oheň sa ešte kudlí, veď je tu celé pohorenisko. Len plameň už nevyblkuje. Nevládze. A zišiel by sa veru, lebo zima mrví. Musí to byť tvrdý chlap, koho nezobudí. A tí traja veru ešte spia s otvorenými ústami.

— Hej, chlapci, — zvolá Koza na kamarátov, — ideme!

— Čože? Kde som to? Kde sme? — nevedia sa spamätať. Zato sa zbierajú jeden za druhým z tvrdej postele a idú na vodu umyť sa.

Ľudia sa už tratia. Gazdovia i gazdiné musia byť čím skôr doma. Obzrú si ešte Lalovie jalovičku, čo má na bedre pečiatku od medveďovej laby, a idú s chýrom do Mostíc.

Chlapci sa umyjú a hneď sú chlapi. Ani zima ich netrasie, ani kosti nebolia. Obzerajú si i oni prepadnutú jalovičku a kochajú sa v zazorených ružových končiároch a skaliskách. Také sú, akoby ich len niekto pomaloval...

— Tí, ale ho ideš? — nesie sa mocný hlas pastierov, ktorí už vyhávajú. — Ale sa ho zbieraš, ty lajda! Ak ťa zatiahnem — bohuotcuprisahám — pôjdeš ani panský kôň, — hýbu dobytok po zlej noci do paše.

Zvonce zahrkocú, kone zaerdžia. Iba Lalovie jalovička ohliada sa smutne. Ranu jej už vymyli vodou a pálenkou. Ale musí ostať pri kolibe.

— To ju môže bolieť! — ľutujú chlapci hoviadko.

— Dobré, že je to nie naša, — zašomre Maroš. — Mamka by zas vraveli, že sa to len nám môže stať. A ona je skoro taká ako naša Rysuľa. A čo, chlapci, — zadíva sa na druhov, keď si vyťahujú čo to z tanistierky, — pôjdeme domov? — Mne sa akosi nechce.

— Ani mne, — povie Paľko.

— Ani mne! Ani mne! — ukrajujú si šuhajci slaninky ku chlebu. — Tak je pekne.

— Nuž viete čo? — navrhuje Maroš. — Poďme na henten vysoký vrch. I od nás ho vidieť. I z hája.

— Ale ak ten medveď... — nadhodí Jano.

— Čože medveď, — začapí si Paľko klobúčik so svinskou štetkou do tyla, — ten si pospí cez deň, keď mal v noci robotu.

— A my mu i tak nič nespravíme, — stavia sa i Mišo za návrh. — Ak by nás i stretol, ani sa mu nepozdravíme a pôjdeme svojou cestou. Poďme!

— A veď sme zbojníci! — postaví sa Maroš, buchne na skalú kyjakom, čo si včera odťal z javora. — Hora našim domom. Ideme?

— Poďme!

Zídu na priestranné lúky, zakvitnuté, pestré ako najkrajšia výšivka. Motýle sa im mihajú pred očami, okaté, jarabé. Aj si pobehnú za niektorým. Ale čože? Oni také niečo nezbierajú. To len pánčatá z meštianky. Čo tam po motýľoch — nech i ony žijú!

Pred očami otvorí sa im dolina a končiare nad ňou.

— Na ten vyjdeme — hen! — ukazuje Mišo. — Nie je to ďaleko. Ak sa pousilujeme, hneď sme tam!

Ale usilovať sa? Načo? Tu je celý deň — do večera obehnú. A keby i nie, nedeľa je. Tí doma nejdú dnes do poľa, ani do inej práce. A oni chcú vidieť, čo je za tým vysokánskym bachratým vršiskom.

Hora sa potratí. Len také ostarky — svrčinky stoja ešte kde—tu. I tie zaostanú, ako sa chlapci predierajú nahor popri potoku. Odtrhnú si každý po jednom liste a držia proti slncu.

— Aký parazól! Pozrite, aký parazól!

— A počujte, chlapci, — odtrhne Paľko ohromný lopúch, — z takýchto niekoľkých mohol by si i šaty ušiť.

— Ako Adam a Eva v raji? — divia sa chlapci rozmerom lopúcha. — Azda by! Veď to tam mohlo byť ako tu.

— Len miesto svrčín a jedlí a smrekov, — podopiera sa Maroš na svoj javorový kyjak, — boli jablone, slivky a hrušky.

— Oj, tu máme čo jesť, pozrite! — vrhne sa Červeň do hafuria, vysokého do pása a posiateho hojne čiernymi bobuľkami. — Čučoriedky!

— Čučoriedky! Čučoriedky! — jasajú všetci. — Zbierajme, chlapci, zbierajme! Najedzme sa do chuti! Tu sa neplatí za to.

Takto postupujú, ani nezbadajúc, ako sa čas míňa. Ešte sa pristavia pri zakrpatených boroviciach. Obzerajú si ich vetvice, pohúžvané, pokrútené konáriská, s pichliačovými štetkami na konci.

— Kosodrevina! Už sme vysoko, kamaráti, — zasekne Maroš kyjak medzi skaly. — Pozrite,

Mostická dolina je už pod nami! Tam je Machnatô, odtiaľ ideme.

— Koľko tu vrchov a skál!

— I Mostice uvidíme!

— Ako vieš?

— Nuž keď z Mostíc vidieť na tento vrch, tak z tohto vrchu musíme vidieť i Mostice. Nie?

— A toto, čo je za diera? — pobehne Červeň o niečo nadol k otvoru, podopretému brvnami. Iste aby sa nemohol zrútiť. — Čo je to?

— Tu hľadali zlato, ľudkovia, — ozve sa Paľo, ktorému ujec Kotúč, veľký jáger, hovoril o tom voľačo. — A jesto tu vraj zlata, i na druhej strane vrchu. Ale keď tu zavolalo — nekop, lebo taká voda zareve, až všetko vytopí. Tak to i nechali...

Idú, idú a vždy strmšie — vždy pomalšie. Slnko hreje a na čelá im vystúpia hojné kropaje potu. I postoja znova a znova.

Tu ich zarazí hvizd! Poobzerajú sa, kde je tu kto? Azda sa im chce postaviť do cesty. Nejaký ten Jánošík, čo si tu stráži svoje poklady? Nevidieť nikoho! Tu je už skál. I mohutné braliská zdvíhajú sa nad veľkým priehybom.

— Už som myslel, hore sme, a ešte vždy nie sme, — šomre Maroš.

— To sa v horách tak zdá, — vysvetľuje Paľo. — Myslíš, si, už je to, len ten kopec dosiahnuť! A keď dôjdeš naň, vidíš druhý kopec, a tak.

— No, nič to. Len sa majme nahor!

Chlapci ležia dvaja a dvaja. Opierajú sa o kyjaky. Všetci sú ľahkí a mocní. O chvíľu sú na priehybe.

Tu zasa hvizd, a ostrejší ako ten prvý.

— Čo to? — stanú zarazene. — Ideme niekam do zakázaného?

— Aha, ticho, — kladie Paľo ruku na ústa, — pozrite to zvieratko tam medzi skalami! To nám hvizda — svišť!

— Poďme za ním! — hotoví sú hneď všetci. Sotva však vykročia, zvieratko sa prepadne kdesi v zemi, akoby ho ani nikdy nebolo.

Už je slnko vysoko, keď sa pútnici rozložia na samom vrchu.

— Krásne je tu, krásne! — rozhliadajú sa na sever i na juh.

— Pozrite tie vršiská — hen! — ukazuje Maroš, ktorý je dobrý znalec mapy a zemepisu. — To sú Vysoké Tatry! I Kriváň je hen tuto — ten nachýlený. A vidíte, tam je Váh. A pri ňom tu dolu tie domy, to sú Sv. Peter a Pavel i Mostice.

— Tí, ale sme ďaleko! — uškľabí sa Červeň. — A tu, — díva sa na juh, — aký je svet! Koľko dedín i vrchov! Ale takých už nie, ako sú u nás...

— Veľký je svet, veľký! — prikyvujú si chlapci, ujedajúc si ešte z toho, čo im zostalo. Zišlo by sa i viac, keď tu len čertovsky troví.

— Už vidíš, aký je svet za týmto vršiskom? — hľadá Paľko zvedavo na Maroša, čo sa díva do diaľky mlkvo ako v opojení. — Vidíš?

— Vidím, — odpovie mu ako zobudený zo sna, — pekný! Krásny je ten kraj, kde my žijeme. Ja som už čítal o všelijakých krajoch, — vykladá kamarátom, — ale tento je najkrajší. Inde rastú figy, citróny a pomaranče, ale tam bývajú iní ľudia. Tu bývame my a tento kraj je náš... ja by som nikde inde nechcel bývať, len tu u nás!

— Ani ja! Ani ja! — prikyvujú kamaráti.

— Len chlapci, aby nepršalo! — dojedá Paľko svoj chlebič starostlivo. — Pozrite, hen nad tým vrchom ako sa mračí.

— A ozaj — mračí sa! No, veď pôjdeme — nadol bude ľahko kráčať. Ešte si nájdú na južnej strane i studničku. Rozhliadnu sa ešte raz po vrchoch, rozkydaných na všetky strany ako nejakí obri — a pustia sa pomaly nadol.

Spočiatku sa ide ako po masle. Nájdú i kus starého, sčernatého snehu a majú radosť. Tu sa však spustí hmla a počne mrholiť, ale tak drobno, drobúlinko.

Chlapci idú, kam ich oči vedú. Treba ísť len nadol — nadol, zablúdiť nemôžu. Pravda, obuv sa zmočí, i nohavice. Ako sa však zamočí, tak sa i usuší.

Aj sa tak stane. Hmla prešumí im ponad hlavy, slniečko zasa prebleskne a je všetko dobre.

A hľa, tamdolu je pleso! Aké pleso!

— Pleso, pleso! — dívajú sa všetci v tú stranu. — Pôjdeme popri ňom! Tam budú i divé kačky. Iste budú!

Lenže ako ku plesu, keď sa oni stratia v hafurí. Raz ho zazrú kdesi pred sebou. Idú, zas ho len niet.
 — Kde je? Kde je? — hľadia jeden na druhého. Čas sa míňa, a k plesu nedajbože! — Ešte tu zabľúdime napokon...
 — Nezabľúdime! — teší sa Maroš. — Čo nevieme, kde sme? Na Zadných!
 — Veď hej, — uškrnie sa Mišo, — ale Zadnie sú veľké.
 — I večer nás tu môže dostať, — obáva sa Paľko.
 — Tak prenocujeme!
 — Ale čo budeme jesť?
 — Nič sa neboj! Nájdeme si salaš, dajú nám žinčice. Neumrieme hladom.
 — Ma—róš! — trhne vtom Jano kamaráta za kabát a celý poblednutý ukazuje mu na úbočie, porastené hafurím. — Vidiš ho?
 — Koho?
 — Med—ve—ďa!
 — Med—ve—ďa—a—a? — zastanú chlapci a skrčia sa inštinktívne do hafuria. — Kde?
 — Hen! — ukazuje Jano prstom.
 — Ja ho vidím! I ja! I ja! — šepocú chlapci.
 — No, ten sem nepríde! — teší ich hneď Maroš.
 — A keby prišiel?
 — Hen sú už svrčiny. Vyškriabeme sa na ne.
 — Veď sa on tiež vie škriabať na stromy, nie?
 — Ale my mu nič nespravíme. Čo by on liezol za nami? Pomaly sa upokoja, ale šelmu nespúšťajú z oka. Taký špinavý maco!
 — Hľad'te, ako šústa čučoriedky! — volá Paľo. — Nadloží dlabu odspodku a chrap — rovno do pysku, iste so všetkým, ako nejakými hrabkami. Aký čučoriedkar! To je iste mravenčiak. Hádám by nám nič nespravil
 — No, on nespraví, ak nechce.
 Chlapci sa uprizerajú, ako si maco hospodári v grúni, ale keď vidia, nevšíma si ich, pohnú, a to poriadnymi skokmi. Ruky majú belasé od čučoriedok, ústa tiež a v bruchu im len akosi škŕka.
 — Ale je ten medveď jednako len dobrý, — pochvaľuje si Mišo macka, — keď nás nechal na pokoji.
 — Však nás ani nevidel!
 — Videl!
 — Nevidel, — hádajú sa chlapci.
 — Keby sme radšej našli nejaký salaš, — lapá sa Jano za brucho. — Ja som veru hladný.
 Ostatní konštatujú to isté.
 Idú, idú, vojdú i do hory, zrazu začujú brechot psov.
 — Salaš! Iste salaš! — radujú sa a prebujú i k divkej bystrine, kde nájdu na skalnatom brehu i pekne zarodené malinčie. Červené, voňavé maliny ich vábia, ale oni si zobnú trocha ako vtáčatá a idú za brechotom, čo je vždy určitejší a divší. — Iste je tu salaš! Dajú nám syra, napijeme sa žinčice a na tom, keď to bude i v noci — dôjdeme domov.
 Ako si tak predkladajú, zazrú na kopci kolibu. Pred kolibou bača umýva getetu. Vtom však brechot zdívie a tri biele kudlaté psiská váľajú sa, ženú dolu briežkom na nich ako rozkotúľané ohromné gule.
 — Hej, ujec, ujec, — kričia chlapi na baču, — zavolajte tých psov! Zavolajte—e—é!
 — A však tie nehryzú! — obráti sa im pastier chrptom, akoby len bolo všetko v poriadku.
 A psiská veru letia rovno na kamarátov. Okále im iskria, zubiská sa ceria, červené jazyčiská dobre im nevypadnú z pysku.
 — Sem sa, chlapci, bližšie k vode a chrptom viac k sebe, — v kritickej chvíli je hneď Maroš na svojom mieste. — Berte skaly a každý si jedného. Rovno do ňucháča! Čo sa dáme roztrhať?
 Psy brešu ako besné, ježia sa ako ten pichľavý obojok, čo majú okolo krku. Paľka už—už chytí jeden zubiskami. Vtom však, úzkostlivo zaskučiac, prevalí sa prvý zo psov. Za ním hneď i druhý a tretí uteká, zavýjajúc zbesilo.
 — Tí, vy zbojníci, — schytí bača valašku a zvíja ňou nad hlavou, — čo ráňate do tých psov? Chcete mi ich pobiť? Vy pankharty naničhodné, hneď vás rozsekám na guláš! — skáče v krpčiskách, v opasku dlhými skokmi proti nim, kým sa mu psiská zbierajú zo zeme a skučiac bežia kamsi ku kolibe.
 — Ja vám ukážem! Ja vás naučím, kristubohuotcu...
 — Ujec, — dá sa Maroš vtom i s kamarátmi do hrozivého postoja, ako keď sa psy rútili na nich, —

my sme vás pýtali, vy nič! Nehnite sa ďalej, lebo...

— No, no — vy zbojníci šibeniční! — hrkne to v bačovi. Kričí, nadáva, ale krok spomalí. — Rozsekám vás...

— A my vás trafíme do ňufáka ako vašich psov! — namieria naňho, až zdúpnie na mieste. — Odvážte sa ešte krok! My si ideme svojou cestou. Chceli sme vás poprosiť, ale nie! Radšej umrieme hladom, — pustia sa kamaráti skalnatou cestou.

— Tam náš syr! — vraví smutno Paľo.

— I žinčica je tam! — uškľabí sa Mišo.

— Ale kožka je celá, — potešuje Maroš. — On si myslel, to len tak. Keď sme my malí, dáme sa dotrhať! Hej, môžeš čakať! Nech sa pohne, tak mu pustím aspoň do kolena, hneď sa vystrie na pažiti. Čo si on myslí? Či poriadny bača tak má s ľuďmi zaobchádzať?

— Ih, ale ja som hladný! I ja! I ja! — žalujú sa víťazi jeden druhému.

— Ideme dolu vodou. Nepoblúdime!

Všetko v poriadku. Lenže sa už ohromné bašty brál rumenia od západu. O chvíľu zošedne všetko, i chladom zaveje, a chlapcom sa nohy podlamujú. A do Mostíc je ďaleko, ďaleko ešte...

— Stavíme sa na horárni, — dodáva Koza sily sebe i svojim, — niečím nás zratujú.

Idú, idú, keď zbadajú na veľkej čistine pri bystrine akési stávisko. Domec, či len ohromná stodola? Nechže je tam, čo chce — ale dym sa kudlí, i vravu počuť. Čistú ľudskú vravu.

— Podme ta, — pozrú jednomyselne pútnici jeden na druhého, a už i zabočia. — Tí sem prišli k senu. Azda nás prenocujú! Dobrý večer! — pozdravia sa slušne ženičke, ktorá práve halušky hádže na ohnisku.

— Dobrý večer, — ohliadne sa na nich krotkým pohľadom, vyčervenená. — Čo je, chlapci?

— Tetka, a by ste nás neprenocovali? — poprosí Maroš.

— A čiže ste vy?

— My sme z Mostíc. Boli sme v horách a sme poblúdili. Aj sme veľmi hladní. Ja som Kozovie, tento je Kľuchajovie, henten Mrázikovie a tamten Červeňovie...

— Ty si to, Maroško? — prizrie sa mu lepšie totka. — Veď sme my rodina. Tvoja stará mať je od Hriadeľov z Lehôtky a ja som tiež odtiaľ. Sadnite si chlapci! — ponúkne ich. — Halušiek navarím, najete sa s našimi chlapmi a vyspíte sa v stodole na sene.

To je už hej reč!

Kamaráti sa najedia a vyspia. Nikdy sa im lepšie nespalo. Ráno sa poďakujú a idú. Vedia, doma už bude strachu, čo je s nimi. Ale veď sú celí!

Fabriky práve trúbia fruštík, keď kráčajú poza humnú, vyperení, s forgami rebričia za klobúkmi. Maroš má okolo svojho javorového kyjaka i vretenicu okrutnú. Nenechal ju tam. Lopúch, čo odtrhli, ten veru uvádol!

— Jaj, jaj, jaj! — víta ich Anka Krdanka na priedomí. — A že vás vraj už medveď zjedol!

— Nezjedol, — zašomre Maroš, trochu i ustatý.

— Ozaj nie? — diví sa dievča, ale je i rado. — A mamka veru už i plakali. I tetuška od Kľuchajov za Paľkom. A ste ho videli?

— Koho?

— Toho medveďa čo chcel zjesť Lalovie jalovicu...

— Videli! — vypne sa Maroš povedome.

— A vás nezjedol?

— Nie veru. My sa nedáme nikomu — ani medveďovi!

21

V jeseni zapíše už mamka Maroša do piateho ročníka. Dostane sa mu miesta v samej zadnej lavici medzi najstaršími chlapci, kde je i Juro Drúčikovie, najsilnejší chlapec v škole. Paľko príde do štvrtej, tak sú už kamaráti spolu. Iba Anka Krdanka je ešte o ročník nižšie, u pána učiteľa, ktorého majú deti najradšej, keď im rozprávky napíše a porozpráva.

U Kozov — ako, ako nie — pribudne zas o jedného člena rodiny — Ondreja. Už ich je päť chlapcov. Izba je malá, ale sa pomestia, keď to musí byť. Len čo otec zmajstruje z dosák podpostielku. Maroš — ak nejde na Nižný koniec — na kanape. Maťko v podpostielke. Tu má už svoje miesto i Ondriško, ten však predbežne spí len v plachtici. Mamka ma trápenia s toľkou čelad'ou. Ved' nachovať a poobšívajť päťoro, i to je dosť. A päťoro detí, to je — päť ráz otriast' jablň, a poriadne. Každé voľ'áčo odnesie... Zato v jej očiach ešte vždy kvitnú nevädze. Muž robí, robí od kusa doma i vo fabrike, aby deťom bolo lepšie, ako je jemu. Kľučí ho to akosi, vykrivuje údy, dobrácku tvár presvieti melanchóliou — ale doma môže už na fruštík i kávu, a to je veľká vec.

U Kozov je veselo — čím ich je viac, o toľko veselšie. Spevu, kriku a tanca ako nikde. Ešte si i mamka zaspieva, a keď sa zídu Marošovi kamaráti, nakukne za Ondriškom i Anka Krdanka, už je celý spevokol. Jedno spieva tenším, druhé hrubším hlasom, ale sú to hlasy čisté ako zo skla. Všetci tu halačia, všetci — niekedy i dupocú, až obloky vrncia.

Mamka má pekný hlas, mäkký ani vata.

— Naučte nás pesničku! — prosia deti, najmä Maroš, ktorý má verše a spev napodiv rád. Všetci to mala i ona rada, keď dievčiča.

Probovala i zložiť niečo. Tak skladá i on — o muške, alebo o fúzoch pána učiteľa Horvaja.

— No poďte, naučím vás, — povie im istého večera. Podloží si pod sporák v pitvore a vezme si Marošov kabát obšívajť. Zadíva sa na deti, ktorých je na schodoch — na každej priečke po dvoje, a začne:

*Spytujú sa radní páni
kde je Arpád Kapušányi?
Na Porúbke brodí blatom,
že nebude ablegátom!*

Počúvajú deti, počúvajú. Zachycujú slová i spev. O chvíľu už hučí z pitvora, až to vrie:

*Na Porúbke brodí blatom,
že nebude ablegátom!*

— Aká je to pesnička? — spytujú sa rad—radom.

— Aká? Neviete? — diví sa mamka. — Nuž volebná. Ved' budú voľ'by!

— A načo? — naťahujú chlapci krky.

— Načo — načo! Nuž na ablegáta.

— Hej, ja už viem, — hlási sa Maroš. — Taký pán pôjde potom do Pešti.

— A čo tam bude robiť? — zvedavé sú deti ďalej.

— Bojovať za nás, Slovákov, na sneme! — vykladá chlapec. — I za naše pesničky, aby sa všade mohli spievať.

— A sa nemôžu? — divia sa detváky.

— Nie veru! Len maďarské...

— Kde si to ty nabral? — pozrie mať na syna. — Kto ti to všetko povravel?

— Kto? Otcovi prišli novinky. Vyčítal som — ja to viem, — vypne sa hrdlo, — našim ablegátom nebude Kapušányi, ale pán Rubík. On je advokátom v meste, ten bude!

— Hej, ale ho najprv musíme vyvoliť, — ohlási sa mamka. — Vyvoliť, Maroš.

— Ved' ho my vyvolíme!

— Vy? Ha—ha—ha! — nevie sa zdržať smiechu. — Čo by ste vy koho vyvolili?

— Vyvolíme!

— Na to sú starí, čo majú vóta.

— Ale my im budeme pomáhať.

— Ako?

— Ja ešte neviem. Ale, — stojí Maroš so žiarou rozhodnutia v očiach, — pomôžeme im.

Tiché večery zmenia sa hneď na hlučné a plné vzrušenia, akého v Mosticiach dávno nezažili. Čo robia

starí, ktorí majú vóta i nemajú, to je ich vec. Chlapcov i dievčatá tiež zachváti horúčka. Keď i nevedia pochopiť všetko, čo sa deje, ale pozorne naslúchajú chýrom, i všelijakým rečiam, všímajú si toho, čo sa robí, a majú tiež svoju mienku. Večierkom si posadajú okolo Lalovie studne a vyprávajú si — ako pána Kapušányiho, čo prišiel sem odkiaľsi zo Šariša, obhádzali záprdkami na Porube... ako musel bežať Žid Glück z ktorejśi obce pod Krivánom a schovať sa kdesi do maštale, keď si nechcel dať rebrá ponaprávať... ako... ojojój, čo sa toho nazbiera v také rušné dni!

*Náš pán Rubík, to sú spravodlivý,
 náš pán Rubík, to sú spravodlivý:
 budú naším ablegátom,
 nech ich Pán Boh živí!*

ozýva sa od Lalovie studne a nesie celým Vyšným koncom. Tak je to i okolo modlitebne, tak i na Nižnom konci. Mostice sú celé ako v ohni, a kto rozduchuje ten oheň, to sú v prvom rade ženy, smelé Mostičianky, a potom hneď deti, chlapci a dievčatá.

— Ujec, a kde idete? — volajú na chlapa, keď vidia, že má namierené do Glückovie krčmy, kde sa čosi kutí, o čom nikto nesmie vedieť, zato každý vie. — Kde idete, ujec? Nechoďte ta!

— Veď ja len tak — skúsiť! — odkašle si. — Len tak!

— Len tak — hej, len tak! — kričia deti. — Len aby to nebolo naozaj!

Za klobúkmi zjaví sa tisinky, krásne zelené ihličnaté vetvičky. Tí druhí majú červené pero s listom, na ňom je nápis: „Nech žije Kapušányi!“ V Mosticiach však takého pera nevidieť. Vo Sv. Petre a Pavle pýšia sa ním niektorí Židia a stoliční úradníci. Mostičania sú tvrdí chlapi, a ešte tvrdšie sú ich ženy, ktoré — odkedy to vrie — ani spať, ani jesť, ani poriadne robiť. Hneď sú pospolu, radia sa, idú na trh kortešovať, ba i do susedných dedín.

— Nedajte sa, ľudia, kúpiť za sľuby a za pálenku! — presviedčajú kdekoho. — Pošlime si svojho, nech nás Slovákov zastupuje! Nie človeka, čo ho nepoznáme! Nože, povedzte tam u vás na Lehôtke... v Brezinke... v Lopúchove!

— Povieme! Povieme!

— Ale iste?

— Naiste!

— A u vás sú všetci za tú našu...?

— Hej, my sme všetci za tú našu slovenčinu! Mostice pôjdu pod bielou zástavou!

Deti si to nevšímajú a hľadajú si prácu pre seba. Skoro sa im jej naskytne, a dost'. I v Mosticiach sa nájdu ľudia, o ktorých sa rozchýri, že sa sľúbili za pálenku. A to vraj i niekoľkí dobrí gazdovia a pltníci, keď pán Glück má i obchod s drevom a pltníči. Lalovie ujec, i Mrázikovie sú vraj tiež medzi nimi, ba i ujec Stračko z Nižného konca.

Chlapci vidia, ako to búri mysle. Maroš doma nemôže sa skoro mamke priznať, najmä odkedy sa spomína i starý otec Stračkovie medzi obchodníkmi. Ak kto z detí, on chápe, čo to znamená. To je ako pomáhať nepriateľovi proti svojim. Najprv ho to zmätie, čo je to? Ako je to možné? Ale potom stvrdne. Uvedomí si, že i oni, chlapci, musia zasiahnuť do toho. To sa aj ich týka, keď i nemajú vóta!

— Ja už nepôjdem do Stračkov! — povie materi ráno.

— Veru nemáš tam čo hľadať! — prikývne mu táto. — Takú hanbu nám robiť! Azda nemajú dost' toho pálenčiska? Ty by si to neurobil?

— Nie veru, mamka!

— Ani tvoj otec by to nespravil. Ale čože, ten i tak nemá vóta, keď je chudobný.

— Len bohatí majú vóta?

— Len!

— Veď ja spravím na nich pesničku, — strojí sa chlapec.

— No len sprav, ak vieš!

A i spraví. Zloží veršík, ako zloží. Odpíše ho desať ráz a vždy inak drží pritom pero. Potom odpísané pohodí na chodník, tu kus, ta kus. Večer už vyspevuje Anka Krdanka pred Lalov, ako dolie — a spievajú aj iné dievčatá:

*Už sú voľby — už sú u nás,
 za pálenku nedajte hlas!
 A kto dá — je sviňa stará,*

nech ho pánboh z neba škára!

— Maroš! Maroš! — beží za ním Anka, keď ho vidí na priedomí. — To si ty napísal tú pesničku o starej svini? Pravda — ty?

— Čoby! Ja pesničky neviem písať, — pokúsi sa odtajiť.

— A ja som ťa videla, keď si rozhadzoval cedul'ky.

— To sa ti len snilo.

— Nesnilo! Nesnilo!

— Tak čuš a nevrav nikomu!

A Marošovi je i ľúto, keď si pomyslí, komu všetko nadáva v tej pesničke. Ved' je to i starý otec Stračkovie, čo mu dával slaniny, aby bol silný, a pálenky, aby sa nikoho nebál. Ale nech! Načo to robí? On mu šľahol v kostole po chrbte, žebože pre neslušnosť! A toto je tak správne, keď si máme poslať svojho a oni idú za cudzím, čo nás ani nepozná. Ani nehovorí ako my. Ani nespieva naše pesničky. Je toto správne?

— Maroš! Maroš! — stretne ho mama Stračkovie, keď ide zo školy... — Čo neprídeš k nám?

— Keď... keď... starý otec, — nevie akosi slova nájsť, — keď starý otec chodí do Glückov!

— No len príd', dieťa moje, — strčí mu dva grajciare do ruky. — Ved' ja starému somárovi napravím hlavu.

Maroško však nemá dosť na pesničke, čo totku Lalovie namrzí, že obleje deti pred studňou. Jedného večera dlho sa radí s najbližšími kamarátmi, Paľkom a Janom... Mišovi už nedôveruje, keď mu je otec tiež u Glücka doma... Dlho si oni stoja a strkajú hlavy dovedna. Potom sa rozídu, akoby šli spať. Ale nejdú. Keď je už dobre tma a ticho, len voda ločká v potoku na priedomí, zídu sa pri dutej vrbe neďaleko mosta cez mlynicu. Pustia sa nocou ani netopiere. Bosým beží sa ozaj ani duchom — nehrknú o skalu, ani zem sa neozve pod nimi. Maroš ich vedie, on to už má všetko na pamäti, čo treba spraviť, i kde. Zahnú na záhumnie a počnú od Vyšného konca. Preškriabu sa cez plot do dvora, kde býva akýsi starý mládenčisko. Tiež chodí na dediny s Kapušányim...

— Chlapci, — šepce Maroš, — len do rámu! Len do rámu!

V tom už i prásk! prásk! prásk! — zrinčia okná a rozbité tabule sypú sa na zem ako krúpy. A chlapčiská hybaj, kade prišli, ticho, tichučko ako nočné sovy. Nasleduje Glück, potom u Lalov... Mrázikovi darujú pre Miša. Zídu i na Nižný koniec. Zahnú do mesta k fabrike, ktorej majiteľ sa zastáva Kapušányiho — a rinčia okná a letí sklo na zem. Maroš i cíti, je to nesprávne takto sa pomstiť. Ale keď tá horúčka uchvacuje. A čím viac to rinčí, tým viac uchvacuje — až je toho dosť.

— Nech aspoň vedia! — šepce kamarátom pri rozchode. — Ale, chlapci, ani muk, lebo bude zle!

— Neboj sa! Nevydrú to z nás, čo nám budú z chrbta pásy rezat'.

— No ved' to!

Ráno je poplach, zhon po Mosticiach. Zháňajú chlapcov k richtárovi. I žandári prídu a vyšetrujú, strašia, i fliaskajú, ako koho.

Všetko márne. Jedni nevedia nič a druhí sa držia. Nevyvolajú sa.

— Ach, čo ja už len mám, — narieka Lalová na uličke, — čo ja už len mám pre tie nešťastné voľby. Ved' som si musela v noci tablicu dať do okna, aby nás nepobili! Už som i tomu môjmu starému povedala, čo sa dáš s takými? Treba ti to? Teraz sa však zlostí, že keby ho len lapil, kto to bol...

Maroš si to vypočuje a je spokojný. Nič ho nemrzí, najmä keď sa Zuzke nič nestalo. Zuzka je dobré dievča, dosť sa hanbí medzi deťmi, že otec ide najradšej do Glückov.

Čo sa však nestane! V Mosticiach zosilnia žandársku stráž. Koza vidí, ako chodia patroly najmä večer. Zablýsnú sa bodáky vo svetle, ťažké čižmy hrmia a kosierky na klobúkoch vejú.

„Čo by som im?“ myslí si chlapec, a s tým sa už neodváža zveriť ani Janovi. Ba ani Paľkovi nie. Vie, ak tým čo niekto — oni ho môžu spafnúť ako zajaca. Ale nedá mu to, nedá!

Istého večera stojí na uhle pod sypárňou do neskorej noci. Vo vrecku má kameň, ťapkavý, ostrý. Čaká a len čaká, až počuje rovnomerný krok žandárskej stráže na druhej strane. Vidí, bodáky sa kmitnú, i hovor počuje v reči, ktorej nerozumie. Srdce mu silnejšie udrie — namieri a fuk! — letí...

— Állj! Állj! Állj! — ozve sa vo tri vrhy.

Maroš však nič. Letí ani šíp spoza sypárne do uličky. Počuje dupot čižiem cez lavice. Vie, idú za ním, a ak ho uzrú — strelia! Ale čo? Skočí do dvora, preskočí cez plot do Kl'uchajov, od Kl'uchajov do

²— Stoj! Stoj! Stoj!

Mrázikov. Nech ho hľadajú!

V takých pomeroch svitne konečne deň voľby. Ľudia sa hrnú na vozoch pod zástavami, s muzikou z horných i dolných obcí do Sv. Petra a Pavla. Maroš, Paľo a Jano stoja už od svitu na hradskej, kade sa to všetko hrnie. Mišo, ten je nie s nimi, keď sa pre otca pohnevali. Chlapci upravujú tých s tisinkami do Mostíc, kde ich Mostičianky opatria všetkým, čo treba. Na tých s pierkom len sa uškľabia alebo vyplazia i jazyk.

V Mosticiach je veselo ako nikdy. Muzika hrá, i dve, i tri. Ženy varia, posluhujú chlapom, ponúkajú ich, i tancujú s nimi. Maroš si skoro nepozná mater. Taká je ani kvet. Líca jej horia, oči svietia, ústa spievajú. Ako len vie preberať nohami proti tomu chlapiskovi! Aká je len mladá, ani nejaká dievka, a má päť synov — ťaj!

— A otec išiel?

— Išiel! — prikývne mu. — I jemu dajú hlasovať. Ešte je vraj zapísaný po otcovi. Pán richtár povedali!

Hneď mu je ten richtár milší. A nemal ho rád. Ľudia prídu a idú hlasovať. Všíma si, ako sú všelijako oblečení, i hovoria jedni tak, druhí trochu inakšie. A jednako ich čosi spája.

— Nech žije Miško Rubík!

— Nech žije!

— A ja chcem pálenky! Dajte mi ešte pálenky! — stavia sa ženám akýsi chlap z horných dedín, trochu už drgnutý.

— Máte dosť, ujec! Máte dosť! — chlácholí ho mamka.

— No, keď nedáte, idem ta, kde dajú! — odsotí ju od seba.

— Počujte, ujec, a sa nehanbíte? — volá Maroš za ním.

A príde mu na myseľ jeho vlastná pesnička o tej starej svini. — Nehanbíte sa?

— No dobre, dobre! — zmotá sa chlap a ide medzi svojich.

Takto sa hlasuje do večera — hlasuje do pozdnej noci. Maroš by chcel vyčkať výsledok, ale nevládze už oči držať otvorené. Videl, všetko už videl. I to ako Kapušányiho ľudí zavierali do dvora a viedli ich opitých hlasovať. I ako ich krmili gulášom a nadávali pálenkou. Tam mu i tisinku strhol ktosi spoza klobúka. A nevládze už ďalej.

Na svite zobudí ho muzika. Hrajú na priedomí, vyhrávajú veselo. Vyskočí z kanapy, vytiahne si nohavičky a už je von. A tu toľká radosť, ľudstva a ľudstva hrnie sa priedomím dolu k modlitebni. Všetko spieva, všetko vyskakuje a hudba hrá.

*Cic kozy—kozice
vyhrali Mostice,
prepadli pijáci,
vyhrali Slováci!*

Maroško spieva, spieva s ostatnými. I tancuje, ako vie. Oči mu žiaria, líca červenejú a srdce trepoce, dobre nevyskočí.

— Vyhrali sme, vyhrali, mamka! — kričí neskôr doma na uličke. — Vyhrali!!!

A ešte čosi doplní mu radosť. Dozvie sa ešte toho dňa od mamky Stračkovie, že starý otec nebol veru hlasovať na Kapušányiho. Hneď ráno mu uvarila dva litre pálenky. Keď to vypil, spal—spal veru a neprebral sa, len — po voľbe.

22

Radosť z víťazstva dlho ešte hádže vlny v dušiach. Najmä Mostičianky sa pýšia, veď dobrá časť úspechu je ich zásluhou. Ale i deti spomínajú ešte dni a dni na uhloch, i pod Lalovie studňou, čo to všetko bolo.

Iba Mišo Mrázik akosi nejde medzi kamarátov v obave, ak by mu vyhadzovali otca na oči, keď sa také voľačo týka už potom celej rodiny. Chlapci sú však už po tom, najmä keď môžu prežívať radosť z víťazstva, v ktorom mali i oni svoju účasť. Maroškovi až tak iskria oči, keď vypráva o tom.

Lenže radosť nebýva dlho bez blenu.

Istého dňa dovedú otca jeho druhovia z roboty domov. Viac ho donesú ako dovedú. Oči má vpadnuté, líca bledé, pery sinavé a zovreté od bolesti.

— Zachytil ho remeň, — vysvetľujú robotníci, v ťažkých škvorniciach, zrobení, nakrivení, zazolení. — Poudieralo ho. Ešte dobre, že ho nerozdrúzgalo!

Posadia ho na stoličku, stiahnu mu škvorne a uložia ho opatrne do postele.

Keď príde Maroš zo školy, stane pri ňom ako skamenený. Mamka v pitvore plačú a on, otec — spí. Ťažko vydychuje a stone zo sna. Čo sa len mohlo stať? Kde? — predstaví sa chlapcovi pred oči fabrika s jej cilohami, hučiacimi strojmi, rachotiacim kolesom. Videl to, a nie raz. I teraz vidí, akoby sa len díval na všetko — i zolu, i tých šesť chlapov, zohnutých nad kobyliny s oberučným nožom, i ten zhon a ruch. Zdá sa mu, počuje posmešné — méé—é! Čo však po tom? Z tých šiestich chlapov jeden má byť jeho otec. Lenže je tam nie medzi nimi. Kde je? Kde sa podel? A vtom — jaj, otec, skríkne — remeň, koleso, koleso, rata, rata...

— Ach! — vzdychne si Maroš zhlboka. Jakživ tak nevzdychol. A cíti, ako mu je celá tá fabrika protivná, keď ničí i ľudí a mohla zabiť otca. — Nezabila ho? Čo by tak bolo, keby umrel? Čo by bolo z nich? Načo bolo potom vyhrať tie voľby.

Otec zastane a syn, zakryjúc si oči, vyrúti sa z izby. Beží do dvora, cez dvor na záhumnie, tam sa oprie o plot a narieka, narieka. Čo je smrť, nevie! Neraz mu to prišlo i na myseľ, najmä keď dieťa pochovávali. Len vie, určite vie, keby im otec umrel, nemali by ho už, nemali! Nemali by koho čakať z roboty, ani v sobotu večer, ani inokedy...

— Juj — juj — juj! — schytí mu čosi srdce silno, krčovite.

— Objíme tvrdý stĺp a z úst vyrve sa mu šeptom: — Ty, keď si na nebi, nechaj nám otca, nechaj!

— Neplač, Maroško! — vyruší ho vtom Anka, hoc jej v očiach tiež hrajú slzy. — Neboj sa, pán doktor vraveli teraz, bude mu zas dobre! Neplač!

— Veď ja neplačem! — zasmrká a utrie si oči rukávom.

Otec neumrie, príde k sebe, ale tieto chvíle poznačia čosi hlboko do chlapcovho srdca, kde je toho i tak už dosť poznačené. Ký div, keď on už v útlom veku zbadá rozsypať sa svet a cíti trpkosť z toho. Mamke doma neraz ujdú z úst i horké slová — akoby Pán Boh nedbal na chudobného človeka. Čo jej povedať, keď ešte i v škole iné je pánčatú a iné takému Červeňovi, Joskovi, alebo i jemu, hoci je dobrý žiak? I tá trstenica má pred jednými rešpekt, pred druhými nie, a to by nemalo byť. Kedysi myslel, inakšie nemôže byť na svete. Teraz sa však v ňom vzpiera čosi a búri, keď vidí — nie je človek ako človek.

Ako piatoročiak chodí už s najväčšími chlapci. I Juro Drúčik, čo ho kedysi chytil na chotári, dáva sa mu do kamarátstva, keď je dobrý počtár. Môže si od neho odpisovať. Ba jeho známosť vážia si, najmä od tých volieb, i učni, čo sú už von zo školy a robia po fabrikách. V škole sa stáva autoritou, keď Ivan Kloška a niektoré pánčatá prešli do mešťianky, kde sa už maďarsky učia. Aj sa mu menej dostane, i pochvália ho pán učiteľ, keď v škole už vždy musí byť voľakto, koho pochvália.

Zato jeho vnútro zhára podivným plameňom. A ten skoro prešľahne i na kamarátov a na celú triedu.

Medzi slovenskou školou a štátnou mešťiankou, kde sa už učí len maďarsky, je oddávna istá revnivosť, až nepriateľstvo. Do slovenskej školy chodia deti i bosé, otrhané, do mešťianky chodí sa obuto a v lepších šatočkách. Tu musí už mať žiak i šatôčku do vrečka. Nielen to, ale sem chodia i Židia a vypráva sa maďarsky. Nuž — pánčatá! Maďari!

I Koryčiar dá sa zo štvrtej ta zapísať a tým i trhne s kamarátmi. Dostane nový oblek, i čiapku so šiltom na hlavu, ale už sa pri Váhu neukáže. A ak, ide s Glückovie Gézom, ktorý tiež ta prišiel zo židovskej.

— Aké pánča! — obzrú si ho chlapci. — Čo si len myslí o sebe?

A Koryčiar si veru nič nemyslí. Lúto mu je, keď sa musí obut do školy, a na tú maďarčinu šomre mamka doma, keď si ide jazyk vylámať. Čo však robiť, keď je raz v tom?

— Ty pánča! Ty židák! — zadierajú doňho bývalí kamaráti, keď ide s blokom papiera na kreslenie pod pazuchou a s dlhým, krížovým linonárom, na jeho krku vyzvára ešte trojuholník. — Ty Maďar!

— Ja som nie Maďar! — odvrkne im chlapec.

— A čo chodíš do maďarskej školy?

— A vy čo chodíte do slovenskej?

— No vidíš, že si Maďar! — háda sa s ním Červeň, keď ten ako — ako nie, priskočí k nemu a strelí mu zaucho.

— Tí, ty sa chceš biť? — skočí hneď Maroš kamarátovi na pomoc. Lapí ho za prsia a zatrasie ním ako hruškou. — Čo chceš s ním — ha?

Koryčiar sa však akosi vytrhne a pod' vnohy.

— Počkaj, pôjdeš ty domov! — hrozí mu Koza.

Po štvrtej už ho i čaká, kade pôjde. Koryčiar ho však tiež zbadá a zahne inou ulicou do Mostíc. Pustí sa až k Váhu a záhumním, rád by sa dostať domov nejak. Pravda, Maroš s Janom sa mu vždy dostanú do cesty. Pri humnách už by ho i mali, ale on sa šikovne prilepí Harul'ovie ujcovi, čo kráča so skrútenou, poriadnou líňou na pleci. Aj mu povie, čo sa naňho strojí, a nájde v ňom svojho ochrancu.

— Chlapci, a čo mu nedáte pokoja? — okríkne sa ujec na tých pod vrbou, číhajúcich ani kopov na zajaca. — Čo vám urobil?

— Vylepil Janovi zaucho! — zašomre Maroš zlovestne, gániač na Koryčiara, len chytiť ho a chytiť.

— No, tu ho nebudete biť! — hodí ohromnou žilovatou rukou Harul'a, kým jeho chránenec preskočí na druhý bok, aby bol čím ďalej od trhu. Keď vidí, je v bezpečnej vzdialenosti, uškrnie sa na chlapcov a, priložiac necht palca pod predný zub, cukne im na znak: toto!

— Všetky ty to dostaneš, — hrozí mu Maroš.

— Ba ty! Ba ty!

Táto príhoda sa stane príčinou hotovej vojny. Ono by tá vojna bola vypukla i bez toho, ako po iné roky. Ale honba za Koryčiarom jednako len nie je také nič, aby to hrdosť meštiankárov neurazilo. Veď sú oni nie ledajakí sedliacki upískanci! Aj sú už väčší a silnejší. Oni tým horvajčiatkam ukážu.

Najbližšie idú už s Koryčiarom viacerí. I Kloška je medzi nimi, i Géza od Glückov. Kráčajú si hrdo, a keď prídu k horvajčiatkam, nezdržia sa pozapárať do nich.

— No teraz sa poďte biť, ak sa chcete! Teraz!

— S vami nemáme prečo! — odvrkne Maroš za všetkých — Ale on, — ukáže na Koryčiara, červenajúceho sa po uši, — dal toť Janovi zaucho.

— Ti je ľúto? — stane si Kozovi do cesty akýsi Hluchán, zažitý chlapec, treťoročiak. — Ľúto ti je? — zadíva sa mu do očí a fuk! — fľasne ho po líci. — Na, ty potvora sedliacka! Aby si vedel, čo je pán.

Vtom sú však už v kľbku. Do Maroša ani čo by čerti vlezli. Raz sa mu vyhodí na chrbát, otočí ruky okolo krku, vyhne nohy ani na strunách, nech zaťažie váha i sila a — rrrup! — skúri sa na ceste a Hluchán sa váľa v prachu. Z horvajčiatok dievčatá utekajú a kričia. Chlapci, keď vidia — Goliáš je na zemi, chytia kamene a raz—dva meštiankárov zaženú.

A teraz to už ide. Ruvačka na ruvačku, ako inak? Sedliaci — Slováci... Maďari — pánčatá, takto sa to triedi, a komu sa dostane, tomu ani mačka nezliže. Tam Hluchán a tu Maroš Kozovie. Koľko ráz sa tí ešte stretnú!

— Počujte, chlapci!, radí Koza v škole, kým nepríde pán učiteľ, — oni majú i palice, a my nič. Donesieme si aj my.

— A kde ich dáme?

— Za tú skriňu, čo je tam na Huštáku! Klobúky sú v nej, ženské klobúky, viete?

— Vieme! Vieme! — prikyvujú žiaci, ktorí teraz už v Marošovi nájdu svojho najvhodnejšieho vodcu. I Juro Drúčik sa pridá k nemu, a ten je najsilnejší. Ale Koza je rozumnejší a smelší. — Tam si postrkáme palice, a potom nech prídu!

Zariadia sa, a je to. Meštiankári sa len dívajú, keď tí zrazu majú palíc a palíc. Zato nepopustia. Oni sú starší a i palica v ruke silnejšieho lepšie udrie. I keď príde na palice, horvajčiatkam ostane napokon len zohnúť sa po skaly a tak zachrániť situáciu.

Maroš vidí ten nepomer a mrzí ho to, mrzí. Narozmýšľa sa, čo by im vykonal. Rád by im raz ukázal, aby pamätali, ale slabší proti silnejším — ako? A je mu už i hanba, ako musia ustupovať neraz pred nimi. Voľaktorý deň uťahovali sa až na Sihot' k Váhu. Ľudia sa dívali, čo sa robí, a keď sa nevládali proti presile ubrániť — vysmiali ich potom.

Napokon mu svitne v hlave. Musí hľadať nejakého spojenca, to je prostá vec.

Učni, hej, tu sú učni — zajasá. Ved' sú to jeho kamaráti.

Zájde večer k nim, k Mišovi, Ondrejovi, Matejovi, a povypráva sa. V hlave sa mu už rysuje plán, a to nielen taký. Výborný plán — ak sa podarí, budú tí mať!

— Všetky kreslenky pôjdu do vetra! — uškľabí sa Mišo.

— A tie kríže, čo nosia, budú na triesky! — duší sa Matej. — Ha—ha—ha!

Maroš sa nezverí so svojím plánom nikomu zo spolužiakov. Ani Janovi, ba ani Paľkovi, ktorý je síce nie sedliak, ale školy a kamarátstvo nikam nedá. Oni sú vlastne s Jurom Drúčikom ten štáb. Miša Mrázika už tiež zbližili ruvačky s Marošom, ale je to ešte nie medzi nimi, ako by malo byť.

— Chlapci, — nariaďuje Koza, zas už ani opravdivý kapitán Jánošík Ilčíkovi, Adamčíkovi a Jurovi, ktorý bol žandárom, nuž nedostal mena, — dnes im nedáme pokoja. Podráždime ich. Zajtra nás napadnú a my budeme do nich biť len očistom. Utiahneme sa na naše lúky pod fabrikou a potom bude, čo bude!

Keď sa ide popoludní domov zo školy, povstane i niekoľko zrážok. Pri pošte zaderie do pánčat Drúčik, hodiac jednému akéhosi chrobáka za golier. Na Huštáku zasa Červeň vykrikuje, koľko hrdlo stačí: „Hlucháň—bzducháň, Hlucháň—bzducháň.“ Na záhumní lapí Mišo Mrázik Koryčiara, kráčajúceho celkom pokojne, a keď sú už v repe, pomôžu mu ho chlapci k nim a zavrú ho do chlievca. No, väčšej urážky meštianárovi nemohlo sa dostať.

Na druhý deň je na meštianke celé povstanie. Medzi hodinami a o desiatej Hlucháň behá, organizuje. Žiaci sú ochotní ísť do toho, ved' je to zábavné. Je pravda, môže si kto—ten utržiť aj poriadnu klobásu palicou alebo hrču na hlave. Lež môže i dať, a kto chce biť, musí tam byť!

— Musíme spraviť konečný poriadok s nimi, — chlapí sa Hlucháň.

— Aj ho spravíme! Tie sedliacke prasce neodvážia sa viac. Dám ja tým sopľošom bzducháňa — hej! Vyfacáme ich po jednom a nakopeme, až budú smrdieť od toho ani bzdúchy!

Predpoludním je na uliciach ticho. Nikto by nemyslel, čo sa tu chystá. Len keď vo fabrikách trúbia na olovrant, vyhrnú sa žiaci a tí z meštianky hybaj všetci, ako sú, s knihami, blokmi na kreslenie, linonármí, proti horvajčiatkam.

— No, ktorý je to ten Hlucháň—bzducháň? Ktorý? — pristavia toho i toho a počnú im sypať buchty.

— Teraz nech sa hlási!

Ruvačka sa vyvinie ako vždy.

Maroša sa nikto nedotkne. Poznajú ho už a majú pred ním rešpekt. Ale ani horvajčiatka sa dnes akosi nerozchodia a idú jedným smerom do Mostíc.

— Chlapci, — velí svojim Hlucháň, prirodzene slovensky. Čo by oni vo Sv. Petre a Pavle robili s maďarčinou na ulici? — Chlapci, zoberme ich všetkých a zavrime na Huštáku do nášho dvora. Tam ich budeme vyplácať!

Horvajčiatka sú však už vtedy v dobrej dištancii. Zbočia do ulice, vedúcej do Mostíc, a ráňajú vždy bezočivejšie a bezočivejšie kamením.

— Za nimi! Chlapci, za nimi! — vydá Hlucháň heslo.

A tu v bočnej ulici nastane už ozajstný boj. Krik, huk, nadávky a skaly letia, skaly!

— Ej—ej, pánčatá! Ej—ej, Maďari! — vykrikujú Mostičania, ustupujúc ako pred presilou.

— Vy kleny mostické! Vy svine! — hučí od tamtých. — Keď ste smelí, čo nás nepočkáte?

— Hlucháň—bzducháň... Hlucháň—bzducháň!

— Na nich, kamaráti, na nich! — posmeľuje Hlucháň svojich. — Naučme raz tie sedliacke prasce poriadku!

Boj sa rozprúdi plnou silou. Utíchne len, ak práve ide tade nejaký voz. Ľudia, čo majú tade namierené, šomrúc a nadávajúc, radšej vyhnú inou stranou.

— Ved' tí zbojníci vyperú všetky okná! Čo ich to len v tej škole nenaučia inakšiemu móresu — čo?

Ale oni nevybijú ani jedného okna, keď nechcú. Mieria len na seba, a čo koho do toho?

Horvajčiatka, tisnuté presilou, prejdú cez čiernu vodu a prevalia sa na lúky, rozložené medzi fabrikami. Dievčatá sa rozprchnu, len niektoré ostanú zo zvedavosti, ako sa to skončí. Tie utekajú až pod vrby na záhumnie. Tam sú i mladšie, medzi nimi i Anka Krdanka, čo keď iné nie, aspoň skaly vyberá pre chlapcov, ktorí čo môžu, to robia. Ťažkosť je dvojnásobná, keď meštiankári majú skál a skál a oni na lúke nemajú. Čo im ostáva, ako ustupovať, ustupovať.

Kozovci ustupujú poslední. Oni štyria, piati majú ešte plné vrecká kamenia a k tomu ruky mierne, proti nim ísť si tamtí rozvážia. Maroš je spokojný, len hľadá ta... ta za vodu do fabriky, kde na povale jednej z budov vidieť tu i tu učňa. Práve tam odrezávajú chvosty z kravín...

— Jaj, nožička moja! — zosipí vtom Mrázik a kľakne trafený na pažit'. Hned' sa však pozbiera a kľungajúc vlečie sa kamsi pod vrbky, kde mu dievčatá pomôžu namočiť si udretú nohu do vody.

— Chudák Miško! — obzrie sa za ním Koza. Obzrú sa i ostatní zo štábu. A z ich pohľadu cítiť, ako je všetko—všetko odpustené. — Chudáčik!

Ale skaly letia. Meštiankári kričia podivne — hurá! hurá! Vyt'ahujú linonáre a zviňajú nad hlavou ani šablami. Povedomie istého víťazstva strhuje ich. Ani skál už akoby nedbali. Postupujú bližšie a bližšie, vždy s väčšou odvahou.

— Na nich! Na nich! Hurá! — počuť Hlucháňov krik.

Maroš sa už nepokojne díva na fabrické okná. Hádže, šmiera kameň za kameňom. Ale už—už nemá ani čo a oni majú!

— Anka, Anka, — volá na Krdanku, čo sa tam túli pod vrbami, — zahod' mi kameň! Ešte jeden! Ešte... — vtom sa zapotáca, — jaj, hlavička moja! — lapí si ju oboma rukami. Prejde rukou po nej, či nejde krv. Keď však nič nezbadá — hádže, čo pochyť, na nepriateľa, akoby ozaj šlo o život a o smrť...

A tu naraz — aké divadlo!

Meštiankári, opojení istotou víťazstva, vo chvíli sa zakolíšu. Miesto na Mostičanov — obrátia sa vzad. Rozkmasnú sa na niekoľko častí, kričia, revú, knihy, papiere lietajú, linonáre sa lámu... kľbko tam, kľbko tu, až sa to všetko dá i s Hlucháňom v divý útek a na bojišti ostanú učni. Mišo, Matej, Ondrej, Adam, opálajúc ešte ťažkými kravskými chvostami, čím udreli odzadu na Maďarov a na pánčatá...

— Ih, ale to hučalo na nich! — smejú sa učni, keď už i Maroš a niekoľkí dobehnú na opanované bojište. — Tí sa len zobzerali, čo sa to robí, keď sme ich začali vyplácať, ha—ha—ha!

— A pozrite, — ukazuje Mišo, — čo tu papierov, blokov, roztrhaných knížiek!

— A z tých ich krížov ostali len triesky, — chytá sa Matej za brucho.

— Už sa viac do vás nechytia, — vraví Ondrej Marošovi. — Už nie! Majú dobrú príučku. A tebe krv tečie popri uchu! Čo ti je?

Koza si omaká hlavu, a ozaj. Na dlani ostane mu krv a na vrch—hlave má poriadnu glenbu. Dostal skalou, keď hľadal kameň na zemi...

— I Miška Mrázika trafili, — vraví mäkkým hlasom. — I Jura Drúčika. Ja som zacítil, ako sa mi potočila hlava, ale keď krv netiekla...

— Chod' na vodu! — radia mu kamaráti, — a umy si ju! Nejakú šatku keby ste mali! Nemáte?

Kto by mal?

— Ja mám, ja, — priskočí vtom Anka Krdanka, ktorá ako nejaká milosrdná sestra opatrla s ostatnými dievčatami i Miša Mrázika na nohu a Jura, ktorý dostal rovno do kolena. — Na, Maroško, moju šatôčku! To mi dali mamka. Našli ju kdesi. Aké má pekné čipôčky, pozri!

Maroš ide na vodu pod vrbky, kde sa zídu i kamaráti, a pritlačí si mokrú šatôčku na hlavu.

— Nič to, chlapi! — vraví im. — Keď len museli ujsť!

— Museli, a škarede! — smeje sa Jano. — Teraz už vedia, čo je to s nami si začínať!

— Ale keby tí učni neboli prišli! — nadhodí Paľko

— To bolo isté, že prídu, — ozve sa Maroš.

— Ako vieš?

— Veď mi to najprv sľúbili! Myslíš, ja neviem, čo robím?

— Ta—ák? — zhíknu všetci a Marošova autorita sa ešte zdvihne. Teraz je už opravdivý Jánošík, kapitán!

— Miško, a ťa bolí tá noha? — prihovoriť sa Mrázikovi. — Veľmi ťa bolí?

— Nebolí, keď tí zutekali! Čo by bolela!

— Prídeš k nám?

— Prídem! A ty k nám? — skrížia sa im pohľady priateľsky.

— Prídem, Miško!

— Prídeme! — istia i ostatní.

A po veľkej bitke rozchodia sa kamaráti veselo domov.

23

Nečakaná porážka zlomí mešťanokárov. Keď si i zagánia na Mostičanov, ale sa im už nechce za nimi medzi fabriky. Také kravské chvosty nechajú poriadnu stopu na chrbte, i v pamäti. Potom tie kreslenky, linonáre a knižky tiež nemožno hockedy kupovať — nuž je ticho. V Kozovoch to ešte vrie za čas. Plameň, čo ich tak zachvátil, nevyhasne tak skoro. Azda aj nikdy. Netušia, do akého ohňa načreli a čím sa to vlastne rozpaľuje tá ich mladá divá myseľ.

— Jaj, čo len robíte? Čo to len stvárate? — hreší mamka Maroša. — Keď sa mi v meste žalovala pani Klošková, ako ste jej syna doriadili! I druhé sa žalovali! Chlapci im vraj prišli dobití a dotrhaní.

— Oni chceli nás, tak sme my ich! — stisne tento plecami. — Mali sme sa im dať?

— A čo to máš na tej hlave? — zbadá mu naraz hrču ako Ondrova piestka vo vlasoch. — Poriadne ťa oškrelí, — obzerá mu ranu. — Teba, chlapče, len raz zabijú. Zabijú veru!

— Nezabijú ma — nedám sa im ja... — zhudie si Maroš popod nos s úškrnom.

— No veď—no! No veď—no! — vravia mu tie nevädzové oči. — Chráň si tú kotrbu, zide sa ti ešte. A máš len jednu! Ty zbojník, ty...

Ináč je chlapec ani maslo. Čo tá bitka stála, ani tak nezazerá, ani nešomre, ani neodvrkuje. Nosí si knihy od pána učiteľa a číta. Číta mnoho a všetko. I sám už má zo dvadsaťpäť knižočíek, len takých neviazaných. K týmto knižočkám cíti neraz väčšiu lásku ako k zajacom, hoci ani na tie nezabúda. Pritom pomáha otcovi, kde čo môže, keď ten má veľa na hlave a robota ho morí. I sečky mu nareže s chlapcami, i vsype tým v maštali do válova. Pravda, niekedy zabudne ten válov vyčistiť, i hnoj vykydať a čo také.

— Maroš, Maroš, čo len z teba bude? — zašomre si otec v taký čas na neho. Ale nič viac. Ani sa nedomáha, na čo má chuť.

— Už len bude niečo — nebojte sa!

O tom, čo potom — hovoria si chlapci viacej v škole medzi sebou. Pán učiteľ im síce i sám rozdáva remeslá, najmä pri tých počtoch. — Z teba bude šarha... z teba ak nejaký pecúch... z teba leda kravský pastier alebo husiaň, — ozýva sa neraz učebňou. Oni sa však s tým nijako neuspokoja a zájdu v reči i na to, čo kto kam — najmä šiestoročiaci ako Drúčik a iní.

— No, na rok mňa už veru nikto nebude mlátiť, — vraví Juro kamarátom po takom telocviku a rozdávaní zamestnania pri počtoch. — Veru na takto rok! — jasajú mu okále.

— A kdeže budeš?

— Vo fabrike! Pôjdem do garbiarne a budem chvosty z kravín odrezávať.

— I ja budem garbiarom! — ozve sa Červeň. — Mamka povedali, na pltnicu sa už neoddá. A doma čo? Garbiarovi je dobre.

— Dobré mu je, — chváli i Mišo. — I ja pôjdem za učňa.

— Čo by si šiel, — vraví mu Maroš. — Vy máte gazdovstvo.

— Ale otec povedali, že nás je veľa. Čo z takého gazdovstva, keď sa rozdelí? — vykladá Mrázik, akoby to už mal všetko hotové. — Vyučím sa za štyri roky, a som pán. Cez týždeň sa nadržnem, ale v nedeľu sa môžem vyobliekať. A keď budem tovarišom, už mi nesmú povedať ty.

— A ako?

— Nuž vy... a pán Mrázik, hahaha!

— To ty chceš byť pánom? — zadíva sa na neho Maroš, akoby mu nerozumel.

— Akým pánom? Len garbiarom. Azda nebudem šarhom, ako vraví ten, — narovnáva si očistomok fúzy, aj sa uškľabí, aby každý vedel, koho mieni. — A ty nebudeš garbiarom, Maroš?

— Ja nie!

— Prečo?

— Nuž, — premýšľa chlapec — povedať, či nepovedať, — je to smradľavé remeslo.

— A čím chceš byť?

— Ja mám rád mašiny, — povie tento. — Pôjdem za zámočníka a budem mašínistom. Prídeme vám potom do fabriky mašiny naprávať.

— Čoby len! — lapí Juro Kozu za plece. — Naši vraveli, ty sa vraj pôjdeš učiť.

— Kam? — vyvalí oči Maroš.

— Do škôl! Kde inde?

— Kde by sa ja učil! Veď sme my chudobní a veľa nás je doma!

— Ja len vravím, čo vravia, — zdupľuje Drúčik.

— Vravia, vravia! — spraví chlapčisko kyslú tvár. — Ešte som bol malý, už vraveli! Ale ja budem

železo zvráť a kuť, až tak poletia iskry! Mašínistom budem, — žiaria mu oči. — Mne sa to páči. Dám si spraviť belasé šaty, zložím si stroj a ten ma musí poslúchať.

— A ak ťa nebude?

— Musí!

Dievčatá majú svoje veci. Tie panské učia sa i nemčinu. Elena z fabriky, čo je už celá slečinka, červená, ani maľovaná — pochytila čosi—kdesi a opakuje to niekoľko dní:

*Der—di—das,
kapusta či kvas,
pod' ty, Zuzka, medzi nás!*

— Oj, ja viem krajšiu, — povie Zuzka Lalovie.

*En—ten—tí—nus,
sova—raka—tí—nus...*

ukazuje Zuzka prstom po niekoľkých kamarátkach:

*sova—raka—tika—ta,
aja—vaja—bums!*

Vtom sa ohromený Juro Drúčik zmelie na pódium sť a vrece zemiakov, naň sa potkol, ani ho tam nikto nemusel postrčiť. Rozosmiejú sa chlapci, rozosmiejú sa dievčatá. Najmä, že sa to „bums“ tak dobre šiklo. Teraz si už všimnú, strapane, o čom diškurujú chlapci tam okolo stolíka. Najmä Maroš ich zaujíma, keď je on najlepší žiakom v škole.

— Ty chceš byť mašínistom? — chichoce sa mu do očí Elena z fabriky. — Tak pod' k nám! My máme mašiny doma. Pošlem ťa cukríkov mi kúpiť.

— Ja k vám nepôjdem! — zapýri sa Maroš. Nevie prečo, ale sa zapýri.

— Tak pod' k nám za učňa! — zatlieska na neho Želka kotlárovie, počerná, maličká. — I my máme mašiny.

— Ja nechcem tlčiť kotly, — odvrkne Koza.

— Prečo?

— Nuž v garbiarni je mnoho smradu a u vás mnoho huku!

— Tak môžeš ísť za kupca, — usmeje sa napokon i Irka z obchodu na neho. — Kupcom je dobre. V sklepe niet ani huku, ani smradu a jesto i cukríkov! Budeš nosiť balíky. Len čo sa trochu zabieliš od múky... Niekedy ťa vybijú, ako nášho Janka, ale nie veľa...

— Ha—ha—ha! — chichocú sa dievčatá, ako by chodil Maroš zamúčený a ako by ho vyt'ali zavše pre niečo.

— Ja budem len mašínistom, — stojí chlapec na svojom. — A ani nie tu!

— A kde? — spýtajú sa ho razom i niekoľkí.

— Mňa dajú mamka do Viedne. Už mi to i sľúbili.

Maroš ozaj ak s kým, tak s materou rozmýšľa, čo bude z neho. Stará mamka Kramlíkovie chcela by ho mať garbiarom, keď je to teraz v Mosticiach móda. Fabriky idú, dá sa zarobiť a dobre sa žije. Otec Stračkovie chce ho len dať učiť, ale peňazí nemá na to. Potrebuje i sám veľa a len čo ho mama drží z toho, čo zarobí u Weissov na Rohu. Otec doma, ten mu len tak — vyber si, čo chceš! Len buď svedomitý robotník! Ale mamka, tá sa už vystarieva ako čo, keď tie časy letia. Po jednom príde deti opatriť. Veď je ich päť a ktovie či ten Ondro bude už posledný.

— Vieš, Maroš, — predkladá mu, keď je dobrej vôle, — ja som slúžila kedysi u Naglov. Ale pán Nagel potom odišiel zo Sv. Petra a Pavla do Viedne, kde má veľký zámočnícky závod. On ťa vezme k sebe, a keď sa budeš spravovať, môže ti byť dobre.

— Oj, áno, ja pôjdem do Viedne, — teší sa Maroš. — To je veľké mesto. Ja viem, pán učiteľ nám o ňom rozprával. Tam skúsím všeličo. Lenže ešte musím šiestu vychodiť.

— Pravda! — prikývne mamka. — A mal by si mať aspoň ročník z meštianky. Ale keď nám je ťažko.

— Ja by i tak nešiel do meštianky! — zamračí sa chlapec.

— Prečo?

— Keď som ja nie pán.

— A Koryčiar je pán?

— Ale sme ho i bili, — uškľabí sa Maroš. — A teraz, keby šiel ja, vysmievali by sa mi.

— Kto?

— Nuž chlapci z našej školy — nie?

— Čo ťa po chlapcoch! — kývne mamka rukou. — Kto chce dnes voľačo dokázať, ten sa musí učiť, mnoho učiť. Vidiš, mne je veru vždy ľúto, že som len štyri zimy chodila do školy...

— Ved' už bude, ako bude! — zašomre chlapec, a vytiahnu z obloka zrkadielko, čo má otec na holenie, počne sa doňho dívať.

— Čože sa tak obzeráš? — vyruší ho mať, ktorá zdá sa už robí svoje veci. — Si ty dievka?

— Ja chcem len vedieť, či som veľmi mrzký!

— Si ako noc.

— Ja som to vedel, — povie smutne a odtisne nabok zrkadielko.

— Čo si vedel?

— Že som najmrzkejší medzi chlapci, — opustí gamby.

— Ty somár, — rozosmeje sa mamka, — a ktože ti to povedal?

— No, vždy kričia na mňa — ty škaredé chlapčisko!

— Len gamby keby si neopúšťal, nezazeral a nešomral, bol by si pekný!

Či má vziať do ruky zrkadlo, nevie Maroš sám. Len cíti, čosi, keby bol krajší, dievčatá v škole by sa mu neuškierali. Istého dňa stretne ho prekvapenie, aké nečakal.

— Maroš, pod' k nám! — zavolá ho otec Stračkovie, keď ide zo školy. — Pod'!

Nedá sa prosiť, ide. Mama je, pravda — chorá, ale ona i teraz vždy má niečo, čo on rád. Dobrá mama! Veru, ak by umrela, bolo by mu za ňou veľmi ľúto. Teraz je však nie rad na mame — prekvapiť ho.

— Pozri! — vytiahne starý otec zo skrine pekné husličky. Ale také ozajstné s kobylkou, so strunami, i s bičikom. — Ak ma máš rád, dostaneš ich... Máš?

— Mám! — zajasajú chlapcove oči.

— No na! — vtisne mu ich do ruky. — Ale ich nepokaz!

— A kde ste ich dostali? — zvedavý je Maroš.

— Kúpil som ich od Cigánika. Kedysi som ti ich sľúbil, teraz máš. Aby si nepovedal...

— A stáli mnoho?

— Čo ťa po tom! Stáli, čo stáli! Nauč sa na nich pekne hrať a potom mi zahráš...

Koza nemá v hudbe veľké šťastie. Príde mu na myseľ basa, čo sa mu polámala. I cimbal, čo tam kdesi skapal u Krdanov, či kde. Ale ozajstné husličky, to je už niečo. I Paľko Kl'uchajovie má, zahrajú si spolu. Aj si vezme husle a ide za kamarátom, kde sa učia hrať. Sem prídu i ostatní, ale to fidlikovanie nevydržia dlho. Ani hráči, ani poslucháči. Vyjdú na dvor a Paľko im ukazuje svoje hospodárstvo, holubníček, vystrojený na pôjde, pekne, ako sa patrí, i s letáčom a bráničkou, čo sa zodvihne i spustí.

— Ny, ten hrvoliak! — vraví Paľko. — Ten purcel! A ten pávoš — ny!

„Začať s holubmi,“ hovoria tetuška Kl'uchajovie, „nie je dobrý znak.“

Ale na Paľkovi vidieť, akú má v tom radosť. Každý človek má svoju pasiu!

— Ny, ako letí! Ny, ako váľa kotrmelce v povetrí — ny! ny! ny!

Ako sa oni dívajú, strhne sa odrazu krik na priedomí. Ozve sa dupot koni a chlapci, Maroš i Paľo, Jano i Mišo, nechajú holuby, vybehnú z dvora na ulicu.

A tu aký pohľad! Naprostred cesty tam je Kozovie hurtovnica, v hurtovnici Ondriško. Mrázikovie kone cválajú, dupocú, zdurené... Anka Krdanka beží po Ondriška a tie rovno na ňu...

— Jaj! jaj! jaj! preboha, — výskajú ženy hrôzou a ľakom. — Zabijú tie deti, zadlavia! Ratujte, ľudia!

— Hana moja, Hana—á! — vybehne totka Krdanka z pitvora, keď i suseda Kozová, a vrhnú sa obe za deťmi. — Ratujte, ľudia! Ratujte!

Vtom kone precvávajú. Ondriško len plače, ale Anka je na zemi, ani sa nepohne.

— Jaj, dieťa moje milé, — vykladá totka Krdanka, — už si tú vložku doháčkovalo, už, — berie ju do náručia zamdlievajúc. — Kade ťa kopli, kade? A to pre Ondriška, pre Ondriška. Bože môj!

Anku, ktorá letí akosi do hĺbky, vnesú ženy do Krdanov. Tam ju vyzlečú, počnú kriesiť, ako im práve príde v toľkom zmätku na myseľ. Vezmú octu, mažú jej hlavku, i prsia, i nožičky.

— Dýcha, či nedýcha? — nevedia sa ženy zhodnúť.

— Máte zrkadielko? — volá totka Lalovie, ktorá, zdá sa, má najviac duchaprítomnosti. — Dajte ho sem! No tak! — berie akýsi črep zo zrkadla do ruky a podrží ho Hane pred ústa. Potom ide s tým k oknu a pozerá—obzerá.

— Dýcha? — stone Krdanka úzkostlivo, upadajúc do mdlôb. — Dýcha! Bože môj, prebože...

— Dýcha! — volá Lalová radostne po chvíli. — Nič je, ľudkovia! Dievča je nie nikde kopnuté, len

zamdlelo, chúd'a, keď videlo, že sa koniská rovno ženu naň. Len ju nechať, Anka príde k sebe! A ozaj i príde. Ešte ju potru, pomasírujú a dych sa jej vráti, i bledučké líčka oživnú o niečo.

— Zázrak! Aký zázrak, — šepoce Krdanka. — Ach!

— Len jej pokoj, — radí Lalová. — Ono, chúd'atko, príde celkom k sebe. Ale nechať ju! Nechať! Teraz spí.

— Kde by sa nenaľakalo takých mršín! — povrávajú si ženy, ktorých je hneď plná izba. — Ale i tie koniská, čo sa len zdurili. Mrázikovcom i voz dodrúzgali. Ešte tiež dobre, že sa horšie nestalo.

Ženy sa tratia po jednej. Pomaly sa izba vyprázdňuje.

Iba štyria chlapci stoja v kúte a ani nehlesnú. Sú to kamaráti, Maroš a ostatní. Čakajú, čo bude. Na ich tvárach nie je zvedavosť, ale ľútosť, ozajstná ľútosť.

— Totka, — odváži sa napokon Maroš, keď sa ľudia vysypú z izby, — a je Anke lepšie?

— Spi! — šepce mať. — Príďte ju zajtra pozrieť. Veď vám bola dobrá kamarátka. Ani, chúd'a, nechcelo medzi dievčatá. Len s vami, s vami. Príďte!

— Prídeme! — pozdravia sa vážne a odídu.

Na druhý deň sú zas u Krdanov.

— Totka, a je Anke lepšie? — spytujú sa skoro pošepky, aby ju nezobudili.

— Ešte nerozpráva! — hovorí mať smutne. — Príďte zajtra!

Na tretí deň, keď si stanú k Ankinej posteli všetci štyria, odrazu len dievča ožije.

— Maroško! — zahl'adia sa na chlapca jej očka a ústka sa pohnú. — Maroško, a je vonku pekne?

— Pekne, Anka, — prisvedčí Maroš i ostatní. — Keď budeš môcť, pôjdeš s nami na Váh?

— Pôjdem!

Keď chlapci odchodia, zvezú sa dve ťažké slzy po matkinom líci.

O Anke Krdanke hovorí sa i po meste mnoho. Také dievča, a skoro by bolo zahynulo pre Ondriška!

Keď sa pozbiera víta ju celá škola. Veď nech inak, boli by jej išli na pohreb.

— I dievčatá majú byť smelé! — vravia si o desiatej na dvore. — Nielen chlapci!

Dni sa mňajú, akoby len dlaňou pľasol. Hneď je zas tu koniec roku. Deti okrášlia učebne na skúšky. Svitne i ten očakávaný deň, keď sa hrnú do školy s rodičmi, vyobliekané, prizdobené. Vypytuje sa, i odpovedá, ako to už býva. Najkrajšiu skúšku oddajú zas horvajúciatka, od ktorých sa už žiada všeličo. Veru i také, čo patrí do prvej, alebo i druhej meštianky. Maroš vedie. Keď reční — všetci počúvajú.

Keď ráta pri tabuli, sype sa to z neho ani z vreca. On to i cíti, že sú s ním spokojní. Veď sa i snaží, koľko môže.

— Toto je ten Plajbás! — začuje chlapec pri tabuli, ako vyratuje úroky od akejsi pôžičky. „Prečo Plajbás,“ mihne sa mu myslou, „keď som ja Koza? Komu to hovorí ten pán učiteľ, načo?“

Počnú sa mu miasť číslie. Ale doráta a ide na miesto.

Po skúške zavolá ho i s mamkou učiteľ k pánom. Maroš počuje, ako vravia mamke, že by ho bola škoda. Nech vraj ide probovať ďalej, do meštianky, ako mu pôjde. Ak obstojí, môže sa vyučiť...

— Ach, kdeže by ja na to, páni? — chveje sa mať od vzrušenia.

— Nič sa nestarajte, ženička, — povie jeden z pánov. — Peniaze boli i budú. Sú i pre Martina, keď sa vynasnaží. Práve teraz založil tu u nás jeden dobrý človek štipendium, z neho sa môže vyučiť žiak, a to predne z jeho príbuzenstva. A my sme našli, vy ste mu rodina...

— Ach! — nevie mamka nájsť slova na to.

— A ty, Martin, ako sa voláš? — spýta sa ho pán učiteľ.

— Nuž Koza! Ako ináč! — hľadí i on na pánov vyjaveno.

— V matrike si Plajbás, a nie Koza! Rozumieš? Tvoj otec je Plajbás, i starý otec Plajbás, i ty si teda Plajbás, a nie Koza.

— Však sa ja za to nehanbím, pán učiteľ, — blysnú oči chlapcovi, ktorý ozaj skoro nevie, čo sa to robí s ním. — Veď je koza užitočné zviera. Chudobní ľudia žijú z neho.

— No, ale ty si nie Koza, — hľadia páni na žiačikove rozpaký. — Ty si Plajbás!

— Nuž keď Plajbás, — usmeje sa Maroš, — tak teda Plajbás!

Po Mosticiach sa roznesie najnovší chýr o Marošovi.

— Mariena, Kramlíkuľa, — volajú na mamku práčky na vode, — vraj dáš toho svojho hubáča školovať?

— Nech ide skúsiť!

— A čo chceš z neho vychovať? — ozve sa totka Lalovie. — Pána?

— Čo ja viem? Voľačo len bude!

